

*Bu sayı, KUTLU DOĞUM'un 1436. yıldönümü
münasebetiyle hazırlanmıştır.*

İçindekiler

Hiz. Peygamber'in Sevgi, Barış ve Hoşgörü Dünyası	4
Hiz. Peygamber (s.a.v)'in Kadına Verdiği Değer	8
Ahkâm-ı Şer'yye İçinde Sünnet'in Yeri	10
Hiz. Muhammed (s.a.v)'in Hayat Kronolojisi	18
Mevlidin Tarihi ve Dinî Hükümü	24
Yüzyıllar Boyu Devam Eden Bir Dinî Musikî Geleneğimiz: Mevlid	28
İstanbul'da Mevlid Geleneği (Söyleşi)	34
Mevlidi Okuyan Adam: Hâfız Kemal (1884-1939)	40
Efendim	42
Afrika'dan İslâm Dünyasına Yayılan Bir Gelenek: Mevlid	44
Arap Toplumunda Mevlid	52
İran'da Hiz. Peygamber'i Anma	56
Solmayan Gül	59
Hint Alt Kıtasında Hiz. Peygamberi Anma ve Mevlid Geleneği	60
Malay - Endonezya Dünyasında Mevlid Geleneği	64
Balkanlar'da Mevlid Geleneği	68
İslâm Edebiyatından Seçme Mevlidler	73
Hilye-i Şerif ve Tercümesi	76
Hiz. Peygamber'in Doğumu Vesilesiyle Osmanlı'da Mahkumların Affı	78
İncinmeyen ve İncitmeyen Peygamber	82
Osmanlı'da Nakibu'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakibu'l-Eşrâf Defterleri	85
Hırka-i Şerif Camii	92
Yokluğuna Düşölmüş Notlar	96
Kur'an'ın Diliyle Hiz. Muhammed	98
İstanbul Müftölüğü Şer'i Siciller ve Meşihat Arşivi	101

TDV YAYINLARI

Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Mustafa Çağırıcı

Yayın Koordinatörü
Kadriye Avcı Erdemli

Editör
Hediyeullah Aydeniz

Tasih
Dr. Mehmet Efendioğlu

Baskı-Hazırlık
Kaynak Kültür Yayın Grubu

Grafik-Tasarım
Sinan Özdemir

Yayın Ekibi
Abdulkerim Yatgın
Ahmet Bensiz
Davut Özgöl
Emine Arslan
Hesna Haral
Kâmil Büyüker
Kerime Cesur
Mustakim Arıcı
Ömer Faruk Şentürk
Salim Selvi
Sümeyye Parıldar

Basım Yeri ve Tarihi
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl.
Ostim Örnek San. Sit. 1.Cd.358.Sk.No:11
Y.mahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 354 91 31 fax: 354 91 32
Ankara 2007
ISSN:1308-9595
Dağıtım
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1. Şube
Klodfarer Cad.no:14/1 Divanyolu
Eminönü/ İSTANBUL Tel: 0 (212) 518 46 04
Fax:0 (212) 518 83 07

Bismillâhirrahmânirrahîm

Yüce Rabbimize hamd, sevgili Peygamberimize, onun âl ve ashabına selâm olsun!

Değerli okuyucularımızın “Kutlu Doğum” haftasını tebrik ediyoruz.

Elinizdeki bu küçük eser aslında bir dergi olarak tasarlanmıştı: “KUBBE – İstanbul Müftülüğü Dergisi”... Mevzuata ilişkin bazı engellerden ötürü dergi değil de “Kutlu Doğum Özel Yayını” olarak sizlerle buluşma imkânı buldu.

Eser İstanbul Müftülüğü bünyesinde oluşturulan Dergi Çalışma Grubu’nun özveri ve gönüllülük esasına dayanan yoğun çalışma temposunun ürünüdür. Bu süreçte ülkemizin seçkin ilim adamları ile fikir alış verişinde bulunulmuş, okuyucunun faydalanabileceği bir çalışma olması için gayret gösterilmiştir.

“Mevlid” olarak terimleşen ve uygulamasıyla gelenekselleşen Peygamber Efendimiz’in doğum günü kutlamaları, Afrika’dan İran’a, Balkanlar’dan Uzakdoğu’ya bütün İslâm coğrafyasında farklı şekillerde idrâk ve ihyâ edilmektedir. Amacımız tarihten günümüze Hz. Muhammed (s.a.v)’in dünyayı teşriflerine gösterilen bu coşkunun farklı renklerini sizlere sunabilmektir. Bu sebeple eserin büyük kısmı “Kutlu Doğum” kutlamalarına ayrılmıştır. Bunun yanında, bazı makaleler, denemeler, şiirler ile bir nebze olsun Efendimizi anlamaya, anlatmaya çalıştık.

Peygamberimizin Doğum Yıldönümü münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı işbirliği ile 1989 yılından bu yana Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri düzenlemektedir. Bu çerçevede “İnsanlığın Tükenmeyen Ümidi Peygamberimiz’e” adlı bu eser, yaklaşık 15 milyon nüfusu barındıran İstanbul’a din hizmeti veren bir kurum olarak İstanbul Müftülüğü’nün doğru dinî bilgiyi en etkili ve güzel şekilde muhataplarına ulaştırması adına atılmış mütevazı bir adımdır. Bu eserin oluşumunda düşünceleri ve yazılarıyla büyük katkısı olan değerli akademisyenlere, yazılı ve görsel malzeme temini, yayına hazırlık, tasarım ve baskı süreçlerinde katkısı olan herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

Gayret bizden tevfik Allah’tan!..

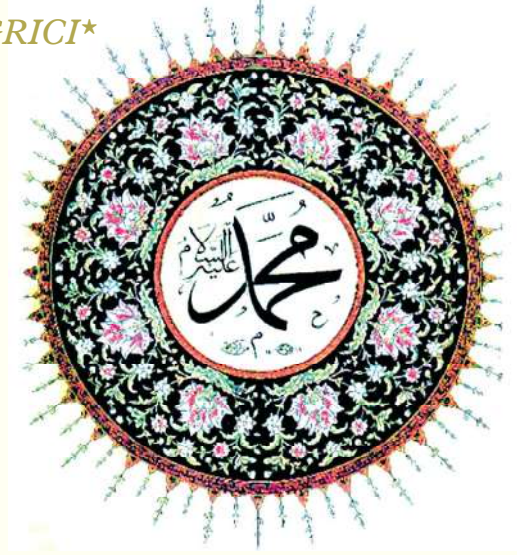
Hiz. Peygamber'in Sevgi, Barış ve Hoşgörü Dünyası

■ Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI*

Thomas Hobbes (ö. 1679), “İnsan insanın kurdudur” (Homo homini lupus) demiş. İslâm dünyasında da Hobbes’tan yaklaşık 600 yıl önce Endülüslü Zâhirî âlimi İbn Hazm, “İnsanın insandan çektiğı acıları, insan yırtıcı hayvanlardan çekmemiştir” der. Elbette bu sözler, insan hakkında çok kötümser bir anlayışı yansıtmaktadır. Çünkü insanı sadece kötülük eden, acı çektiren bir varlık mertebesine indirmektedir. Ancak, yine de bu görüşlerin gerçeğın bir yönünü ifade ettiğı inkâr edilemez. Doğrusu insan ne sadece kurt ne de sadece kuzudur, onun tabiatında her iki örnekle de uyuşan ve uyuşmayan yönler vardır.

Kur’ân-ı Kerîm’de, insanın bu ahlâkî çift kutupluluğuna işaret eden âyetlerden birinde, Allah’ın insan varlığına hem iyilik etme hem de kötülük etme yeteneğini verdiğı, kendisini kötülükten arındıranın kurtulduğı, kötülükle kirletenin ise büyük kayıp içinde olduğı bildirilmektedir.¹

Öyle anlaşılıyor ki, dinî bakımdan inkâr bir sapma olduğı gibi, ahlâk bakımından

sevgisizlik ve şiddet de sapmadır. İlâhî dinlerin asıl işlevi bu iki alanda (dinde ve ahlâkta) sapmaları önlemektir. Çünkü ilâhî din, bütün öğretilerinin en başında, bir yandan insanoğlunu Yüce Yaratıcısını tanıyıp O’na saygısını gerektiğı şekilde göstermeye, diğeri yandan da yaratılmışı sevgi duyup, şefkat ve merhamet edip, yardım ve himaye ile muamele etmeye yöneltir. Dinî bir terim olan hidayetın tam olarak anlamı da budur. Mekke döneminde inen âyetlerin nüzûl sırasına göre içerikleri incelendiğinde insanın bu iki temel ödevinin ne kadar kesin bir şekilde öne çıkarıldığı açıkça görülecektir. İslâm bilginleri, bütün İslâmî ödevleri, “Allah’ın buyruğuna saygı, yaratılmışlara şefkat” şeklindeki bir formülle özetlemişlerdir.

* İstanbul Müftüsü

1. Şems, 91/8-11.

Çoğunlukla farklılıklar ve ayrılıklar sevgisizliği, birlikler ve ortaklıklar sevgiyi hazırlar. En geniş ve sürekli sevgilerin akrabalar, dostlar, ortak inanç ve değerlere sahip kişiler arasında bulunduğu bir gerçektir. Kur'an'da, Mekke putperestlerinin Hz. Peygamber'e karşı düşmanlıklarını kırmak için, "O içinizden gelmiş bir peygamberdir" şeklinde ifadelerin kullanılması bu sebeptir. Yine âyetlerde insanlar arasındaki sevgi birliğini gerçekleştirmek için, bütün insanlığın aynı atadan ve anadan geldiğinin hatırlatılması da bu bakımdan anlamlıdır. Hz. Peygamber de, "Bütün insanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem de topraktır"² anlamındaki sözleriyle, insanlar arasında olması gereken, onların tabiatıyla uyuşan ilişki biçiminin sevgi olduğuna dikkat çekmiştir. Peygamber efendimiz bu hususu, "Bütün insanlık bir ailedir"³ anlamındaki sözleriyle de gayet veciz ve kuşatıcı bir şekilde ifade etmişlerdir.

İçerikleri bakımından sevgi pozitif, nefret negatif kavramlardır; yani sevginin amacı yaşatmak; nefret, düşmanlık ve şiddetin amacı yok etmektir. Sevgisizliğin en ileri derecesinde sevmediğini yok etmek vardır. Sevgisizliğin en büyük dışa yansıması olan savaşlar bundan dolayı yapılır. İnsanın sevmediği birini görmek istememesinin sebebi de budur. Böylece o, sevmediği birini ontolojik olarak yok edemiyorsa zihinsel olarak yok etmiş olur. Onun için Peygamberimiz sılairehmi önemle tavsiye etmiş; "İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Size öyle bir şey söyleyeyim ki, onu yaparsanız birbirinizi seveceksiniz: Aranızda selâmlaşmayı yaygınlaştırınız" buyurmuştur.⁴

Kur'an-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'i en kuşatıcı bir şekilde tanımlayan âyetinin, "Seni âlemlere (canlı cansız bütün varlıklara) rahmet olarak gönderdik"⁵ meâlindeki âyet olduğu söylenebilir. Çünkü o, âlemlere rahmet olmasının bir sonucu olarak, bizzat kendisi bütün varlıkları kuşatan bir sevgi zenginliğine sahip olduğu gibi, insanlara birbirlerini, hayvanları ve bitkileri sevmeye; ekolojik dengeyi korumaya teşvik eden pek çok öğütler vermiştir. Onun vasıtasıyla insanlar, dünya ve âhiret hayatlarını mutlu kılma imkanlarına kavuşmuşlar, gerçek anlamda insan olmanın onurunu hatırlamışlardır. Onun geldiği çağda insanlık onuru çiğneniyor; sosyal hayatın yapısını acımasızlık ve şiddet taraftarı güçler belirliyor, insanlar tanrı diye elleriyle yaptıkları putlara tapıyor; yoksullar, arkasızlar, köleler, kadınlar, kız çocukları ezilip horlanıyordu. O, getirdiği ve hayata geçirilmesi uğrunda ömrünü tükettiği dinî ve ahlâkî prensipler ile insanlık için bir rahmet olmuştur.

2. İbn Hanbel, *Müsned*, II, 361, 524; Tirmizî, *Edeb*, 111.

3. Müslim, *İtk*, 16.

4. Buhârî, *İmân*, 20; *Müslim*, *İmân*, 93.

5. Enbiyâ 21/107.

Savaşın, şiddetin, baskı ve zulümlerin, -baş döndürücü gelişmeler kaydeden teknolojik araçları da kullanarak- insanlığa kan kusturduğu, giderek küresel bir hal alan ahlâkî yozlaşmaların insanlık için utanç ve elem verici bir düzeye ulaştığı günümüz dünyasında insanlığın onun rahmet ve sevgi dünyasına ne kadar muhtaç olduğunu derinden hissediyoruz. Kendisinden kötüler hakkında bedduâ etmesi istendiğinde, o güzel Peygamber, "Ben bedduâcı olarak değil, âlemlere rahmet olarak gönderildim"⁶; "Ben, rahmet ve hidayet rehberiyim"⁷ buyurmuştu. İnsanlık bugün onun rehberliğine öyle muhtaç ki!

Hiz. Peygamber'in, kendisine Hira'da gelen ilk vahyin büyük dehşetini ve sarsıntısını yaşadığı sırada sevgili eşi Hiz. Hatice'nin onu teselli ederken söylediği aşağıdaki duygulu ifadeler, Allah Resûlü'nün, -Kur'an'da da belirtildiği gibi⁸- üstün ahlâkını, ulaşabildiği herkes için rahmet ve şefkat kaynağı olduğunu anlatmaktadır:

"Korkma ey Muhammed, Allah sana zarar vermez. Çünkü sen dürüst bir insansın. Sözün doğrusunu söylersin. Emanete hıyanet etmezsin. Yakınlarınla ilgilenirsin. Güzel ahlâklısın... Korkma! Allah seni asla utandırmaz, üzmez. Çünkü sen akrabana yardım edersin. Çaresizlerin, güçsüzlerin yükünü taşırsın. Yoksullara kimsenin vermediğini verir, herkesten daha çok iyilik edersin. Misafir ağırlar, felakete uğrayanlara yardım edersin."

Bu sözler, herkesi yakından ilgilendiren, insanoğlunun insan olma özelliğini, sorumluluğunu ve onurunu kaybetmeden var olmaya devam edebilmesi için her çağda muhtaç bulunduğu temel erdemler bakımından Peygamber'in nasıl derin bir insanlık sevgisine, nasıl yüksek bir ahlâka sahip olduğunu gösterir. Bunlar, Peygamber'in Kur'an'da "üstün ahlâk sahibi", "âlemlere rahmet" ve "güzel örnek" olarak nitelenen yüce kişiliğinin her çağa hitap eden boyutudur. Herhalde günümüz müslümanların yaşadığı onca sorunun temelinde şu üzücü gerçek bulunmaktadır: Günümüz Müslümanları bilgi, ahlâk ve yaşayış olarak kendi peygamberlerinin uzağında kalmışlardır; bu yüzden de onu doğru temsil edemiyor, çağımıza doğru anlatamıyorlar.

Biçimi ve tezahürü farklı da olsa özü itibarıyla inkâr, şirk ve bunlarla çok yakın ilgisi bulunan ahlâkî sapmalar her devirde görülmüştür, bugün de az çok yeni şekiller alarak devam etmekte, üstelik çağın şartları sonucu küresel insanlık sorunları doğurmaktadır.

Açıkça ve büyük bir üzüntüyle görüyoruz ki, insan oğlunun maddî, biyolojik, cinsel, siyasal vb. tutkularını dizginleyip düzene sokan dinî ve ahlâkî engellerin zayıflaması bugün aşırı tüketim ve israf, cinsel sapkınlık ve cinsel istismar, savaş ve şiddet gibi çok ağır problemler

6. Müslim, Birr, 87.

7. Dârimî, Sünen, Mukaddime, 3.

8. Kalem, 68/4.

doğurmuştur. Her biri artık doğal dengeleri bozacak, binlerce yıllık insanlık birikimleri olan kültürel zenginlikleri yok edecek düzeyde küresel tehlikeler halini almış bulunan bu büyük sorunları aşmada insanlığın elinden tutacak olan, küresel sorunlara o boyutta çareler içeren tek kaynak ancak “küresel rahmet” olabilir (“rahmeten li’l-âlemîn” anlamı tam da budur).

Tarihsel tecrübe gösteriyor ki, insanoğlu gönlünü, zihnini, iradesini ve hayatını o rahmette açtığı, onu anlama, yaşama ve yaşatma çabasını içtenlikle gösterdiği dönemlerde kendi insanlığının, genel olarak varlığın ve hayatın anlamını ve amacını kavramış; sınırlı ömrünü, boş hevesler için tüketmek yerine hayır ve bereketi ebediyetlere ulaşan “salih ameller”⁹ yöneltmeyi ve böylece hayatını “güzel hayat”¹⁰ haline dönüştürmeyi başarmıştır.

Günümüzdeki global sorunları çözmek için ihtiyaç duyulan global etik arayışı, o Rahmet Peygamberi’ni dışarıda bıraktığı sürece, başarı şansı olmayacaktır. Bu bakımdan aşağıdaki anekdot, Allah Resûlü’nün, ağır insanî ve ahlâkî sorunlar yaşayan günümüz dünyası için de kurtarıcı ve rahmet olan kişiliğini yansıtan çok ilgi çekici belge değeri taşımaktadır:

Mekke’de müşriklerin müslümanlar üzerindeki baskısı dayanılmaz boyutlara ulaşınca bir kısım müslümanlar, Allah Resulünün izni uyarınca Habeşistan’a sığındılar. Fakat Mekke müşriklerinin gönderdiği heyet Habeşistan hükümdarından sığınanları iade etmesini istedi. Hükümdar önce tarafları dinlemeyi uygun gördü. Müslümanların sözcüsü Cafer b. Ebu Talib’in yaptığı konuşmada şu çarpıcı ifadeler yer alıyordu:

“Biz vaktiyle Câhiliye halkı olarak putlara tapar, ölü eti yerdik, yakınlarımıza ilgisiz kalır, komşularımıza kötülük ederdik. Güçlü olanlarımız zayıfları ezerdi; daha birçok çirkin işler yaptık. İşte Allah bize Peygamberimizi göndermezden önceki halimiz bu idi... O Peygamber bize doğruluğu öğretti; emanete sadık kalmayı, akrabamıza ilgi göstermeyi, komşularımıza iyi davranmayı, insanların haklarına ve hayatlarına saygılı olmayı emretti. Çirkin davranışları, yalancı şahitliği, yetim malı yemeyi, namuslu kadınlara iftira atmaya yasakladı.”

Sonuç olarak biz müslümanlar bugün kendi insanımızın ve insanlık âleminin yaşadığı küresel sorunları doğru anlar ve doğru anlatırsak, aynı şekilde bu Peygamber’i doğru tanıır ve tanıtırak, emin olmalıyız ki, yüce Allah da engin sevgisi ve rahmetiyle bize umulmadık kapılar açacak¹¹; bu sayede Rahmet Peygamberi’nin tarihte gerçekleştirdiği büyük dönüşümü yeniden gerçekleştirebilir; bireysel, toplumsal ve küresel planda, özünü sevgi ve merhame-tin oluşturduğu yeni bir inşa projesi üreterek insanlığa sunabiliriz.

9. Kehf, 18/46; Meryem, 19/76.

10. Nahl, 16/97.

11 Talâk, 65/3.

Hazretti Peygamber (s.a.v)'in Kadına Verdiği Değer

■ Kadriye AVCI ERDEMLİ*

İslâm dini cihanşümûl bir dindir ve Hz. Peygamber (s.a.v) hem erkeklerin hem de kadınların peygamberidir. Hz. Peygamber'in, ümmetinin erkeklerine sevgisi ne ise; kadınlarına da sevgisi odur. Nitekim bir hadis-i şerîfte şöyle buyrulmuştur: "Bana (dünyada) güzel koku ve kadın sevdirdildi. Namaz ise gözümün nuru kılındı."¹

Hazretti Peygamber, insanlığın yüzkarası bir tımla kız çocuklarını diri diri toprağı gömen, kız çocuğunu maddî yönden bir yük, manevî yönden de bir ar ve utanma vesilesi sayan bir millete elçi olarak gönderilmişti. Bu durum, Nahl Sûresi'nin 58-59. âyetlerde şöyle anlatılır: "Onlardan biri, kız ile müjdelendiğı zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağı mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"

Böyle bir kavme peygamber olarak gelen Hz. Muhammed (s.a.v), Allah (c.c) katında cinsiyetin değil takvanın önemli olduğunu vurgulamış, "İki kız ı veya iki kız kardeşi olup

da, maişetlerini güzelce sağlayanla cennette beraber olunuz"² ve benzeri hadis-i şerîfleriyle kız çocuklarına; "Sizin hayırlınız hanımlarına hayırlı olanınızdır"³ sözleriyle de kadınlara İslâm'ın verdiği değeri göstermiş; "Cennet annelerin ayakları altındadır"⁴ diyerek kadınları yüceltmıştır.

İslâm'dan önce söz hakkı bile verilmeyen, adeta bir mal gibi alınıp satılan kadın, Hz. Peygamber'in (s.a.v) huzurunda hakkını arayabilecek konuma gelmiştir. Şu hâdise bu hususa güzel bir örnektir.

Bir gün Hz. Peygamber'in (s.a.v) huzuruna genç bir kız gelerek: "Babam istemediğim halde, kendi haysiyetini yüceltmek için beni kardeşinin oğluyla evlendiriyor" şeklinde şikâyetle bulundu. Allah Resûlü (s.a.v) derhal kızın babasını çağırarak, kızını bir başkası ile istemeden evlenmeye zorlayamayacağını söyledi ve evlenme yetkisini de kıza bıraktı. Kız da, "Ben babamın yaptığı işi kabul ettim. Maksudım babama muhalefet değildi. Babanın kızını birine verme hususunda İslâm'ın hükmü-

* İstanbul Müftü Yardımcısı

1. Nesâî, İşretü'n-nisâ, 1.

2. Müslim, Birr, 149.

3. Tirmizî, Radâ, 11.

4. Keşfü'l-hafâ, c. 1, s. 335.

nü öğrenmek istedim. Bu niyetle buraya gelmiştim” dedi.⁵

Bu da bize gösteriyor ki; kısa zaman öncesine kadar horlanan, aşağılan kız çocuğu Hz. Peygamber’in (s.a.v) huzuruna çıkabiliyor ve evleneceği kişi hakkında söz sahibi olup olmadığını sorgulayabiliyordu.

Yine, Hz. Peygamber’in (s.a.v) huzurunda hakkını arayan hanımlara bir örnek de Havle binti Huveylid’dir. Havle (r.a), genç ve güzel iken kendisini beğenip evlenen ama yaşlandığı yıllarda güzelliği gittiği için “Senin sırtın benim için annemin sırtı gibidir.” diyerek, hanımını kendisine haram kılmak için “zihâr” yapan kocasını Hz. Peygamber’e (s.a.v) şikâyet eder. Şikâyet üzerine Hz. Peygamber “Bu konuda bana herhangi bir şey vahyedilmedi” der. Havle bu cevaba “Ey Allah’ın Resûlü! Sana her konuda vahiy geldi de, sıra benim durumuma gelince vahiy sükut mu etti?” diyerek karşılık verir. Hz. Peygamber “Dediğim gibi bu konuda bana herhangi bir vahiy gelmedi!” deyince Havle de, “Ben de şikâyetimi Allah’ın elçisine değil, Allah’a arzederim” der ve bunun üzerine şu âyet nazil olur:

“Allah kocası hususunda seninle tartışan ve durumunu Allah’a şikâyet eden kadının sözünü işitmiştir. Zaten Allah sizin ikinizin arasında geçen konuşmanızı işitiyordu. O her şeyi işiten ve her şeyi görendir.”⁶ Bunu takiben, Havle’nin durumuyla ilgili düzenlemeyi içeren dört âyet nazil olmuştur.

Resûlullah (s.a.v) hanımlarıyla istişare eder, bir arkadaş gibi onlarla bazı meselelerin müzakeresini yapardı: Hudeybiye sulh antlaşması esnasında Ümmü Seleme (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v)’in yanındaydı. Hudeybiye antlaşması müslümanlara ağır gelmişti. Resûlullah (s.a.v), kendisiyle umreye niyet edenlere kurban kesip tıraş olmalarını emretmişti. Fakat sahâbe, verilen kararda bir değişiklik olur ümidiyle işi biraz ağırdan almıştı. Allah Resûlü (s.a.v) emri bir kere daha tekrarladı. Fakat sonuç değişmedi. Bunun üzerine, Resûlü Ekrem hanımı Ümmü Seleme (r.a) ile istişare etti. Ümmü Seleme (r.a) “Ya Resûlallah, bunların yapılmasını istiyorsan, ashâba bir şey söylemeden kendi kurbanını kes ve sonra tıraş ol. Onlar böylece kararının kesinliğini anlayınca sana itaat edecek ve aynısını yapacaklardır” dedi. Peygamberimiz (s.a.v) Ümmü Seleme’nin (r.a) bu düşüncesini gerçekleştirdi. Peygamberimizin (s.a.v) bu halini gören müslümanlar hızla yerlerinden kalkarak kurbanlarını kesip tıraşlarını.⁷

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, kadınlara gereken önemi veren Peygamber Efendimiz (s.a.v), Vedâ hutbesinde de “Kadınlar hakkında Allah’tan (c.c) korkun. Çünkü siz onları Allah’ın emanıyla aldınız ve onları Allah’ın kelimesiyle helal kıldınız”⁸ şeklinde konuşarak, kendisinden sonrası için de ümmetini kadınların hakları konusunda uyarmıştır.

5. Nesâî, Nikâh, 36.

6. Mücâdele, 58/1.

7. Buhârî, Şurû’t, 15.

8. İbn Hişâm, II, 350.

Ahkâm-ı Şer'iyye İçinde Sünnet'in Yeri

■ Doç. Dr. Murteza BEDİR *

Sünnet kavramı

Sünnet teriminin her ikisi de Peygamber Efendimiz'le ilişkili iki anlamı mevcuttur. Birincisi onun vahyi “beyan” eden özelliğinin bir yansımasıdır. Diğeri ise vahiyden aldığı öğretileri bizzat kendi hayatına aktarırken ve İslâm'ın öngördüğü hayat modelini Mekke ve Medine'de yaşadığı kendi hayat örneğinde gösterirken yaptığı “uygulamalarla” bağlantılıdır.

İslâm hukuk teorisi (fıkıh usûlü), Peygamber Efendimiz'in “beyan” edici sıfatından doğan sünnet kavramını İslâmî kuralların delilleri ve kaynakları adı verilen dört şer'î delilin (edille-i şer'iyye-i erbaa) ikincisi saymıştır: Kitap-sünnet-icmâ-kı-

yâs. Kitap yani Kur'ân'la birlikte kullanıldığında sünnetin bu anlamı, Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu örneklerin İslâm'da dinî bilginin kaynağı olmasıdır. Buna göre Hz. Muhammed (s.a.v)'in dini beyan etme vazifesinden doğduğu düşünülen tüm söz ve uygulamalarının (ki literatürde bunlara Hz. Peygamber'in kavî, fiilî ve takrirî sünnet ya da hepsine birden hadis denir) “İslâm'a ait olanı” belirlemede bir kriter ve kaynak olduğu belirtilmiş olmaktadır. Zira ilâhî takdir, son din olan İslâm'ın öğretilerini, bu tebliğle vazifelendirdiği Hz. Muhammed (s.a.v)'in Mekke ama özellikle Medine'de yaşadığı hayatın içinde göstermeyi murâd etmişti; bu amaçla vahyi, 22

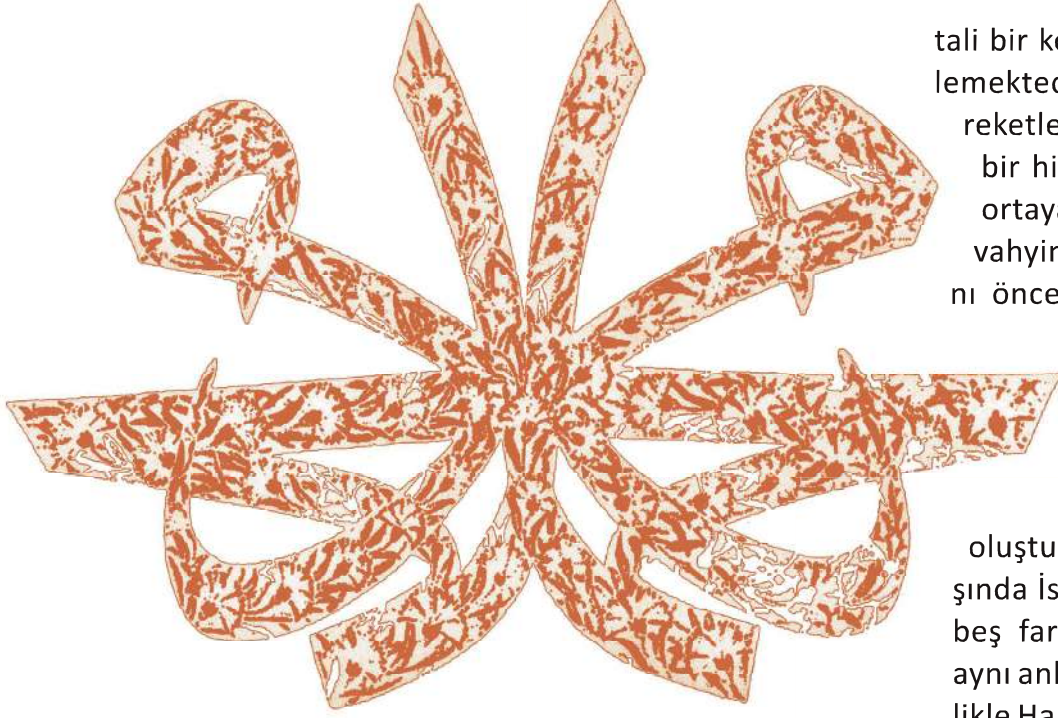
yıllık peygamberlik döneminde parça parça ve gündelik yaşamın akışıyla birebir ilişkili olarak gönderdi. Bu şekilde hem son ve kıyamete kadar baki olacak dinin öğretilerinin nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiği gösterilmiş oldu, hem de bu dinin öğretilerinin hayattan kopuk, soyut ve kuramsal bir takım ütopyalar olmadığı ispatlandı. Sonuç olarak sünnet, bu anlamıyla, “Medine perspektifi” adını verebileceğimiz bir anlayışın müslümanlar arasında sürekli yaşamasını sağladı.

Sünnet’in diğer anlamı da yine Hz. Peygamber’in beyan edici sıfatından kaynaklanmaktadır, ama bu ikinci anlam daha çok Medine’deki dinî pratiğin ayrıntılarıyla ilişkilidir. Bir başka ifadeyle Hz. Peygamber, Kur’ân’dan ilhamını alan İslâmî öğretileri hayatına aktarırken İslâmî kurallar arasında hiyerarşik bir sıralama olduğu bilincini ashâb (sahâbiler=arkadaşlar) adını verdiğimiz ilk ve seçkin müslüman toplum içinde pratik olarak göstermişti. Vahyi tebliğ etmeye başladığı andan itibaren etrafında yer alan ve Efendimizle beraber sıkıntılara göğüs gererek dinî tebliğin realize edilmesine katkıda bulunan başta Ehl-i Beyt olmak üzere Allah Resûlü’nün bu seçkin arkadaşları dinî kurallar arasındaki öncelik sonralık, esas ve ayrıntı, dinin özü ve kabuğu ve benzeri bilinci doğrudan Peygamberimizden öğrendiler. Bu bilincin bir yansıması olmak üzere müslümanlar arasında İslâmî kurallarla ilgili bir takım sistematik düşünceler ve onların uzantısı olan terimler oluştu. Sünnet’in ikinci anlamı işte bu süreçte hüküm kavramının bir alt başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hüküm, Allah’ın yükümlülük şartlarını taşıyan kişilerin fiilleriyle ilgili, mecburiyet veya tercih içeren bir tarzda, yapılması yahut yapılmaması yönünde bir söz/vahiy bildiriminde bulunması ve bunun neticesinde ortaya çıkan dinî değer yargısıdır.

Hüküm kavramı ve sünnet

Bilindiği gibi en temelde İslâmî kurallar helal-haram kavramları ile ifade edilir. Helal, yapılmasına izin verilenler; haram ise yapılması yasaklananlardır. Ancak dinî kurallar bu iki kavramın ifade ettiğinin ötesinde, hüküm kavramı etrafında şekillenen daha derin bir hiyerarşik yapı içerirler. Hüküm, Allah’ın yükümlülük şartlarını taşıyan kişilerin fiilleriyle ilgili, mecburiyet veya tercih içeren bir tarzda, yapılması yahut yapılmaması yönünde bir söz/vahiy bildiriminde bulunması ve bunun neticesinde ortaya çıkan dinî değer yargısıdır. Bu tanım bize şer’î hüküm ya da dinî değer yargısının kaynağının Allah’ın vahiy şeklinde tezahür eden iradesi olduğunu söylemektedir. Mükellef (yükümlülük şartlarını taşıyan) her insanın muhatap olduğu bu hükümler İslâm geleneğinde fıkıh ilmi tarafından düzenlenerek belirli bir sistematik içinde sunulmuştur. Bu ilim dalı içinde, insanın bütün yapıp etmelerinin bir dökümü yahut ayrıntılı bir listesi çıkarılarak her bir fiil karşısına dinî açıdan ne değer taşıdığı kaydedilmiştir.

Dinî değer yargıları en temelde beş tanedir:

1. Farz/vacib,
2. Mendub (sünnet, müstehap, vs.)
3. Mubah
4. Mekruh
5. Haram/tahrimen mekruh.

Bunların ayrıntılarına girmeksizin konumuz olan sünnetin bu hiyerarşi içindeki yerini belirleyebilmek için bu değer yargılarının nasıl ortaya çıktıklarına kısaca değinelim.

Bağlayıcılık ve hükümler

İlk seçkin müslüman neslin (sâhabe) ortak kanaati (icma), vahyin (Kitap ve Peygamber Efendimiz'in sünneti) dinî kuralları vaz ederken bunların bir kısmını diğerlerine göre daha fazla önemsendiğini, buna karşılık diğer bazı kuralları daha

tali bir konumda gördüğünü söylemektedir. Bu gözlemden hareketle dinî kurallar arasında bir hiyerarşi kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Buna göre, vahyin insanlardan yapılmasını öncelikle istediği inanç ilkelere ve eylemler, yapılması mecburi olan ve yapılmadığı takdirde azap görme riskini ortaya çıkaran farzları oluşturmuştur. Bunların başında İslâm'ın şartları dediğimiz beş farz gelir. Vacib terimi de aynı anlama dahil edilse de özellikle Hanefî mezhebinde farzdan biraz daha az bağlayıcı kurallara

işaret eder. Vitir namazı, kurban kesme ve kıraatta Fâtihanın okunması vacibin örnekleridir. Vahyin yapılmasını yasakladığı ve yapıldığı takdirde kişinin azap riskiyle karşı karşıya kalacağını bildirdiği kurallara ise haram adı verilmektedir. Haram tam olarak farzın zıddıdır. Haram'a yakın mekruh (tahrimen mekruh) terimi de sonuçları açısından haramla aynı konumda olsa da aslında vacibde olduğu gibi, haramdan daha az bir bağlayıcılık içerir.

Gönüllülük esaslı dinî kurallar

Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz dört hüküm kategorisi bağlayıcılık ya da mecburilik içermektedir; tanımlarında da görüldüğü gibi bunların gereği yerine

getirilmediğinde Yüce Allah azap tehdidinde bulunmuştur. Bunların mecburi olmaları tabiatları gereği İslâm'ın öncelikli kuralları içinde yer almalarındandır. Ancak unutulmaması gereken bir başka nokta da farzlar ve haramların da kendi içlerinde bir hiyerarşisi olduğudur. Bu yazıda daha fazla ayrıntıya girmeden İslâm'ın ana hedefleri (zarurat-ı dinîye), ikincil hedefleri (haciyat-ı dinîye) ve üçüncül hedefleri (tahsinîyat-ı dinîye) şeklindeki bir başka tasnife göre bazı farzlar ve haramların diğerlerinden daha öncelikli olduğunu belirtelim.

Şer'î hükümlerin geriye kalanları, yani mubah, mendub ve mekruhlar ise diğerleri gibi bir bağlayıcılık ya da mecburiyet içermezler. Bu hükümlerle ilgili vahiy kaynaklarında azap tehdidi içeren emirler ve yasaklar söz konusu değildir. Bununla birlikte yapılması veya yapılmaması dinî açıdan serbest kabul edilen mubah bir tarafa bırakılırsa, mendub ve mekruhlara riayet de ibadet ve Allah'a yakınlık anlamında dindarlığın bir parçasıdır. Mekruh yapılması hoş görülme-yen davranış olup buna riayet edildiğinde Allah'ın mükafatlandıracağı umulan davranıştır; aynı şekilde mendub da yapılması tavsiye ve teşvik edilen ve bu tavsiyeye uyularak yapıldığında kişinin sevap kazanacağı davranışlardır. Bir hüküm kategorisi olarak

sünnet işte bu bağlayıcı olmayan ama dinen arzulanan mendub ve mekruh kategorileriyle ilişkili bir anlama sahiptir. Şimdi bu manadaki sünnetin ayrıntılarına bakalım.

Dinin ve dindarlığın koruma duvarları: Sünnetler

Peygamber Efendimiz'in bir hadis-i şerifinde bu ikinci anlamıyla sünnet özlü bir biçimde şu şekilde verilir:

Talha b. Ubeydullah anlatıyor: Hz. Peygamber'e Necdli bir adam geldi. Saçları karıştı. Kulağımıza sesinin mırıltısı geliyordu, ancak ne dediğini anlayamıyorduk. Hz. Peygamber'e iyice yaklaşıncaya gördük ki, İslâm'ı soruyor.

H. Peygamber "Gece ve gündüzde beş vakit namaz" demişti ki, adam tekrar sordu: "Bu beş dışında bir borcum var mı?" Allah Resûlü "Hayır, ancak kendiliğinden kılarsan o başka. Bir de Ramazan orucu var." buyurdu.

Adam "Bunun dışında oruç var mı?" diye sordu. H. Peygamber "Hayır! Ancak kendiliğinden tutarsan o başka" buyurdu.

H. Peygamber ona zekatı hatırlattı. Adam: "Zekat dışında borcum var mı?" dedi. H. Peygamber "Hayır, ama kendiliğinden verirsen o başka!" dedi.

Adam geri döndü ve gider ayak: "Valahi! Bundan ne eksikliğini ne de fazlasını

2. Müslim, İmân, 2 [8/11]: Hadis Buhârî, Nesâî, Ebû Dâvûd ve *Muvatta'*da da mevcuttur.

yapacağım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Sözünde durursa kurtuluşa ermiştir" buyurdu.²

Bu hadis, İslâm'ı tanımlarken İslâm'ın olmazsa olmaz gerekliliklerini vurgulamakta, bunun ötesinde kişinin Rabbi'ne karşı yapacağı, sınırı tam olarak belirlenmemiş gönüllü vazifeleri bulunduğuna işaret etmektedir. Peygamberimizin değişik ortamlarda dikkat çektiği bu ayırım, İslâm'ın temel esaslarının ve özünün etrafını sınırlarla tanımlamakta ve kendi hayatında örneklediği bağlayıcı olmayan, ama İslâm'ın ana halkası etrafına örülen sünnetlerin ortaya çıkış mantığını ve felsefesini açıklamaktadır.

Hemen hemen bütün ibadetlerin sünnetleri mevcut olduğu gibi belirli bir öz ibadetten bağımsız, müstakil sünnetler de vardır. Örneğin, İslâm'ın beş şartından ikincisi olan namaz, müslümanın günün belirli zamanlarında Allah'ı hatırlamasını sağlar. Mesela, Kur'ân'ın istediği ve Efendimizin somut olarak öğrettiği şekilde dört rekatlık öğle namazı, Allah'ın inanan kişiden her gün yapmasını istediği temel bir vecibedir. Hz. Peygamber bu ibadeti icra ederken farz olan dört rekata, önüne dört ve arkasına iki olmak üzere toplam altı rekatlık bir ilavede bulunmuştur. Ayrıca ibadeti icra ederken ibadetin olmazsa olmazları olan farzların ötesinde bazı uygulamalar daha getirmiştir. İşte sünnetler dediğimiz bu uygulamalar öze ait olan farz namazın icrasını güzelleştirme,

tamamlama ve kemâle erdirmeye görevi görmektedir. Başka bir örnek, günlük yaşamamızın bir diğer gereği olan yemekle ilgilidir. Yemek yemek beşeri bir davranış olması bakımından doğrudan dinî bir nitelik taşımasa da insanın hayatını sürdürebilmesi ve ibadetlerini aksatmadan yapabilmesi için sağlığını tehlikeye atmayacak kadar yemek yemesi farzdır ve dolayısıyla İslâm'ın öze ilişkin bir emridir. Ancak müslümanın hayatının ibadet olduğu ilkesinden hareketle yemek yemeği ilgilendiren bazı ilave nebevî öğretiler de mevcuttur. Yemeğin Allah'ın bir lütfu olduğunu hatırlamak için öncesinde ve sonrasında duâ edilmesi, acıkmadan sofraya oturulmaması, mideyi tıka basa dolduracak şekilde yenilmemesi, sağ elle yenilmesi vs. gibi pek çok uygulama, Hz. Peygamber'in yaptığı ve yapılmasını tavsiye ettiği, yemeği ibadet şuuruna yükselten davranışlardır.

Efendimiz, İslâm'ın gerçekleştirmeyi istediği hedefler doğrultusunda ibadet bilinciyle hareket etmeyi hayatının her cephesine ve anına yaymıştır. İslâm'da, inanan bir kimsenin her yaptığı, Allah'a yakınlaşmak (takarrub, kurbiyet) amacıyla yapıldığı takdirde ibadet olduğu fikri merkezi bir yer tutar. Hz. Peygamber'in hayatı, her an ve her mekanda Allah'ı hatırında tutma bilincinin yansımasından başka bir şey değildir. İslâm'ın esasları etrafına örülen ve onu tamamlayan sünnetler, bir yandan müslümanın İslâmî temel kuralları

hayat tarzı haline getirmesine hizmet ederken, diğer yandan hayatının her anını ibadet bilinciyle yaşamasını sağlamaktadır.

Örf (gelenek), uygulama ve sünnet

İslâm alimleri sünneti, “dinde tutulan yol” şeklinde tanımlarlar; her ne kadar İslâm’ın temel ilkeleri ve koruyucu dış halkası şeklinde bir ayırım teknik bir zaruret ise de aslında İslâm Hz. Peygamber’in hayatında yaşanan şekliyle tektir ve sünnet de bize bunu verir. Ancak diğer yandan Hz. Peygamber’in 610-632 yılları arasında Mekke-Medine çevresinde yaşayan Arap toplumunu dönüştürürken aynı zamanda o toplumun örfleri, gelenekleri, yaşamsal kuralları ve kültürünün de içinde yer alan etiyyle kemiğiyle bir insandır. O halde onun bir beşer/insan sıfatıyla yaşadıklarıyla din olarak yaşadığını ayırmak zarureti vardır. Özellikle sünnetler adı verdiğimiz kuralların bir yandan örf ve gelenekle ilişkisi vardır ve bu yönüyle sözünü ettiğimiz tarihsel ve mekansal uygulamalarla iç içedir; diğer yandan da sünnetler dinî bir bilinç ihtiva ederler. Bu amaçla alimler sünnetleri tanımlayarak çeşitli kısımlara ayırmak gereği duymuşlardır.

Sünnetlerin sınıflandırılması

Sünnetleri, Peygamberimizin onlara verdiği öneme ve dolayısıyla bizim için ifade ettiği anlam ve dinî değere göre yukarıdan aşağıya doğru şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Dinî-simgesel ve toplumsal değeri olan sünnetler (şe’âir ve sünenü’l-hüdâ)
2. Dini tamamlayıcı özelliği olan müekked sünnetler
3. Gayr-i müekked sünnetler (mendub, müstehab ve nafileler)
4. Zevâid sünnetler (gündelik yaşamda ve beşerî münasebetlerde gözetilmesi gereken bazı davranış kurallarıyla fıtrat sünnetleri).

İslâm’ın esasları etrafına örülen ve onu tamamlayan sünnetler, bir yandan müslümanın İslâmî temel kuralları hayat tarzı haline getirmesine hizmet ederken, diğer yandan hayatının her anını ibadet bilinciyle yaşamasını sağlamaktadır.

1. Sünenü’l-hüdâ: İlk olarak sünnetler dini tamamlayıcılık ve sembolik değer açısından tanımlanmışlardır. İslâm’ın temel ibadetlerinden olan namaza çağrı (ezan ve kamet), cemaatle namaz vs. gibi bazı dinî kurallar, müslümanlar arasında yaygın olmalarına rağmen dinî hüküm açısından sünnettir. Ancak bu sünnetlerin müslüman topluma özgü ayırt edici nitelikleri bulunduğundan, bunlara sünenü’l-hüdâ veya şe’âiru’l-İslâm adı verilmiştir; yani müslüman “toplumun hidayet üzere olduğunu gösteren” veya “müslüman toplumu ayırt eden” sünnetlerdir bunlar. Namazların önünde ve arkasında kılınan düzenli sünnetler de ilgili ibadetleri tamamlayıcı özelliklerinden dolayı hidayet

sünnetleri kapsamındadır. Bunları yapana sevap vardır; özürsüz ve sürekli/ısrarcı bir şekilde terk edenin ise, kıyamet günü Efendimizin şefaatinde mahrum kalma ve ayıplanma riskiyle karşılaşabileceğine inanılmaktadır. Özellikle cemaatle namaz, ezan gibi sembolik anlamı olan sünnetlerin bireysel olarak ihmal edilmesinde bir günah söz konusu olmasa da bunların toplumsal olarak ya da sürekli olarak terk edilmesi büyük günah sayılmış ve buna asla müsaade edilmemiştir.

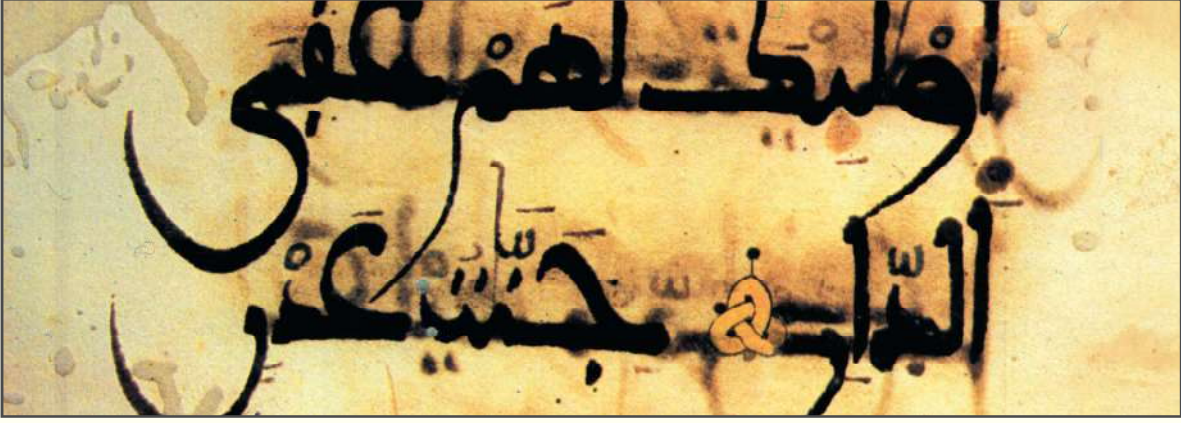
Diğer yandan, dini tamamlayıcı ya da simgesel bir değer taşımayan, ama bireysel tutum ve davranışlarla ilgili olan sünnetlere zevâid, yani “ek sünnetler” adı verilmiştir. Bunlar Peygamberimizin devam ederek alışkanlık haline getirdiği sünnetlerdir; bunların alışkanlıkla mı yoksa dinî bir bilinçle mi yapıldığını ayırt etmek zordur. Giyim-kuşam, oturma, kalkma, binme, yürüme, yeme içme, namazda kıraat, rüku ve secdeyi uzun tutma gibi sünnetler bu türdendir. Örneğin namaz ibadetini uzun tutmayı seven Peygamberimiz, bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Ben, uzun tutmak arzusuyla namaza başlarım. (Namazı kıldırırken) bir çocuk ağlaması kulağıma gelir, çocuğun ağlamasından annesinin duyacağı elemi bildiğim için namazı uzatmaktan vazgeçerim.”

Bu sünnetler, alışkanlık haline getirilmiş olmaları bakımından âdet adını al-salar da, eğer Efendimizin bunları bilinçli olarak yaptığı yönünde bir kanaat oluşursa, taşıdıkları anlam bakımından ibadet hükmünü alırlar. Zevâid sünnetleri yapmak sevaptır; terk edilmesi ise dinî açıdan sakıncalı olmasa da hoş değildir.

2. Müekked ve gayr-i müekked sünnetler:

Bir başka açıdan sünnetler, Hz. Peygamber'in onlara yaptığı vurgu ve dolayısıyla verdiği öneme göre iki kısma ayrılır. Birincisi müekked sünnetlerdir; Hz. Peygamber'in sürekli devam ettiği ve nadiren terk ettiği sünnetler olduğu için bunlara, Efendimizin özel olarak vurguladığına dikkat çekmek üzere “müekked”, yani “yapılması vurgulu bir şekilde istenen” sünnet adı verilmiştir. İkinci kısım ise, gayr-i müekked, yani vurgulanmamış ya da daha doğru bir ifadeyle, öncekiyle kıyaslandığında “daha az vurgulanmış” sünnetler olup, Peygamber Efendimiz bunları bazen yahut çoğu zaman yapıp bazen de terk etmiştir. Beş vakit farz namazlarla ilişkili olan sünnetler, günlük ya da haftalık düzenli bir şekilde eda edilen farz namazlardan önce ve sonra kılındıkları için, revâtib (düzenli) sünnetler şeklinde de adlandırılmışlardır.

3. Fıtrat sünnetleri: Bir diğer sünnet çeşidi de fıtrat sünnetleri adı verilen gruptur. Daha çok zevâid sünnetler içinde yer alan bu sünnetler, dinimizin insanın fıtratının (doğasının) iyi ve güzel olduğu yolundaki görüşüne dayanır. Bunlar, insanın toplumsal yaşamını medenî bir birey olarak sürdürebilmesi için dikkat etmesi gereken bazı temizlik ve vücut bakımı kurallarını öğretme amacı taşımaktadır. Dinî geleneğimiz fıtrat sünnetlerini üç semavî dinin babası sayılan Hz. İbrahim'le ilişkilendirmektedir; bu durum, söz konusu kuralların evrensel boyutunu gözler önüne sermektedir. Bir hadis-i şerîfinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Hz. İbrahim, misafir ağırlayan ilk kimse idi. Keza o ilk sünnet olan kimseydi, bıyığını kesenlerin ilki, saçında aklık görenlerin ilki o idi. Ak saçları görünce: “Ya Rabbi bu nedir?” diye sormuş; Rabbi de: “Bu vakardır ey İbrahim!” demiştir. O da: “Rabbim! Öyleyse vakarımı artır!” diyerek duâda bulunmuştur.”

Sonuç itibariyle sünnetler, farzların ve haramların etrafına yerleştirilmiş koruyucu, tamamlayıcı ve pekiştirici özellikte dinî tavsiyelerden oluşmaktadır. Örneklerde de görüldüğü gibi hayatın bütününe ilâhî iradeye uygun düzenlenmesi bilincini sürekli canlı tutarlar. İslâm hayatın bütününe ilişkin kurallar koyduğuna göre sünnetlerin de bu bütünlüğü destekleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Diğer yandan sünnetlerin terki bir farzın veya haramın ihlali gibi azap gerektirici olmasa da gerçekleştirmek istediği hedefler düşünüldüğünde bunların ihmalinin ama özellikle sürekli ihmalinin hoş olmayacağı, dindarlığı zedeleyen bir gelişmeye kapı açacağı açıktır. Diğer yandan sünnetler sadece ibadetlerle ilgili olmayıp toplumsal nezaketten vücut bakımına kadar her alanda kişiyi olgunlaştırmayı hedefleyen kurallardır. Bu yönüyle sünnetlerin şeklinden çok ruhunu esas alarak dinamik bir sünnet anlayışına sahip olmak daha doğru olur. Misvak kullanmayı dişleri temizlemek olarak, insanlara sıkıntı veren şeyleri giderme ilkesini toplumsal nezaket kuralı olarak okumak, dolayısıyla toplumun nezaket kuralı olarak gördüğü şeye uymayı da sünnet kapsamında değerlendirmek gerekir.

Hazretti Muhammed (s.a.v)'in Hayat Kronolojisi¹

■ Sümeyye PARILDAR*

571 -Fahr-i Kainat Efendimizin dünyayı teşrifleri; Hicretten 53 yıl önce 12 Rebûlevvel 20 Nisan 571 Pazartesi.

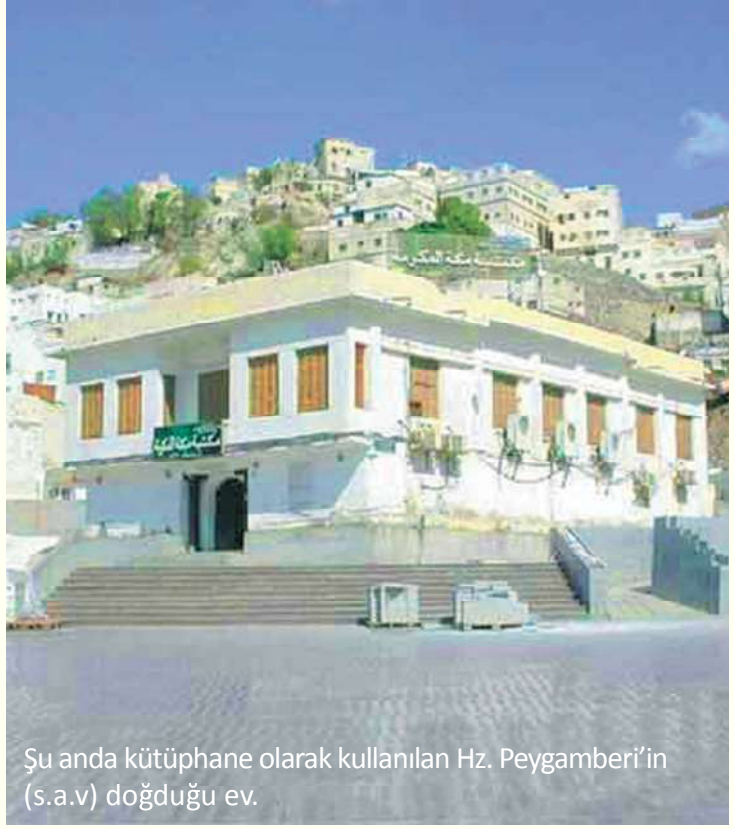
-Sütannesi Halimeye verilmesi.

574 -Sütannesi tarafından Mekke'ye getirilerek annesi Amine'ye teslim edilmesi.

575 -Annesi Amine'nin Ebva'da vefatı üzerine dadısı Ümmü Eymen tarafından Mekke'ye getirilip dedesi Abdulmuttalib'e teslim edilmesi.

577 -Dedesi Abdulmuttalib'in vefaatiyla amcası Ebû Tâlib'e emanet edilmesi.

578 -Amcası Ebû Tâlib ile yaptığı Suriye seyahati.

589 -Uzun süren Ficar Savaşları sonrası Mekke'de asayişin bozulması, can ve mal güvenliği kalmaması üzerine Mekke ileri gelenlerinin zulmü önlemek ve yerli-yabancı hiç kimseye haksızlık yapılmasına izin vermemek maksadıyla ettikleri yemine, "Hilfu'l-fudûl", Peygamberimiz'in (s.a.v) de amcaları ile beraber üye olarak katılmaları.

* Vaiz, Ümraniye Müftülüğü

1. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi esas alınarak hazırlanmıştır.

İLK VAHİY VE HİRA: Hz. Muhammed (s.a.v), kırk yaşına yaklaşınca, yalnızlıktan daha fazla hoşlanır olmuştu. Gerekli azığı ile Mekke'ye yaklaşık 12 km mesafedeki Nur dağındaki Hira mağarasına giderdi. Ramazan aylarını genelde burada geçirirdi. Kırk yaşını tamamladığında, Ramazan ayının sonlarına doğru bir gece yine Hira'da ibadet ve tefekkür ile meşgul iken Cebrâil (a.s) kendisine Alak sûresinin ilk beş âyetini getirdi böylece Peygamber Efendimiz'in Risâlet görevi başlamış oldu.

Hirâ Mağarası, ilk vahyin geldiği yer

594 -Hz. Hatice (r.a) ile evlenmesi.

605 -Kureyş'in Kâbe'yi tamiri sırasında Hacerulesved' in yerine konulması hususunda hakemliği.

610 -Hira mağarasında ilk vahyin gelişi ile Peygamber Efendimiz'in Risâletinin başlaması (İlk vahiy ile Alak Suresi'nin ilk beş âyeti inzal olmuştur).

613 -Peygamber Efendimiz'in, açık davetle emrolunması üzerine yakın akrabalarını İslâm'a davet etmesi.

614 -Müşriklerin zayıf Müslümanlara eziyet etmeye başlaması.

615 -Mekke'de şartların zorlaşması üzerine Habeşistan'a ilk hicret.

616 -Habeşistan'a ikinci hicret

-Resûlullah'ın ve müslümanların Dârulerkâm'dan çıkmaları.

-Haşimoğulları ve Muttaliboğullarının Peygamber Efendimiz'i korumak amacıyla Ebû Tâlib mahallesine toplanmaları ve müşriklerin onlara karşı boykot uygulamaya başlaması.

619 -Boykotun sona ermesi

620 -Hüzün yılı: Amcası Ebû Tâlib'in ve validemiz Hz. Hatice'nin vefatı.

621 -İsrâ ve Mi'rac hadisesi, Beş vakit namazın farz kılınması.

-Birinci Akabe Biatı ve Hz. Peygamber'in İslâm'ı öğretmesi için Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye göndermesi.

622 -İkinci Akabe Biati.

-Mekke'den Medine'ye hicretin başlaması.

-Hz. Muhammed (s.a.v)'in, Hz. Ebû Bekir'le birlikte hicreti ve Sevr Mağarasına sığınması (26 Safer/ 9 Eylül).

-Kuba'ya varış (8 Rebîulevvel/ 20 Eylül) ve Kuba mescidinin inşası.

-Hz. Peygamber'in Rana vadisinde ilk Cuma namazını kıldırması (12 Rebîulevvel/24 Eylül).

-Ezanın Müslümanları birleştirici bir çağrı olarak kabul edilmesi.

623 -Muhacirlerle ensar arasında kardeşlik tesis edilmesi (muâhadat).

-Medine vesikasının tanzimi ve Medine Haremi sınırlarının tespiti.

-Mescid-i Nebevî'nin inşasının tamamlanması.

624 -Kiblenin Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan Mekke'deki Mescid-i Haram'a çevrilmesi (Receb/ Ocak)

-Ramazan orucunun ve zekâtın farz kılınışı. İlk bayram

İSRA VE Mİ'RAC: Gece yolculuğu anlamına gelen "İsrâ" ve yükseğe çıkmak, yükselme aracı anlamına gelen "Mi'rac", Resûlullah'ın İkinci Akabe görüşmesinden sonra, Mekke Devri'nin 11'inci yılı, Recep ayının 27'inci gecesi (Hicretten 19 ay önce), gecenin bir bölümünde cereyan eden ve kendilerinin semalara ve yüce makamlara erişmesi mucizesine verilen isimlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâ Sûresi'nin birinci âyetinde: *"Kulu Muhammed (s.a.v.)'i, bir gece Mescid-i Harâm'dan, kendisine bir kısım âyetlerimizi göstermek için, etrafını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şânı ne yücedir. Doğrusu O işitir ve görür."* buyrulmuş olması ile Resûl-i Ekrem (s.a.v)'in Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya olan mi'racı sâbittir. Mescid-i Aksâ'dan semâlara ve yüce makamlara yükseldiğini ise, Peygamber Efendimiz'den nakledilen sahih hadis-i şerîflerden öğrenmekteyiz.

Mi'racda Hz. Peygamber (s.a.v)'e üç şey verilmiştir: Beş vakit namaz, Bakara Sûresi'nin son iki âyeti (Amene'r-

rasûlü...) ve ümmetinden şirk koşmayanların Cennet'e girecekleri müjdesi.

HİCRET: Akabe görüşmeleri sonrasında İslâm Medine'de yayılmış ve Mekke'deki müslümanlar da büyük oranda Medine'ye göç etmişlerdi. Kureyş'in ileri gelenleri gelişmeler üzerine Dârünnedve'de toplanmış ve Resûlullah (s.a.v)'ın öldürülmesi kararını almışlardı. Enfâl Sûresi 36. âyette bu toplantı ve yapılan plandan bahsedilmektedir: *"Ya Muhammed, hatırla şu zamanı ki, inkâr edenler (Mekke müşrikleri) seni bir yere kapatmak veya (hepsi birden) öldürmek yahut da (Mekke'den) çıkarmak için sana tuzak hazırlıyorlardı. Onlar*

ve Teravih namazının kılınması (Ramazan).

-Bedir Gazvesi (17 Ramazan/13 Mart).

-İlk Kurban Bayramı (10 Zilhicce/ 3 Haziran).

-Zekâtın farz kılınması.

625 -Uhud gazvesi (7 veya 11 Şevval/23 veya 27 Mart), Hz. Hamza'nın şehid olması.

-İçkinin haram kılınması.

626 -Zaturrika Gazvesi ve korku namazı kılınması (10 Muharrem/ 11 Haziran).

-Medine'de ay tutulmasının gözlemlenmesi ve Hz. Peygamber'in husuf namazı kıldırması (Cemaziyyelahir/ Kasım).

627 -İfk Hadisesi.

-Hendek (Ahzab) Gazvesi (Zilkade/Nisan).

628 -Umre seferi, -Hudeybiye Antlaşması.

-Hz. Peygamber'in Bizans ve Sasani imparatorları başta olmak üzere civar

ülke yöneticilerine ve kabile reislerine İslâm'a davet mektupları göndermesi (Muharrem/Mayıs).

-Hayber Seferi, Mute Savaşı.

630 -Mekke'nin Fethi (20 Ramazan/11 Ocak).

-Taif Gazvesi Resûlullah'ın umre yapması.

-Hz. Peygamber'in bazı şehir ve kabilelere zekat amilleri göndermesi (Muharrem/Mayıs).

-Alkame b. Mücezziz kumandasında ilk deniz seferinin düzenlenmesi (Rebûlahir/Temmuz-Ağustos).

-Peygamber Efendimiz'in Habeş Necâşisi Ashame'nin vefatını haber verip gıyabi cenaze namazını kıldırması.

-Ka'b b. Zübeyr'in müslüman olması ve Hz. Peygamber'in hırkalarını ona hediye etmesi.

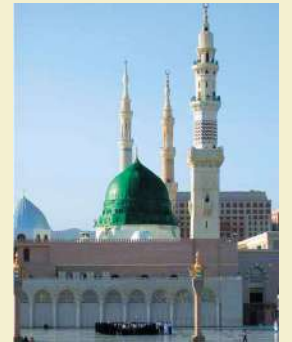
631 -Fahr-i Kâinât Efendimiz'in Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrâil (a.s.)'e iki defa arz etmesi ve yirmi gün itikafta kalması (Ramazan/Aralık).

-Müseylemetulkezzâb'ın peygamberlik iddiasında bulunması.

sana tuzak kurarken, Allah da (onlara) tuzak kuruyordu. Allah tuzakların en iyisini kurar." Bu planı Cebrâil (a.s.) Peygamberimize haber vermiş ve kendisine hicret iznini iletmış bunun üzerine Hz. Resûl, yerine o gece için Hz. Ali'yi bırakarak Hz. Ebubekir ile yola çıkmıştır.

Hicret Güzergahı: Hz. Ebubekir'in evinden çıktıktan sonra ıssız yollardan Mekke'nin güneyine doğru ilerlediler. Bu, aslında Medine'ye seyahatte takib edilen yön değildi. İstikametteki bu farklılık ile peşlerinde olanları yanıltmak hedeflenmişti. 1.5 saat (3 mil) mesafede Sevr Dağı'nın tepesindeki mağaraya vardılar. Kureyşin araması bitinceye kadar, (perşembeyi cumaya bağlayan geceden pazar gününe kadar) üç gün bu mağarada gizlendiler. Kılavuzları Abdullah, dördüncü günün (Pazar) sabahı develeri mağaraya getirdi. Sahili takib ederek Medine'ye doğru 24 saat hiç dinlenmeden yol aldılar Deve yürüyüşü ile 13 günlük olan Medine yolunu 8 günde katederek 12 Rabîulevvel/23 Eylül 622 Pazartesi günü Kuba'ya ulaştılar. Kuba'da "(Hicretin) ilk gününde, takva temeli üzerine kurulan (Kuba'daki) Mescidde namaz kılman daha uygundur. Bu mescidde temiz olmayı sevenler vardır. Allah da temiz olanları sever. (Tevbe Sûresi, 108)" âyetinde zikri geçen bir mescid inşa edildi ve namaz kılındı.

Ve nihâyet, Medine'ye ulaşan Peygamberimiz (s.a.v)'i herkes evinde ağırlamak isteyince, kimsenin güvenmemesi için Hz. Resûl, devesini serbest bırakarak onun durduğu yere göre

karar verdi. Devenin durduğu boş araziye en yakın ev olan Zeyd b.Halid'in evinde bu boş araziye Mescidü'n-Nebî inşa edilene kadar, ikamet etti.

VEDA HACCI VE HUTBESİ : Müslümanlık Mekke'de doğmuş, Medine'de gelişmişti. Hudeybiye Barış Anlaşmasından sonra, Medine dışında yayılmağa başladı. Mekke'nin fethinden sonra, her taraftan Arap kabîleleri Medine'ye gelip müslümanlığı kabul ettiler. Kısa zamanda, Allah'ın yardımıyla Arabistan baştan başa müslüman oldu. Sayıları çok az müsevî ve hıristiyan'dan başka yarımada müslüman olmayan kabîle kalmadı. Bu başarı şüphesiz Allah'ın yardımının bir sonucuydu. Kur'ân-ı Kerîm bunu şöyle anlatıyor: *"Ey Muhammed, Allah'ın yardımı ve fetih günü gelip, insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini görünce, hemen*

Rabbını hamd ile tesbîh et. Şüphesiz O, tevbeleri kabûl edendir" (Nasr Sûresi, 1-3). Bu sûre, Kur'ân-ı Kerîm'in bütün olarak inen son sûresidir. Mekke'nin fethinden önce inmiştir. Dinin tamamlanması, Hz. Peygamber (s.a.v)'in görevinin bitmesi demektir. Bu sebeple Resûlullah (s.a.v) bu sûre inince, "bana vefâtım haber verildi" buyurmuştur. Vedâ Haccı'nda, arefe günü Arafat'da, dinin kemâle erdiğini bildiren "son ahkâm âyeti" (Mâide Sûresi, 3) vahyedilmiş; ertesi gün Mina'da son âyet (Bakara Sûresi, 281) inmiş, Kur'ân-ı Kerîm tamamlanmıştı. Bütün bunlar, aziz Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in vefâtının yaklaştığını gösteriyordu. Nitekim, Vedâ Hutbesinde, "belki burada sizinle ebedî olarak bir daha berâber olamayacağım," buyurarak ashâbıyla vedâlaşmıştı.

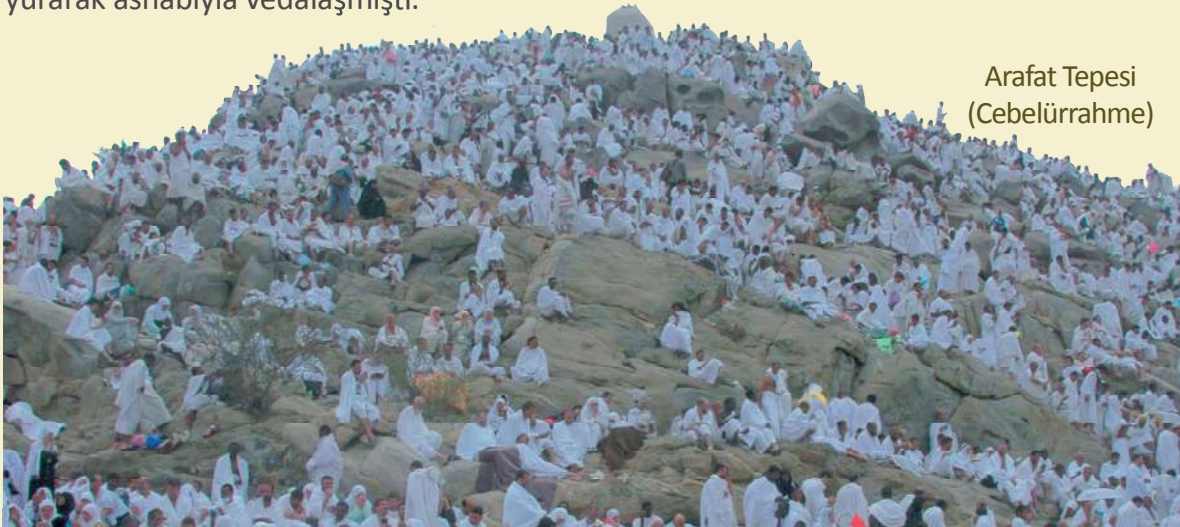
632 -Veda Hutbesi (9 Zilhicce/7 Mart)

-Veda tavafı (14 Zilhicce/12 Mart)

-Nasr suresinin nüzûlü (Zilhicce/ Mart)

-Hz. Peygamber'in vefatı (13 Rebîulevvel/8 Haziran Pazartesi)

-Hz. Resûl'un defnedilmesi (14 Rebîulevvel/9 Haziran Salı)

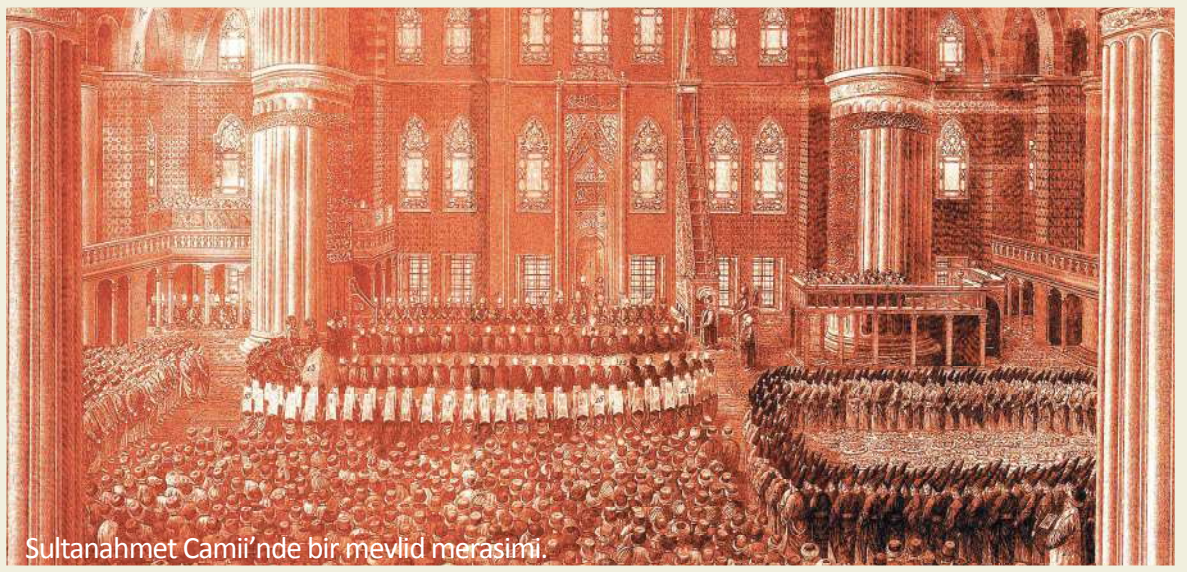

Arafat Tepesi
(Cebelürrahme)

Mevlid'in Tarihi ve Dinî Hükümü

■ Doç. Dr. Ahmet ÖZEL*

Sultanahmet Camii'nde bir mevlid merasimi.

Sözlükte “doğulan yer ve zaman” anlamına gelen mevlid (çoğ. mevâlid) kelimesi, İslâmî literatürde “Hz. Peygamber’in doğum günü, bu günün yıldönümü münasebetiyle yapılan kutlamalar ve bu konuda kaleme alınan eserler” karşılığında kullanılmıştır.

Tarihi

Çoğu alimin görüşüne göre Hz. Peygamber, Habeşistan’ın Yemen Valisi Ebrehe’nin Kâbe’yi yıkmak üzere Mekke’ye saldırdığı ve Fil Vak’ası denilen olayın meydana geldiği yıl dünyaya gelmiştir. Bu olayın tarihinde

ihtilaf bulunmakta ve miladî 569, 570 veya 571 olarak gösterilmektedir. Genel kabule göre Hz. Peygamber, Rebîulevvel ayının on ikisinde ve gündüz dünyaya gelmiştir. Bir ilkbahar mevsimine denk gelen bu ayın iki, sekiz, on, veya on yedinci gününde doğduğuna ve sabaha karşı fecir doğarken dünyaya geldiğine dair rivayetler de vardır. Doğumun pazartesi günü olduğu ise sahih rivayetlere dayanmaktadır. Doğum tarihinin miladî takvime göre 20 Nisan’a denk geldiği söylendiği gibi farklı görüş belirtenler de olmuştur.

Hız. Peygamber, sağılığında kendi doğum yıldönümünü kutlamadığı gibi böyle bir şey yapılması hususunda herhangi bir istek ve emri de olmamıştır. Hulefa-yı Râşidin dönemi ve bunu izleyen Emevî ve Abbâsî devirlerinde de mevlidle ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Bu alanda ilk uygulama Mısır'da Şîi Fâtımî devleti kurulduktan sonra Muiz-Lidinillah (362-365/972-975) döneminde gerçekleşmiş ve Hız. Peygamber'in doğum yıldönümü resmî olarak kutlanmaya başlanmıştır. Tören çerçevesinde Rebûlevvel ayının on ikinci günü hazırlatılan helva tepsilerle resmî görevlilere dağıtılır, Ezher Camii'nde hatim okunur, daha sonra özel olarak hazırlanan tören yerinde halife, diğere devlet erkanı ve ulemânın katıldığı tören icra edilirdi. Bu kutlamaların üst düzey görevlilerin katıldığı bir devlet töreni çerçevesinde geçtiği, halkın geniş bir şekilde katılımının ve şenlik havasının fazla olmadığı bilinmektedir. Fâtımîler, Hız. Peygamber ve Ehl-i Beyt'in doğum yıldönümlerini kutlamasını, dinî hassasiyetlerinin yanında siyasî birtakım maksatlara binaen de icra ediyorlardı.

Fâtımîlerden sonra Mısır'da iktidara gelen Eyyûbîler (1171-1462) zamanında birçok bayram ve tören kaldırıldığından mevlide de özen gösterilmediği ve halkın evlerinde bunu kutladıkları anlaşılmaktadır. Ancak Selâhaddin-i Eyyûbî'nin kayınbiraderi olan ve hayırseverliğiyle tanınan Erbil Atabegi Muzafferüddin Kökböri (586-629/1190-1232) mevlid-i nebevîyi yeniden resmî olarak kutlamaya başlamıştır. Bu dönemde Muharrem'den başlamak üzere Rebûlevvel ayına kadar Bağdat, Musul, Cezîre, Sincâr, Nusaybin gibi yakın şehirlerle Acem memleketlerinden Erbil'e birçok fakîh, sufî, vâiz, kurrâ ve şâirin akın ettiği, mevlid hazırlık ve etkinliklerinin birkaç ay sürdüğü tarihi kayıtlarda mevcuttur. Kutlamaların, Fâtımîler'in-kinen farklı olarak hazırlıklarıyla birlikte uzun bir zaman dilimine yayıldığı, bir şenlik havası içinde geçtiği ve geniş bir halk katılımıyla gerçekleştiği bilinmektedir.

Memlükler döneminde Mısır'da mevlid kutlamaları bütün ihtişamıyla devam etti. Rebûlevvel ayının başından itibaren başlayan kutlamalara halife, dört mezhebin baş kadıları, ilim ve tasavvuf ehli, emîrler ve komutanlar, devlet adamları, halkın ileri gelenleri ve komşu ülkelerden gelen çeşitli temsilciler katılırdı. Bu dönemde en görkemli törenlerin Sultan Kayıtbay (873-902/1468-1495) zamanında yapıldığı kaydedilir.

Memlükler devrinden itibaren Mısır'da mevlid terimi başta evliya olmak üzere diğere önde gelen şahsiyetlerin doğum yıldönümleri için de kullanılmaya başlanmıştır. Ahmed el-Bede- vî ve İbrahim ed-Desûkî gibi şeyhlerin mevlidleri gibi. Bu tür mevlidlerin önemli bir kısmı velilerin doğum değil ölüm yıldönümünde kutlanırdı. Esasen çoğu zaman doğum ve ölüm günlerini bilmek de güçtü. Mevlidi kutlanan kişinin durumuna bağılı olarak bu mevlidler bir gece, bir gün, bir hafta veya sekiz gün devam ettiği gibi bir kısmı küçük bir semt veya yerleşim merkezinde, bazıları da büyük şehirlerde ve bölgesel çapta icra edilirdi.

Kuzey Afrika'da (Mağrib) önceleri mevlid kutlama âdeti yokken ilk defa Kadı ve Muhaddis Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin es-Sebtî (ö.633/1236) tarafından halkın

hristiyan bayramlarını kutlamalarını önlemek amacıyla icra edilmeye başlanmıştır. es-Sebtî'nin bu amaçla kaleme alıp tamamlayamadığı *ed-Dürrü'l-munazzam fî mevlidi'n-nebiyyi'l-muazzam* adlı eserini oğlu ve Sebte hâkimi Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ahmed (ö.677/1279) ikmal etmiştir. Bunun devrinde özel bir ilgi gösterilen uygulama zamanla Kuzey Afrika ve Endülüs'te yaygınlık kazanmış, hükümdarlar ve yöneticiler mevlid kutlamalarına büyük önem vermişlerdir. Mevlidin resmî kutlamaları, Mâlikî fukahânın sert muhalefeti sebebiyle Tunus'ta Hafsîler sarayında Fas'takinden yaklaşık bir asır sonra ancak sultan Ebû Fâris Abdülaziz el-Mütevekkil zamanında (796-837/1394-1434) yapılabiliştir. Osmanlı hakimiyetindeki Tunus'ta Hüseyin Beyliği (1705-1957) döneminde Osmanlılar örnek alınarak mevlid bir devlet törenine dönüştürülmüştür.

Osmanlı döneminde merasimle mevlid kutlamalarını Sultan III. Murad, 1588 yılında başlatmış olmakla birlikte, Süleyman Çelebi'nin meşhur mevlidini 1409 yılı gibi erken bir dönemde yazmış olması resmî olmayan kutlamaların çok önce başladığını göstermektedir. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Begoviç Camii'nin 1531 tarihli vakfiyesinde, mevlid için yılda 3 yüz dirhem tahsisat ayrıldığı, bölgedeki diğer camilere ait vakfiyelerde ve şahsî vasiyetnamelerde de benzeri kayıtlara rastlanmaktadır. Resmî kutlama uygulamalarının başlamasından sonra Sultanahmet Camii'nde yapılan merasimlerde padişah, sadrazam, şeyhülislâm, vezirler, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, diğer mülkî ve askerî erkân ile ulemâ, resmî kıyafetleriyle hazır bulunurdu. Ayasofya ve Sultanahmet kürsü şeyhlerinin

vaazlarından sonra mevlid okunur, bu arada buhur yakılır, şerbet dağıtılır ve görevlerini ifa edenlere hil'at giydirilir ve atıyyeleri verilir. Genel olarak Sultanahmet Camii'nde yapılan mevlid törenleri daha sonraları Beyazıt, Nusretiye, Beylerbeyi, Hamidiye ve diğer camilerde de icra edilir olmuştur. Tanzimattan itibaren mevlid alaylarında eski teşrifat kurallarına uyulmakla birlikte bazı değişikliklere gidilmiş; padişahın camiye gidiş ve gelişlerinde askerî tören yapılması, minareler yanında saray ve resmî binaların donatılıp aydınlatılması, beş vakitte tophane ve savaş gemilerinden top atılması gibi yenilikler uygulanmıştır.

Mevlid 1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde resmî bayram ilân edildiyse de Cumhuriyet'in ilânından sonra kaldırıldı. Bugün Suudi Arabistan hariç, Kuzey Afrika'dan Endonezya'ya kadar İslâm ülkelerinin bazılarında resmî, bazılarında gayrı resmî olarak yaygın şekilde kutlanmaktadır. Türkiye'de yalnız Ramazan ve Kurban bayramları resmî olarak kutlanmakta, diğer mübarek gün ve geceler gibi Mevlid-i Nebî de camilerde ve evlerde tamamen bir ibadet âdâbı içinde Kur'ân-ı Kerîm, Süleyman Çelebi'nin mevlidi ve ilâhiler okunarak icra edilmektedir. Son yıllarda Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın ortaklaşa düzenlemesiyle de Hz. Peygamber'in mevlidi "Kutlu Doğum Haftası" adıyla çok yönlü etkinliklerle kutlanmaya başlanmıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidi Türkiye'de ve Balkanlar'da yalnız kandil gecelerinde değil sünnet, nikah, ölüm vb. münasebetlerle de okunur. Camide okunan mevlidlerden sonra gülsuyu ve şeker ikramı, evlerde okunan

mevlidlerden sonra da ayrıca yemek, tatlı veya meşrubat ikramı adettir.

Fıkıhî hükmü

Hz. Peygamber ve ondan sonraki birkaç asır boyunca kutlanmayan mevlidin dinî açıdan meşruiyeti de ulemâ arasında tartışılmıştır. İbnü'l-Hâc el-Abderî (ö.737/1336) ve diğer bazı Mâlikî âlimler, bunun Hz. Peygamber devrinde ve ona son derece bağlı olan ashâb ve tabiin zamanında kutlanmadığını ve dolayısıyla dine ilave sayılan bir bid'at olduğunu belirterek şiddetle karşı çıkarlar. Kutlamalar sırasında kıraat, zikir ve ibadet yanında hoş olmayan bazı etkinliklerin de bu âlimlerin görüşünde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Mevlide karşı olumsuz tavır, İbn Teymiyye ile onu izleyen Vehhâbî ulemâsı ve Muhammed Abduh gibi çağdaş ıslahatçı alimler tarafından da desteklenmiştir.

Buna karşılık Ebû Şâme el-Makdisî (ö.665/1267), Şemseddin İbnü'l-Cezerî, İbn Hacer el-Askalânî, İbn Hacer el-Heytemî, Şemseddin es-Sehâvî, Celâleddin es-Süyûtî, Şihâbüddin el-Kastallânî gibi alimler ise bu kutlama ile ilgili, ilk devirlerde olmasa bile Allah'ın alemlere rahmet olarak gönderdiği Hz. Peygamber'in dünyaya gelmesi sebebiyle sevinmenin, doğum günü münasebetiyle fakir ve muhtaçlara yardımda bulunup ibadet etmenin, Kur'ân ve Hz. Peygamber'e olan sevgiyle ilgili şiirler okumanın, temiz ve güzel elbiseler giyerek sevinç gösterisinde bulunmanın ve yoksullara yardım etmenin birer güzel amel olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla mevlid kutlamalarının bir bid'at-ı hasene sayılması, halk

arasında görülen ve dinen hoş karşılanmayan davranışların ise bundan ayrı düşünülerek önlenmesi gerektiğini, mesela cuma veya teravîh gibi ibadetler sırasında yanlış bazı davranışların meydana gelmesinin bu ibadetlerin de haram sayılmasına yol açmadığını beyan etmişlerdir.

Hz. Peygamber'e pazarertesi günü oruç tutmanın fazileti sorulduğunda, "bu benim doğduğum ve bana vahiy indirilen gündür" (Müslim, "Sıyâm", 197; Ahmed b. Hanbel, V, 297, 299; Ebû Dâvûd, "Savm", 54) diyerek bir bakıma bugüne önem atfetmiştir. Hz. Peygamber Medine'de Yahudilerin on Muharrem'de oruç tuttuklarını görünce sebebini sormuş, onlar da Firavun'un boğulduğu ve Hz. Musa'nın kurtulduğu gün olduğunu söyleyince Resûlullah kendisinin bunu yapmaya daha layık olduğunu belirterek oruç tutmuş ve ashâbına da oruç tutmalarını emretmiştir (Buhârî, "Savm", 69; Müslim, "Sıyâm", 127-128). Bu da belli bir günde bir nimete nail olma veya beladan kurtulma sebebiyle her zaman o günü anma ve şükür nişanesi olarak salih amellerde bulunmanın iyi bir davranış olduğunu gösterir.

Sonuç olarak Hz. Peygamber'e sevgi ve bağlılığın bir göstergesi olması yanında çeşitli ibadet ve hayırlara vesile olması bakımından da mevlit kutlamalarının dinî yönden meşru bir davranış olduğu söylenmelidir. Bununla birlikte kutlamalara karşı çıkan alimlerin genel olarak görüşlerine gerekçe gösterdikleri gayrimeşru tutum ve davranışların tasvip edilemeyeceği, bu tür uygulamalara sebep olan kutlamalardan uzak durulması gerektiği de açıktır.

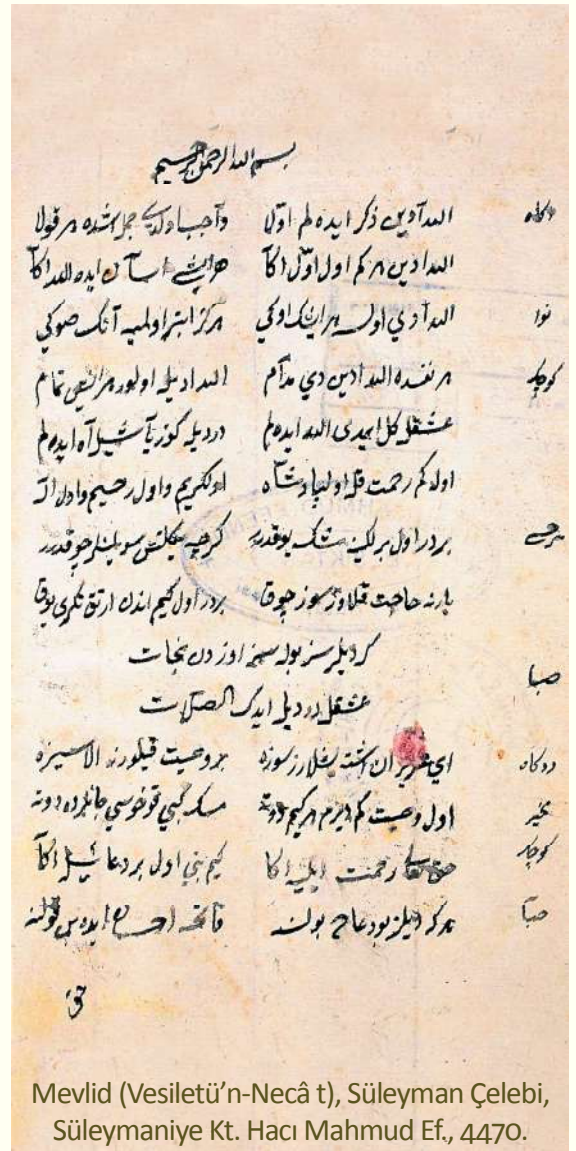

Yüzyıllar Boyu Devam Eden Bir Dinî Mûsikî Geleneğimiz: Mevlid

Yrd. Doç. Dr. Nuri ÖZCAN*

Türk dînî mûsikîsinde “mevlid” denildiğinde, Süleyman Çelebi (ö.1422)’nin, yazımını 1409 yılında Bursa’da tamamladığı “*Vesîletü’n-necât*” adlı eserinin besteli veya kendine has bir şekilde irticâlen (herhangi bir besteye bağlı kalmaksızın serbest olarak) okunması ve bu maksatla yapılan törenler anlaşılr. Eserin, başta Hz. Peygamber’in doğum yıldönümü (mevlid kandili), mübarek gün ve geceler (kandiller) olmak üzere saygın kişileri anma, düğün, doğum, ölüm, evlenme, sünnet, hac ibadetini yerine getirme gibi olayların ardından sevinç ve hüznlerin beraber paylaşılması için düzenlenen toplantılar esnasında okunması, toplumumuzda yaygın bir âdet haline gelmiştir.

Edebiyat araştırmacısı ve mûsikî tarihçisi Sadettin Nüzhet Ergun, bu mevlid manzumesinin bizzat Süleyman Çelebi ve daha sonraki dönemde önemli hatiplerden Sinâneddin Yusuf Çelebi (ö.1565) tarafından bestelenmiş olabileceğini ifade

Mevlid (Vesiletü'n-Necât), Süleyman Çelebi, Süleymaniye Kt. Hacı Mahmud Ef., 4470.

etmiştir. Ancak mevlidin bilinen yegane bestekârı, 17. yüzyılda Bursa’da yaşamış olan Sekban adlı mûsikîşinastır. Sekban’ın mevlid bestesi, 19. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyasında okunmuş, ancak o tarihlerden sonra unutulmuştur. 19. yüzyıl, dinî mûsikîmizin şaheserleri olarak nitelendirilen mi’raciyye, mevlid, durak, mersiye ve tevşîhlere rağbetin giderek azaldığı dönemdir. Bu dönemde, yüksek sanat değeri taşıyan eserlerin yanında, edebî ve tasavvufî kıymeti bulunmayan basit bazı eserlerin de bestelenmekte olduğu görülmektedir. Bu tehlikeyi sezen mûsikîşinaslardan biri, Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi’nin (ö.1846) talebelerinden Mutaftzâde Ahmed Efendi’dir. Ahmed Efendi, “mevlid bestesi” ile “mi’râciyyenin nevâ bahri”nin unutulmakta olduğunu görerek, bu eserleri kendisinden meşk edecek insanlar aramış ve bu bestelerin daha sonraki nesillere intikallerini arzu etmiştir. Nota ile tespit gibi bir geleneğin yerleşmemiş olmasına ilgisizlik de eklenince, bu eserler 20. yüzyılın başlarına ulaşamadan unutuldu. Böylece besteli mevlidle ilgili olarak elimizde sadece kütüphanelerdeki elyazması bazı mevlid nüshâları kaldı. Bu eserlerde görülen, mısraların yanına yazılmış ve o mısradaki takip edilmesi gereken makam seyirlerini işaret eden, çoğunlukla farklı kalemlerle yazılmış makam isimleri (yandaki yazma nüshada olduğu gibi), eski besteli mevlidin izlerini taşıyan önemli kayıtlardır.

Mevlid manzumesi, yazıldığı dönemden beri halk arasında camilerde, tekkelerde büyük bir coşkuyla; sarayda ve selâtin camilerde padişahın da katılımıyla büyük merasimlerle okunmaya devam etmiştir. Osmanlı döneminde mevlid merasimleri Kanunî Sultan Süleyman döneminden (1520-1566) itibaren devlet protokolüne alınmaya başlanmış ve Sultan III. Murat (1574-1595) zamanında, 1588 yılında resmen devlet teşrifatında yer almıştır.¹ Büyük bir rağbetle Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar devam eden bu merasimler, Cumhuriyetten sonra da halk arasında devam ettirilmektedir.

Mevlid, “bahir” adı verilen bölümlerin “mevlidhân” denilen bir kişi tarafından okunması suretiyle icra edilir. Bahirler arasında okunan ve “tevşîh” adı verilen dinî mûsikî eserleri de “tevşîhhân grubu”na okunur. Günümüzde mevlid bahirleri, yukarıda da zikrettiğimiz gibi herhangi bir besteye bağlı kalarak değil, bahirler arasında belli bir makam

Ol Rebûl evvel ayı nicesi
On ikinci gice isneyn gecesi
Ol gice kim doğdu ol hayru’l-beşer
Annesi anda neler gördü geler
Dedi gördüm ol Habibin annesi
Bir acep nur kim güneş pervanesi

1. Bu konu ile ilgili olarak Sultanahmet Camii’nde okunan mevlid ve mevlid merasiminin tafsîlâtı için bkz: Esad Efendi, *Teşrifât-ı Kadîme*, İstanbul, 1287, s.2-10. Ayrıca Tevkîi Abdurrahman Paşa tarafından 1676 yılında “*Kânun-ı mevlid-i şerif*” adıyla bir kânunnâme yapılarak bu merâsimler bir düzen içerisinde devam ettirilmiştir.

sıralaması takip edilmek suretiyle okunmaktadır. Bu konuda söz sahibi kişilerden alınan bilgiler ışığında, mevlid icrasında şöyle bir seyrin takip edilmesi uygundur: Önce sabâ, düğâh, çârgâh veya şevketûlarab makamından okunan aşr-ı şerîf veya bir tevşîhle mevlid merasimi başlar. Ardından yine aynı makamda bir kasîde okunduktan sonra “Allah âdın zikredelim evvelâ” mısraıyla başlayan “Tevhîd” veya “Münâcât” bahrine saba makamıyla girilir. Düğâh, bestenigâr, çârgâh, şevketûlarab makamlarına geçkiler yapılarak yaklaşık on beyit okunduktan sonra kısa süreli bir ısfahan geçkisiyle tâhir-bûselik makamına geçki yapılır.

“Hak Teâlâ eyleye ana / Kim beni ol bir duâ ile ana
Her ki diler bu duâda buluna / Fâtîha ihsan ede ben kuluna”

mısraılarında da hüseyinî yapılarak mevlidhânın yüksek sesle söylediği “Merhûm ve mağfûr Süleyman Çelebi’nin ve kâffe-i ehl-i îmânın ruhu için el-Fâtîha” cümlesini takiben okunan Fâtîha’dan sonra bahir tamamlanır.

“Hak Teâlâ çün yarattı Âdem’i” mısraıyla başlayan “Nur” bahrine hicâz makamıyla girilir. Hicaz, hümayun, eviç, ferahnâk, segâh, müsteâr, şehnâz makamlarından sonra kısa bir tâhir- bûselik yapılır. Bahrin sonunda hüzzâma geçilir ve bu makam ile karar verilir. Çünkü bundan sonra salâvat getirilecektir.

“Âmine Hâtun Muhammed ânesi” mısraıyla başlayan “Vilâdet (Velâdet)” bahrine rast makamı ile başlanır. Giriş kısmında rast, nişâburek, sûzi- dilârâ makamları icra edildikten sonra “İndiler gökten melekler saf saf / Kâbe gibi kıldılar beytim tavaf” beytine gelince gerdâniye perdesinden girerek, mâhur nâmelerle meyan açılır. Daha sonra hicazkâr ve sûzinak geçkiler yapmak, “Bu gelen ilm-i ledün sultanıdır” mısraında kürdîlî-hicâzkâr, “Âmine eydür çü vakt oldu tamam” mısraını ısfahan makamında okumak yerinde olur. Rasta geçip bu makamda karar verilmesinin ardından okunan salâtü selâmı kısa bir duâ takip eder.

“Yaratılmış cümle oldu şâduman” mısraıyla başlayan “Merhabâ” bahrine hüseyinî ile girilir. Uşşak, pencgâh gibi makamlara geçkiler yapıldıktan sonra segâh veya hüzzâma geçilerek bu makamlarda karar kılınmasının ardından yine salâtü selâm getirilir.

Mevlidin “Mi’rac” bahrine “Söyleşirken Cebrâil ile kelâm” mısraıyla girilir. Segâh, hüzzâm, karcığar makamlarıyla yapılan girişten sonra “Ey hatâ pûş ü atâsı çok kerîm” mısraı ile sabâ makamına geçilir. Ardından “Hak Teâlâ’dan erişti bir nidâ” mısraı ile başlayan bölümde eviç makamı icrâ edilir. “Yâ Habîbim, nedir ol kim diledin/ Bir avuç toprağa

minnet eyledin” beyti ile başlayan kısım ve takip eden mısralarda hicaz, nihâvent, kürdîlî- hicazkâr ve uşşak yapılabilir. Bu makamla yapılan karardan sonra salâtü selâm getirilir.

Mevlid’in son bölümü olan “duâ” bahrine uşşak makamı ile girilir. “Yâ İlâhî ol Muhammed hakkıyçün” mısraıyla başlayan bu kısımda komşu makamlara geçilip bu arada sabâ ve bestenigâr makamlarına geçkiler yapıldıktan sonra, bahrin son beyti olan kısımdaki “Ümmetimden râzı olsun ol Muîn” mısraı hüseyinî makamına bağlanarak, bundan sonraki mısra olan “Rahmetüllâhi Teâlâ aleyhim ecmaîn” cümlesinin bütün tevşîhân grubu ve mevlidihanların bir ağızdan söylenmesi ile mevlid bitirilir. Ardından okunan Kur’ân-ı Kerîm ve duâ ile merâsim sona erer.

Dînî mûsikîmizde öteden beri mevlidhânlıkla şöhet bulmuş pek çok mûsikîşinas yetmiştir. 19. yüzyılda İstanbul’da tanınmış mevlidhânlardan Aksaraylı Âmâ Hâfız Hasan Efendi, hünkâr mevlidhânı Fındıklılı Hacı Hakkı Efendi, Enderunlu Hâfız Hüsnü Efendi, Hâfız Âşir, Beylerbeyi Camii Hatibi Rifat Bey, Hopçuzâde Mehmet Şakir Efendi, Balat’taki Sünbülî Dergâhı Şeyhi Kemâl Efendi, Mutaftzâde Ahmet Efendi ve Saîd Paşa İmamı diye bilinen Hasan Rızâ Efendi’yi özellikle zikretmeliyiz. Bunlar içerisinde şâirliği, hattatlığı ve hânendeliği yanında özellikle mevlidhânlığı ile tanınan Saîd Paşa İmamı’ndan söz etmek istiyorum: Mutaftzâde Ahmet Efendi’nin talebelerinden olan Hasan Rıza Efendi mütevâzi kişiliği ile bilinmektedir. Rıfâiyye tarikatı müntesibi olup içinden geldiği şekilde ve kendi arzu ettiği zamanda okuması onun en önemli özelliği idi. Son derece parlak ve tiz bir sese sahipti. Mevlid okuyuşunda fevkalâde bir tavır sahibiydi. Zekâizâde Hâfız Ahmet Irsoy, Hasan Rıza Efendi ile ilgili bir hatırasını şöyle anlatır: “Bir gün babamla (Zekâi Dede) Oluklubayır Dergâhı’na gitmiştik. Saîd Paşa İmamı mevlid okuyordu. Kendisini ilk defa orada dinlemiştim. Güftelerin arasını kesmiyor ve nağmeleri mısra sonlarında yapıyordu. Bu yüzden sözler de tamamıyla anlaşılıyordu. Tekkeden çıktıktan sonra babam dedi ki: Hâfız! İşte asıl mevlid böyle okunur.” Fakir ve kimsesizlerin taleplerini reddetmez, bu kişilerin isteklerini derhal yerine getirirdi. Mehmet Akif Ersoy onun bu özelliğini Safahât’ında “Saîd Paşa İmamı” adlı şiiri ile ebedileştirmiştir. Hasan Rıza Efendi’nin, 93 harbi esnasında Mevkib-i Hümayun Alayı teşekkül ettiği sıralarda Üsküdar Sultantepe’de okuduğu mevlidin Beşiktaş’tan dinlendiği söylenir. Bu dönemle ilgili kısa bir örnek verdikten sonra son dönemin önemli mevlidhânlarından söz etmek istiyorum. Bu kişiler arasında başta Hâfız Sâmî olmak üzere

Mevlid manzumesi, yazıldığı dönemden beri halk arasında camilerde, tekelerde büyük bir coşkuyla; sarayda ve selâtin camilerde padişahın da katılımıyla büyük merasimlerle okunmaya devam etmiştir.

Süleymaniye Camii'nin baş müezzini Hâfız Kemâl Efendi, Beyoğlu Ağa Camii İmamı Hasan Rıza Efendi, Muhyiddin Tanık, Hâfız Burhan, Mecit Sesigür, Esat Gerede, Yeraltı Camii imamı Ali Üsküdarlı, Hüseyin Sebilci ve Kâzım Büyükkaksoy özellikle zikredilmelidir. Günümüz mevlidhânları arasında ise Aziz Bahriyeli, Halil İbrahim Çanakaleli, Fevzi Mısır, Emin Işık, Zeki Altun (ö. 1999) ve Kâni Karaca (ö. 2004) bilhassa belirtilmelidir.

Son dönem mevlidhânları arasında ise ünlü hânende Hâfız Sâmi'den biraz bahsetmek istiyorum: Kur'ân tilavetinde tecvide son derece dikkat eden ve lüzumsuz nağmelerden kaçınan Hâfız Sâmi mevlit okuyuşunda da aynı hassasiyeti gösterir, mana ve diksiyona özellikle dikkat ederdi. Yorulmak bilmeyen sesi yanında çok uzun bir nefesi vardı. Bu konuda arkadaşı Hâfız Ali Rıza Sağman "Hâfız Sâmi Merhum" adlı eserinde şunları söylüyor: "...Merhum Hâfız Sâmi'nin bu Mesnevî'den (Mevlid kastediliyor) üç beyiti de bir solukta okuduğuna ben kaç defa şahit olmuşumdur. Hem de baştan savma okumak yolu ile değil, gereken perdeleri göstermek, gereken nağmeleri yapmak, icap eden imtidatları (uzatmaları) hakkıyla eda etmek şartıyla.

*"Hep gök ehli cümle karşı geldiler / Mustafâ'ya izzet ikram kıldılar
Merhaben bik Yâ Muhammed dediler / Ey şefâat kâni Ahmed dediler
Yürü kim meydan senindir bu gece / Sohbet-i sultân senindir bu gece"*

Müziğin istediği bütün olgunluk haklarını vermek, güftenin isteklerini tamamiyle ödemek şartıyla şu üç beyti bir solukta okumuştur.

Mi'raç bahrindeyiz. Sâmi, "Hep gök ehli..." güftelerine "tiz segâh" perdesinden giriyor. O perde üzerinde ve etrafında durarak, dolaşarak "...kıldılar" a geliyor. Siz durup

soluk alacak dersiniz. Çünkü siz yorulunuz. Solumak ihtiyacına düştünüz. O ise soluğunun daha başındadır. “Merhaben bik...” sözüne “tiz nevâ” dan girmiştir. “...Yâ Muhammed” nidâsını “tiz fâ” üzerinde bir kavis yaparak icrâ etmiş, “...Muhammed” münâdâsı üzerinde “san’at-ı nidâ”yı ifa etmiş, “...dediler” güftesindeki perde yine “tiz nevâ”dır. Siz yorulunuz. Çatlayacaksınız. Okuyucu soluk almadan nasıl okuyor diye hayretiniz saniyeden saniyeye artıyor. O ise kendisi çatlamayacak, fakat hayretiniz sizi çatlatacaktır. “Tiz mi” üzerinde ve etrafında “Yürü kim...” diyerek dolaşmaya devam ediyor. En son, hiç yorgunluk eseri göstermeden beytin sonundaki “...bu gece” kelimesini “tiz segâh” perdesinde bırakıyor.

Bu gezinti, başladığı akortun ikinci oktavındadır. Bu oktavın muhayyeri de arasına kendini gösterir. Sâmi, atlama nağmelerle, meyan içinde meyanlarla, türlü merdivenlerle bilgileri hayrete, duyguları vecde batırır. Benlikler, kendinden geçmedikçe, dimağlar hayranlık baskısına uğramadıkça ruh-i Dâvud’un feryadı susmaz. İşte bu nefes-i nefîsdir ki ruhların ihtiyarsız temevvüçlerini (dalgalanmalarını) çıldırtır. Vakta ki üç beyit sona erer, göklerin sesi durur.”

Yine aynı eserinde Ali Rıza Sağman şunları anlatıyor: “(...) Sâmi’nin 1910’da Dârülfünun gençlerine Süleymaniye Camii’nde bir mevlid okuyuşuna şahit oldum. Ben değil, kimse o revnakı, o ulviyeti tasvir edemez. Koca Süleymaniye o kadar dolmuştu ki pencere-lerin içinde bile halk, birbirinin üstüne çıkmış gibi sıkışmıştı. Fakat gürültü, uğultu değil, çıt yok... Önce Sâmi okudu. Öyle bir parlak okudu ki o parlak sesin kemerlere, kemerlerden kubbelerle çarparak hâsıl ettiği tesiri duyunca bânî-i şöhret-şîâr Sinan ile kahramân-ı nâmdâr Süleyman’ın, bu semâvî kubbelerde uçtuğklarını görüyor gibi olmuştuk... Mi’raca yine Sâmi çıktı. artık nasıl okuduğunu anlatmak için ben kelime bulamıyorum. Çok güzeldi desem az olur. Fevkalâde idi desem bir şey söylemiş olmam. Ne diyeyim? Bilmem amma Mimar Sinan’ın yaptığı kubbenin dinlediği ve inlediği ilk ve son ses olsa gerektir.”

Mevlid manzumesi, son devir hattat ve mûsikîşinaslardan Kemâl Batanay (ö. 1981) tarafından yeniden bestelenmiş, Kâni Karaca’nın meşkettiği bu eserin notası henüz neşredilmemiştir.

İşte milletimiz, ulu Peygamberini yüzyıllardan beri böyle güzelliklerle, hoş sadâlarla, ulvî duygularla anıyor. Bu güzellikler o büyük insanı her geçen gün biraz daha yüceltiyor.

Seçme Kaynakça

Ali Rıza Sağman, *Meşhur Hafız Sâmi Merhum*, İstanbul 1947, s. 36-38; 92-93.

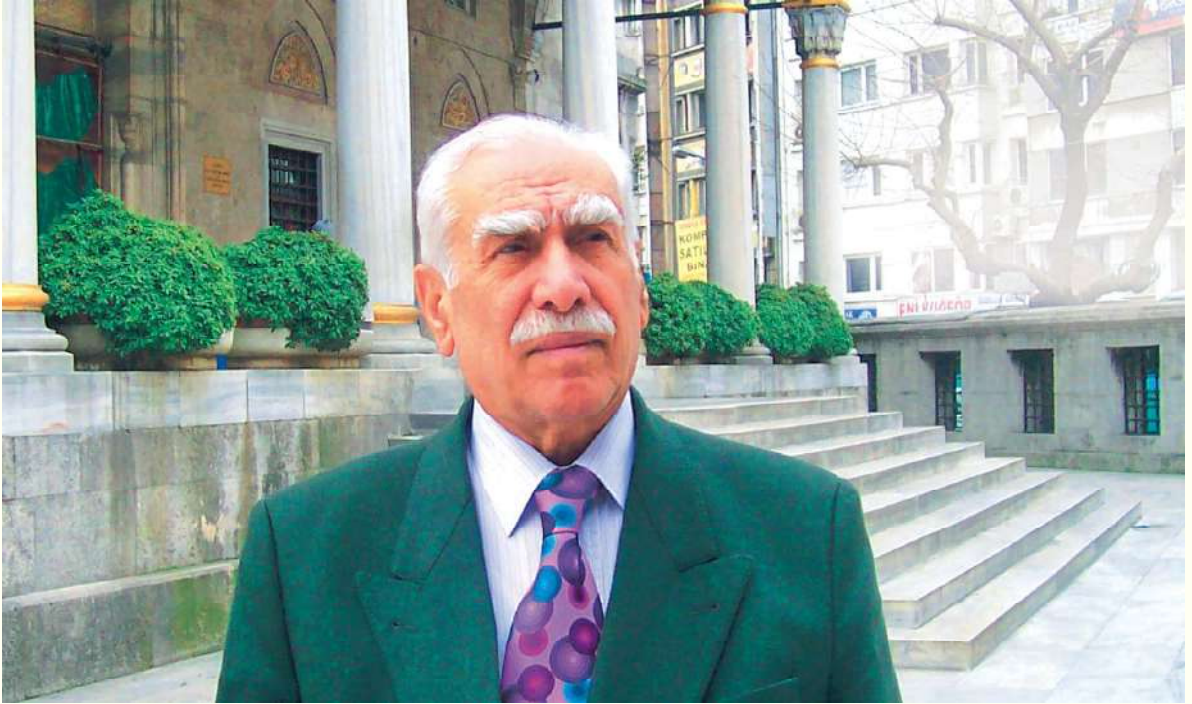
Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlihanlar, İstanbul 1951.

Nuri Özcan, “Mevlid (mûsikî)”, *DİA*. c. 29, s.484-485.

Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İstanbul, 1943, c. 2, s.474.

İstanbul'da Mevlid Geleneğinin Dünü-Bugünü*

■ Doç. Dr. Emin IŞIK¹ ile söyleşi

Hocam, sizinle Mevlid geleneği üzerine konuşmak istiyoruz. Peygamberimiz'in doğum günü kutlama geleneği ne zaman başladı?

Peygamber Efendimiz, hayatta iken ne kendi doğum günü, ne de herhangi bir yakınının doğum günü için özel bir kutlama töreni yapmadı. Çünkü O'nun esas görevi, şahısları değil, dinin ilkelerini tanıtmaktı, vahiy tebliğ etmektir. Bir defa bunu bilmemiz gerekiyor. Ancak şunu belirtelim ki

Kur'ân bize, O'nun "âlemlere rahmet" olarak gönderildiğini bildiriyor. Ayrıca "Allah, bir resûl göndermekle mü'minleri minnet-târ bırakmıştır" (Âl-i İmran, 3/ 164) "İyi bilin ki Allah ile melekleri, ona salavât okurlar. Ey inananlar! Siz de ona, salât ve selâm getirin." (Ahzâb, 33/56) buyuruyor.

Görüldüğü gibi son âyette bir emir söz konusu. Rabbimiz bize, Hz. Peygamber'i saygıyla anmamızı emrediyor. Hacı Bek-

* Söyleşi: Kâmil Büyüker, Müezzîn-Kayyım, Şişli Feriköy Camii

1. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

taş-ı Velî, “Peygamberler, insanlara Allah’ın hediyesidir.” diyor. Şu bir gerçek ki Hz. Peygamber, bize Allah’ın en büyük nimetidir. Her nimet, şükrü gerektirir. Kur’ân nimetinin kadrini bildirmek için özel bir sûre indirilmiş ve “O gece bin aydan daha hayırlıdır” denilmiş. Kadir gecesı, Asr-ı Saâdet’ten beri kutlanır. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’in indiğı, yani doğduğı gecedir. Mevlid Kandili Peygamber Efendimiz’in doğduğı gecedir.

Hız. Peygamber’in kadrini bilenler, O’nun doğduğı geceyi, tâbiîn devrinden beri kutlarlar. Fakirlere sadaka vermek, yoksullara yemek ikrâm etmek, Kur’ân okumak, çokça salavât getirmek ve nâfile namaz kılmak gibi çeşitli ibadetlerle ihyâ ederler. Kaynakların bildirdiğine göre, hicrî üçüncü asrın başlarından itibaren, bazı sûfî gruplar, bu geceyi cemaat halinde kutlamaya başladılar. Halk arasında yaygın bir âdet haline gelen bu kutlamaları, daha sonra devletler de sahiplendi. İlk olarak Mısır Fâtımî devleti, mevlid kandilini, resmî bayram ilan etti ve muhteşem törenlerle kutlamaya başladı. Fâtımîler, hem Peygamber Efendimiz’in, hem de kızı Hz. Fatıma’nın doğum gününü, resmî bayram ilân etmişlerdi. Bu kutlu doğum törenleri için, İslâm dünyasının her tarafından büyük âlimler, meşhur hâfızlar dâvet edilir, sarayda ve camilerde Kur’ân okunur ve ilim meclisleri kurulurdu. Hatipler, şehir meydanlarında, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt’le ilgili menkıbeler anlatırlardı. Güzel sesli hâfızlar, Kur’ân, ilâhî, kasîde ve tevşîh okurlardı. Kazanlar dolusu pilav pişirilir, halka ikrâm edilirdi ve bu etkinlikler mevlid ayı boyunca sürerdi. Ancak zamanla işler çığırından çıktı. Kur’ân tilâveti, irşâd, zikir ve ibadet faaliyetleri ihmal edilir oldu. Onların yerini, oyun ve eğlence âlemleri aldı. Bazı günah ve hayasızlığın işlendiğı bir karnavala dönüştü. Başta Şâfiî ulemâsı olmak üzere, dindar insanlar, bu mübarek günün böyle olumsuzluklara âlet edilmesine şiddetle karşı çıktılar. Bid’at ve günah olduğuna dair fetvalar verdiler. Çok ağır yazılar yazdılar. Nihayet devlet eliyle yasaklattırdılar. Ancak Kur’ân tilâvetiyle, zikir, duâ, hayır ve hasenatla ihyâ edenlere dokunmadılar. Zaten yasağın hedefi bunlar değildi. Rezilce hareket edenlerdi. Günümüzde, o tarihte yazılmış kitapları okuyan ve kendini din alimi sanan bazı iddia sahipleri, mevlid kutlamalarının bid’at ve günah olduğuna dair verilmiş o eski fetvaları görüyorlar. İşin içyüzünü bilmedikleri için, ibadetle yapılan ihyâ şekline de karşı çıkıyorlar. “Mevlid kandili bid’attır. Bak işte, filan alim asırlar önce bunu yazmış ” diyorlar. Ancak bilmiyorlar ki, o alimler, işlenen günahları gözleriyle gördükleri için günah demişlerdi. Yoksa okunan Kur’ân’a, getirilen salât ü selâm’a, yapılan hayır ve hasenâta, çekilen zikir ve tesbihâta

Hız. Peygamber’in kadrini bilenler, O’nun doğduğı geceyi, tâbiîn devrinden beri kutlarlar. Fakirlere sadaka vermek, yoksullara yemek ikrâm etmek, Kur’ân okumak, çokça salavât getirmek ve nâfile namaz kılmak gibi çeşitli ibadetlerle ihyâ ederler.

günah deme cesaretleri göstermeleri mümkün değildi.

Hocam, mevlid geleneğinin bizim kültürümüzde yeri nedir? Gelenek, başladığı gibi mi sürüyor, yoksa bazı sapmalar olmuş mu?

Mevlid geleneğinin bizim kültürümüzde gerçekten çok önemli bir yeri var. Bu kesin. Türk milleti, Rebîulevvel ayını mevlid ayı olarak bilir. Meselâ bu ayda doğan çocuklara, Mevlüt, Mevlüde adı konulur. Üç aylarda doğanlara da içinde doğduğu ayın ismi verilir. Mevlid olayı edebiyatımızda da önemli bir yer tutar. Bu milletin şair ve edipleri, “Mevlid” diye bir edebi tür icad etmişler, yüzlerce mevlid, binlerce kaside yazmışlar. Hz. Peygamber’i bağırklarına basmışlar, ruhlarına sindirmişler ve halka mal etmişler.

Yahya Kemâl ilginç bir yorum yapıyor: “Süleyman Çelebi O’nu, Bursa’nın bey konaklarından birinde doğmuş gibi; Şeyh Gâlip de, Boğaziçi yalılarında birinde doğmuş gibi anlatır.” diyor. Bu, Hz. Peygamber’i, halkından biri haline getirme, kendileştirmedir. Kesin konuşmuyorum, ama öyle sanıyorum ve tahmin ediyorum ki, yalnızca Türkiye hudutları içinde günde ortalama beş bin mevlid okunur. Milletimiz yeni doğan çocuğun sevincini Hz. Peygamber’in doğum sevinciyle dile getirir. Ölenin ardından mevlidi okutur, ölüm acısını Hz. Peygamber’in doğum sevinciyle dindirmek için. Sünnet olunca, okulu başarıyla bitirince, vatan borcunu ödeyip sağ salim eve dönünce, hacılar hacdan gelince, yeni ev alınınca ve daha birçok hayırlı iş vesilesiyle hep mevlid okutulur. Velhasıl sevinçler, mevlidle ikiye katlanır, acılar yine onunla dindirilir.

Hocam, biraz da Mevlid kutlamalarıyla ilgili gelenekten söz edebilir misiniz? Özellikle İstanbul’da mevlid geleneğini anlatabilir misiniz?

Siz, özel olarak o geceyi anlatmamı istiyorsunuz galiba. Ben size genel olarak mevlidin kültür hayatımız içindeki yerinden söz edeyim. Bakınız, bir din, halkın ruh ve düşünce dünyasını güçlendirmek ve geleneklerine yerleşip ahlâkına ve sosyal hayatına yön vermek için gelir. Bu açıdan bakılınca mevlid, Peygamber sevgisinin dile gelmesidir. “Sevinçler pay-

laşıldıkça artar, acılar paylaşıldıkça azalır” demişler. Ramazanlar, bayramlar ve kandiller, Allah ve Peygamber aşkının coşkuyla yaşandığı ve birlikte paylaşıldığı özel günlerdir.

İstanbul, Türk kültür hayatında çok özel ve örnek bir yere sahiptir. Sultanahmet Camii’nin açılışı, büyük bir devlet töreni eşliğinde mevlidle yapılmıştır. Her mevlid kandi-
linde, başta padişah olmak üzere, şeyhülislâm, sadrazam, vezirler ve alimler hazır bu-
lunmuşlar, yani askeriye, mülkiye ve ilmiyenin ileri gelenleri, o törende resmiyet içinde
yerlerini almışlar. Güzel sesli hâfızlar mevlid okumuşlar. Mevlid bahirleri arasında ayrıca
ilâhiler, tevşîhler okunmuş. Peygamber Efendimiz’in doğumunu dile getiren mısralara
gelindiğinde, doğumuna hürmeten ayağa kalkılmış, kısa kıyâm duâsı yapılmış ve mevlid
usûlünce okunup duâ ile hitam bulmuş.

Sultanahmet Camii’ndeki mevlid merasimleri ayrıntılı olarak minyatürlere işlen-
miş ve tezkirelere yazılmıştır. Bu kayıtlar bize önemli ipuçları veriyor. Burada mevlid
kandilinin muhteşem törenlerle kutlandığı görülüyor. Cemaate ikram edilmek üzere
Mekke’den Zemzem, Medine’den hurma getiriliyor. Hâfız, mevlidhân, tevşîhhân ve
duâhânlara ve diğer görevlilere kürkler ve hil’atler hediye ediliyor, bir çok ihsan ve
ikrâmda bulunuluyor.

Saray tarafından önemsenen bu âdetler, paşa konaklarına, oradan da halka yayılıyor.
Mevlid geleneği, bazı yönleriyle hâlâ çok canlı yaşıyor. Bazı yönleriyle diyorum, çünkü
yarım asır içinde sosyal hayatta çok şey değişmiştir. Tabii bu değişim kültüre de yansdı.
Kırk elli sene önce kandil geceleri, camileri hıncahınç dolduran o kalabalıklar artık gö-
rülüyor. Herkes evinde, televizyondan mevlid dinlemeyi tercih ediyor. Cami mevlid-
leri de, ev mevlidleri de eskisi kadar ilgi çekmiyor, çokça okunmuyor. Büyük sofraların
kurulduğu yemekli mevlidler de artık yapılmıyor. Onun yerine, mevlid şekeri veriliyor.
Sanıyorum şeker verme âdeti de yakında ortadan kalkar. Çünkü şekerin zehir olduğu
söyleniyor. Eskiden mevlid okuyanlara açıktan para verilmezdi. Bir hediye paketi içinde,
gizlice takdim edilirdi. Daha önceleri hediye bohçası verilirmiş. Bohçada bir gömlek, bir
kravat ve bir çift çorap, bir de havlu veya mendil olur, altınlar mendil veya havlu arasına
konurmuş. O âdetler unutuldu. Şimdi birçokları, mevlid okuyan hâfız efendiye, kapı ara-
lığında taksi şoförüne ücret öder gibi açıktan ödeme yapıyor. Bununla görgü ve nezaket
alanındaki gerilemeyi anlatmaya çalışıyorum. Mevlid okunan yer, okuyan kişi, okutan
aile ve dinleyen cemaat açısından bir hayli değişiklik olmuştur.

Bundan on yıl önce (1997), Türk Dünyası Vakfı Başkirdistan’da toplu sünnet töreni dü-
zenlemişti. Rahmetli Adem Erim ile mevlid okuduk. Duâ’dan sonra yanımıza çok yaşlı bir
nine yaklaştı. Sünnet olan balalardan birinin büyük ninesiymiş. Bize birer havlu hediye

etti. Havluların içine on beşer ruble para da koymuş. Paraları geri verdik. Almak istemedi, zar zor ikna ettik. Havluları hatıra olarak yanımızda götürceğimizi söyledik. Zavallı çok sevinmişti. Doğrusu biz de çok duygulanmıştık. O eski nesilden biriydi. Mevlid okuyan hâfızlara havlu hediye edileceğini ve parayı da gizlemek gerektiğini biliyordu.

Hocam, eskiden mevlid okumak, mevlidhân olmak, bu sanatın icrası bakımında bir ayrıcalıktı, deniliyor. Bugün durum nedir? Zevk sahibi insanlar mı azaldı, yoksa başka nedenler mi var?

Elbette ayrıcalıktı. Çünkü her önüne gelen mevlid okumaya kalkmazdı. Herkes haddini bilirdi. Bilmeyenlere de cemaat haddini bildirirdi. Yani ayakkabısını alan, çeker giderdi. O da camiinin duvarlarına okumak zorunda kalırdı. Ehl-i Kur'ân olan bazı hâfız efendiler, özellikle mevlid okumak istemezlermiş. Kur'ân okuyuşundaki tavırları bozulmasın diye. Yani Kur'ân-ı Kur'ân gibi, mevlid'i de mevlid gibi okumak esastır. Mevlid okumak daha zordur. Çünkü irticalen beste yapmaktır. Bu da makam ve geçkilere, ses perdelerine, vezne, tavır ve ritme iyice hakim olmayı gerektirir. Nerede karar verecek, nerede meyan gösterecek, nerede makam değiştirecek, bunların hepsini yerli yerinde yapmak zorundadır. Her şeyden önce, mevlidi tavır ve üslubunu bozmadan okuyacak; şarkı, ninni, türkü veya ezan gibi okumayacak.

Bugün durum nedir? Herşey taklitten ibaret. Ne vezne riayet eden var, ne ritme ve cümle taksimatına, ne de mevlid bahirlerinin anlam ve muhtevasına! Bakıyorsunuz, tev-hîd bahrinin orta yerinde “Meded yâ Resûlâllah” deyip Hz. Peygamberle ilgili bir kaside okunuyor. Oysa onun yeri orası değil, belki velâdet veya merhaba bahridir. Hz. Peygamberin doğum olayını anlatan mısralar arasında, ölüm kasîdesi okunuyor: “Urgansız zincirsiz bağlar seni” diye. Bir de ardından “Yâ Resûlâllah!” diye bağıyor, Hz. Peygamber'i zincire vuruyor!

Zevk sahibi insan mı kalmadı, diye soruyorsunuz. Zevk sahipliği bilgiyle olur. Bilen azalınca zevk de azalır. Sadece mevlid okuma konusunda değil, din kültürünün bütün alanlarında korkunç bir çöküntü söz konusu. Cehâlet ve avâmlık, almış başını gidiyor. Allah sonumuzu hayır eylesin.

Hâfız Kemâl, Hâfız Sâmi, Hâfız Burhan, Hâfız Sadettin Kaynak'lar bu geleneğin son dönemde en önemli isimleri imişler. Bugüne gelindiğinde merhum Hâfız Kâni Karaca bu zincirin son halkasıydı diyorlar. Mevlid geleneğimiz sona mı erdi?

Tamamen bitti veya sona erdi demek doğru olmaz. Halk kendi kültürüne ve geleneğine sahip çıkar da ilgi gösterirse, gelenek yaşar. Gelenek canlanırsa ehliyetli mevlid-

hânlar da çıkar. Ben Hâfız Sâmi'ye, Hâfız Kemâl'e yetişemedim. Sadettin Kaynak'la da hastalığında tanıştım. Ancak üçünü de taş plaklardan dinledim. Rahmetli Ali Rıza Sağman hocam, Hâfız Sâmi'ye hayrandı. “*Mevlid Nasıl Okunur ve Hâfız Sâmi*” diye bir eser yazmıştır. O kitapta Çanakkale şehitleri için mevlid okumaya giderken vapurda Hâfız Cermal'in okuduğu bir ezandan da övgüyle söz eder. Tabii ki bu hâfızlar işin ehli olan büyük ustalardır. Daha başkaları da var. Meselâ Beylerbeyili Hâfız Fahri, Hâfız Yaşar, Hâfız Şaşı Osman, Karabacak Süleyman, Deli Hüseyin. Bunların her biri, kendilerine mahsus üslup ve tavır sahibi, fevkalâde mûsikî bilen kimselerdi. Hâfız Ali Üsküdarlı hocamız da çok iyi mûsikî bilirdi ve öyle geçkiler yapardı ki, şaşar kalırdınız. Münir Nurettin Selçuk onun için, “Ben bu kadar ustaca geçkiler yapabilen bir mûsikîşinas tanımıyorum.” demiş. Bir Mecit Sesigür vardı, perdeler üzerinde usta bir canbaz gibi oynardı. Kâni'ye gelince, sadece mevlid'te değil, şarkı ve gazelden tutunuz en ağır ayin formuna kadar, dinî ve lâdinî müzik formlarının hepsinde erişilmez bir yere sahipti. Ve her şeyi kendi tavır ve üslûbuna uygun okurdu. Hocası Sadettin Heper “Kâni, Dede ile dahi kıyas edilemez” demiştir. Allah hepsine rahmet eylesin.

Hocam, son yıllarda mevlidi bid'at olarak gören ve gösteren bir akım ve anlayış var. Siz buna nasıl bakıyorsunuz, bu durumu nasıl yorumluyorsunuz?

Mevlidin konusu, İslâm akâidinin temel direği olan tevhîd inancı ile Hz. Peygamber'in mucizeleri ve üstün ahlâkıdır. Türk halkı, mevlid dinleyerek inancının vecdini bu günlere taşıyabilmiştir. Denilebilir ki, “Süleyman Çelebi, bu millete başlı başına bir dinî hayat armağan etmiştir.” Çünkü mevlidin, dinî kültürümüze sağladığı faydayı başka hiçbir eser sağlayabilmiş değildir. Buna bid'at diyen, bindiği dalı kesmiş olur. Mevlidin sözleri ve âdâbına uygun şekilde okunması bid'at değildir. Bu geceyi ibadet ve duâ ile ihyâ etmek de bid'at olamaz. Daha önce söylediğim gibi burada bid'at olan, bu mübarek günü, günaha ve çeşitli rezâletlere âlet etmektir.

Allah'a şükür bizim kültür tarihimizde, mübarek gün ve gecelerin çirkin ve rezil işlere âlet edildiği hiç görülmemiştir. Yine Allah'a binlerce şükür ki, ibâdetten uzak olanlarımız bile kutsalın ne olduğunu bilir ve ona saygı gösterir. Milletimizin bu husustaki hassasiyeti hakikaten takdire şayandır.

Hocam, bu güzel ve faydalı söyleşi için ve kıymetli vakitlerinizi bizlere ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim. Sizlere hayırlı hizmetler ve başarılar dilerim.

Mevlid'i "Okuyan" Adam: Hâfız Kemâl (1884-1939)

■ Kâmil BÜYÜKER*

Hâfız Kemâl (sol başta) Çanakkale savaşında.

Mevlid, Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet ve hürmetin bir tezahürü olarak zengin ve köklü mirasımızdan bugüne kadar ulaşan önemli bir merasim ve edebî türün de adı olmuştur. Bugüne kadar, sevinçli ve kederli günlerde pek çok mecliste okunagelmıştır. Bu geleneğin yakın tarihimizdeki en önemli sesi, asıl adı Hâfız Kemâl namıyla bilinen Kemalettin Gürses'tir. Deri ticaretiyle uğraşan Mehmet Agâh Bey ile İstanbul hanımefendilerinden Feride Hanım'ın oğlu olan Hâfız Kemâl, 1884 yılında Fatih'in Şehremini semtinde dünyaya gel-

di. Küçük yaşlarda Hocası Hâfız Halil Efendi'nin yanında Kur'ân'ı hıfzetmiş. Fatih Merkez Rüştîyesi, Vefa idadisinden sonra, babasının tıp eğitimi almasını istemesine rağmen o, Arapça ve Farsça öğrenmiş ve mûsikî eğitimi görmüştür. Bu arada Çanakkale Savaşına katılmış ve tabur imamı olarak hizmet etmiştir. İlk mûsikî eğitimini Kasımpaşa Küçük Piyale Camii İmamı Cemâl Efendi'den almıştır. Bestenigâr Ziya Bey, Muallim Kazım Uz, ders aldığı ettiği diğer hocalardan... Hâfız Kemâl, sesindeki derinlik, sadelik ve âhenk nedeniyle özellikle

T. C. Vakıftan muhassas maaşatı zatiyyeye mahsus									
Defter numarası	Nev'i maaşı	Maaşı Gehirleri		Tabiiat Gehirleri		Yakın Gehirleri		Bütçedeki	
		L.	K.	L.	K.	L.	K.	Faaliyet	Harca
28	Süleymaniye Camii	12		25	50	38	60		
İsim ve adresi	Süleymaniye Camii Baş müezzin Kemal Gürses								
Mühür									
İmza									

Hâfız Sadettin Kaynak

Hâfız Kemâl

mevlid, kasîde, gazel okuyuşuyla şöhret bulmuş, dönemin meşhurlarından Hâfız Sâmi, Hâfız Osman gibi çok önemli bir isimlerden birisi olmuştur. Hâfız Kemâl'in ilk görev yeri Topخانه Camii'dir. Daha sonra aynı semtte Nüzhetiye Camii ve sonrasında ömrünün sonuna kadar görevde kalacağı Süleymaniye Camii'nde baş müezzin olarak hizmet ederken görüyoruz. İstanbul Radyosu kayıtları, Colombia müzik etiketiyle çıkan taş plaklar ve Hâfız Sadettin Kaynak'la olan dostluğunu da, onun hayatında önemli merhalelerdir. Aynı yıllarda Dâr'ül-Elhân Heyeti üyeliği de yapmıştır.

Özellikle adından söz ettirecek mevlid okuyuşuyla kulaklarda, gönüllerde yer eden Hâfız Kemâl, bu ünü sayesinde ki "Mevlid Süleyman Çelebi tarafından yazıldı, Hâfız Kemâl tarafından okundu" iltifatına mazhar olmuştur. "Sesindeki lahûtilik, okuyuşundaki azamet" karşısında herkes hayran kalmıştır. Öyle ki bir İngiliz turistin bu ses sebebiyle Müslüman olduğu nakledilir.

Hâfız Kemâl'in evi mûsikî meşkleri için toplanma mekânı haline gelmiş ve meclislerde Ali Rıza Şengel, Selahattin Pınar, Kemâl Batanay, Sadi Işlay, Hâfız Burhan (Sesılmaz), Sadi Hoşses gibi pek çok ünlü sima bulunmuştur. Hâfız Kemâl, Mecit Sesigür, Zeki Sesli, Zeki Altın, Nusret Yeşilçay, Hüseyin Tolon gibi önemli talebeler de yetiştirmiştir. Sayısız taş plak, radyo kaydı, eser icrası gerçekleştiren Hâfız Kemâl, 9 Ağustos 1939 tarihinde bir yıl boyunca çektiği hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Mezarı Edirnekapi'dadır.

Büyük sanatkâr, din adamı Hâfız Kemâl'in hatırasına "Vasfını bu resme tertib ettiler" isminde, önemli bir çalışma yayımlandı. Kitap/CD formatında hazırlanan eser Cemal Ünlü imzasını taşıyor. Hâfız Kemâl'in kızı Vecihe Bilge ile ilk defa yapılan söyleşi, fotoğraflar ve taş plak kayıtları önemli bir arşiv malzemesi niteliğinde. Kitapçıkta Mehmet Akif Ersoy, Burhaneddin Ökte, Hâfız Ali Rıza Sağman, Hâfız Yaşar Okur, Hoca Rakım Elkutlu, Sadi Hoşses, Burhan Felek'in, Hâfız Kemâl hakkında söyledikleri de okunmaya değer metinler. Biz de "Allah adın zikredelim evvela" deyip Hâfız Kemâl'in Mevlid meclisine iştirak ediyoruz.

Efendim

■ Şeyh Gâlib (1757-1798)

*Sultân-ı Rusûl Şâh-ı Mümeccedsin efendim.
Bîcârelere devlet-i sermedsin efendim.
Dîvân-ı İlâhîde ser-âmedsin efendim.
Menşûr-ı le'amrûk'le müebbedsin efendim.
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

*Tâbişgeh-i ervâh-ı mücerred güherindir.
Mâlişgeh-i ruhsâr-ı melek hâk-i derindir.
Âyine-i dîdâr-ı tecellî nazarındır.
Bû Bekr-i Ömer Osmân Ali yârlerindir
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

*Hutben okunur minber-i iklîm-i bekâda.
Hükmün tutulur mahkeme-i rûz-ı cezâda.
Gülbang-i kudûmun çekilür arş-ı Hudâ'da.
Esmâ-i şerîfin anılır arz ü semâda.
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

*Ol dem ki nebîlerle velîler kala hayrân.
"Nefsî" deyü dehşetle kopa cümleden efgân.
Ye's ile üsâtın ola ahvâli perîşân.
Düstûr-i şefâatle senindir meydân.
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

*Bir gün ki dalıp bahr-i gâm-ı firkate gittim.
İlden yetirüp kendümi bihodluğa yettim.
İsyânım anup âkıbetümden hazer ettim.
Bu matla'ı yâd eyledi bir seyyîd işittim.
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

*Ümiddeyiz ye's ile âh eylemeyiz biz.
Sermâye-i îmânı tebâh eylemeyiz biz.
Bâbın koyup ağyârı penâh eylemeyiz biz.
Biz kimseye sâyende nigâh eylemeyiz biz.
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

*Bîcâredir ümmetlerin, isyânına bakma.
Dest-i red urup hasret ile duzâhe yakma.
Rahm eyle aman âteş-i hicrânına yakma.
Ezcümle kulun Gâlib-i pür-cürm bırakma.
Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim.
Hak'dan bize Sultân-ı müeyyedsin efendim...*

Kelimeler

Sultân-ı Rüsûl: Resûllerin Sultanı
Şâh-ı Mümecced: Methedilmiş, övülmüş, şereflendirilmiş şah
Devlet-i sermet: Sürekli, değişmez, daimî devlet
Ser-âmed: Başta bulunan, ileri gelen
Menşû: Neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış
Sultân-ı müeyyedsin: Doğrulanmış sultan
Tâbişgeh-i ervâh-ı mücerred: Pırıltılı yerde üstün ruhlar
Güher: Elmas, cevher
Mâlîşgeh-i ruhsâr-ı melek: Meleklerin yüzlerini sürdüğü yer
Hâk-i derindir: Kapı eşğinin toprağı
Minber-i iklîm-i bekâda: Ebedî devletin minberi
Mahkeme-i rûz-ı cezâda: Ceza gününün mahkemesi

Afrika'dan İslâm Dünyasına Yayılan Bir Gelenek: Mevlid

■ Doç. Dr. Ahmet KAVAS*

Güney Afrika'nın Cape Town şehrinde mevlid kutlamasına katılan bir grup

Asya, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan müslüman toplumlar Hazret-i Peygamber'in doğum gününü esas alarak asırlardır mevlid adıyla oldukça yaygın bir merasim düzenlemektedirler. Birbirinden farklı bu coğrafyalar içinde, Afrika'nın kendine has kutlama merasimleri bulun-

masının yanında, mevlid geleneğinin ilk defa bu kıta ülkelerinden Tunus ve Mısır'da ortaya çıkmış olması da tarihî bakımdan oldukça önemlidir.

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in doğum gününe genel olarak Mevlidü'n-Ne-

bevî, Leyletü'n-Nebevî veya el-Mîlâdü'n-Nebevî; tertiplenen merasimlerde okunmak üzere yazılan kitaplara ise Mevlid, Mevleviyye, Serîdetü'l-Mevlid gibi isimler verilmektedir. Afrika'nın değişik bölgelerinde konuşulan farklı dillerde bugüne mahsus başka özel isimler de vardır. Mevlid gününe Fas'ta mevsim, Sudan'da havliye, Mali'de "büyük gün" manasına donba, Nijer Nehri çevresinde yaşayan toplumlarda gamu ve Nijerya'da ise gani-gani denilmektedir. Batı Afrika ülkelerinden Senegal'deki Ticanî tarikatı müntesipleri için ana zaviyelerinin bulunduğu Tivavuan ile başkent Dakar ve Kaolack şehirlerinde, Müridîlerin ise Tuba şehrinde her yıl kutladıkları mevlid merasimi yılda bir defa topluca bir araya gelme takvimi olarak belirlenmiştir.

Mevlid merasiminin ilk defa Afrika'da ortaya çıkışı

Kuzeybatı Afrika ülkesi olan Fas'ta 909'da ilk defa ortaya çıkan Şîî Fâtımîler bir müddet sonra Tunus'a gelerek devletlerini burada kurdular, ancak isimlerini Mısır'da 1171 yılına kadar hüküm süren Fâtımî devletini kurarak duyurdular. Mevlid kutlamaları ilk defa Fâtımîler tarafından başlatılmış ve 12. yüzyılın başında kısa bir süre yasaklanması dışında günümüze kadar devam edecek bir gelenek haline gelmiştir. Fâtımîler devrinde devlet erkânının huzurunda düzenlenen bu törenler Hz. Peygamber'in doğum günü yanında Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile o dönemde tahtta oturan Fâtımî halifesinin doğum günlerinde de tekrarlanırdı. Kahire, İslâm dünyasında mevlidin ilk defa resmî bir merasimle kutlandığı şehirdir. O dönemde başlatılmış olan kutlamalar, günümüze kadar aralıksız olarak coşkulu bir şekilde devam ettirmektedir. Ancak, Fâtımîler döneminde yapılan mevlid törenlere sadece şehrin ileri gelenleri ve saray halkı iştirak edebilirdi. Ayrıca bugün vesilesiyle ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan fakirlere sadakalar dağıtılırdı.

Birbirinden farklı bu coğrafyalar içinde, Afrika'nın kendine has kutlama merasimleri bulunmasının yanında, mevlid geleneğinin ilk defa bu kıta ülkelerinden Tunus ve Mısır'da ortaya çıkmış olması da tarihî bakımdan oldukça önemlidir.

Mevlid merasiminin devlet erkânı yanında halkın da katılımıyla kutlanması, Selçuklular döneminde başlamıştır. Selçuklu devletine bağlı Erbil şehri atabegi ve Selahaddin Eyyûbî'nin kayınbiraderi Muzafferüddin Gökbörü ilk defa halkın da iştirak ettiği mevlid merasimi icra etti. Bu uygulama daha sonra Eyyûbîler'in idaresine geçen Mısır'da da benimsendi. 13. yüzyılda mevlid merasimleri Kuzey Afrika'nın tamamında icra edilmeye başlandı ve sırasıyla Fas'da hüküm süren Merînîler, Tunus'ta Hafsîler ve Cezayir'de Abdülvâdîler tarafından da benimsenerek kutlandı. Mısır'da hüküm süren Memlükler döneminde ise mevlid kutlamaları doruk noktasına ulaştı.

Osmanlı Afrikası'nda mevlid merasimi

Başta Mısır olmak üzere Cezayir, Libya ve Tunus gibi ülkeler Osmanlı idaresine girdikten sonra mevlid merasimleri, eyâlet idarecileriyle birlikte yerli ahâlinin de büyük önem verdiği törenlere dönüştü. Tarikatların aşırı ilgi gösterdiği bu kutlamalar, genelde bir hafta sürerken bir gecede bitirilenler de vardı. Mısır'da Osmanlı yöneticileri genelde Gülşenîler'in mevlidine iştirak ederlerdi. 19. yüzyılın başından itibaren mevlid merasimlerine erkeklerle birlikte kadınlar da katılmaya başladı. Bilhassa tarikatların tertiplelediği törenlere katılmak için küçük yerleşim yerlerinden büyük şehirlere küçük, büyük, kadın, erkek kalabalık insan toplulukları akın ederdi.

Osmanlı Devleti'nin Afrika'da kurduğu eyâletlerde mevlid merasimleri, zaman içinde İstanbul'daki resmî merâsimler gibi kutlanmaya başlandı. Mahalli idarecilerin halk ile birlikte bu törenlere katılması, güne ayrı bir anlam katıyordu. 1837–1857 yılları arasında Tunus beyi olan Ahmed Bey'in gerçekleştirdiği mevlid programında merasimler, eyâletin dinî önderi Seyyid İbrahim er-Riyâhî tarafından icra edilirdi. Tunus Beyi, diğer resmî erkânla birlikte ahâlinin mevlidini tebrik maksadıyla şehir merkezini ve türbeleri ziyaret ettikten sonra Zeytûne Camii'ne gelir ve yapılan dinî törene iştirak ederdi. Diğer eyâletlerde de benzeri uygulamalar yapılırdı. Özellikle Mısır'ın başkenti Kahire'de Abbâsiye meydanında icra edilen törenlere idareciler, bütün tarikatların ve ilim müesseselerinin mensupları katılırdı ve mevlid günü, ahalinin birlikte coştığı en önemli günlerden birisi olurdu.

Sahraaltı Afrika'da mevlid ya da büyük buluşma bayramı

Büyük Sahra Çölü'nün coğrafi bakımdan ikiye ayırdığı Afrika kıtasının kuzeyi ile güneyi arasında yaşayan toplumlar arasında epeyce farklılık bulunmaktadır. Günümüzde güneyde kalan kısma Sahraaltı Afrika denmektedir. Soy, dil, hatta sahip oldukları vücut tenleri bakımından birbirleriyle herhangi bir yakınlık bulunmayan iki tarafın insanları arasındaki en kuvvetli bağ İslâm kardeşliğidir. Tarih boyunca ticarî ilişkiler yoluyla birbirine tesir etmiş olan iki kesim arasında dinî açıdan da etkileşim olmuş, özellikle kuzey güneyi ciddî anlamda etkilemiştir. Bunun en açık ve güzel örneklerinden biri, kuzeyde icra edilen mevlid merasimlerinin buradan güneye geçmesi ve bölgenin farklı ülkelerinde dünyada benzeri görülmeyen bir tarzda benimsenip hâlâ kutlanıyor olmasıdır.

Sahraaltı Afrika'da mevlid geleneğine en fazla sahip çıkanlar farklı tarikatların müntesipleridir. Nüfusunun tamamına yakını müslümanlardan oluşan Senegal'in Kaolack şehrindeki mevlid kutlamaları Ticâniye tarikatı şeyhi İbrahima Niass tarafından yaygınlaştırılmıştır. Batı Afrika'nın farklı ülkelerinde yaşayan Ticâniler mevlid vesilesiyle onu

Güney Afrika'nın Cape Tawn şehrinde mevlid kutlamasına katılan çocuklar

ziyarete gelirler ve vaazlarını dinlerlerdi. Bu gidiş gelişler büyük etkileşimlere sebep oluyordu. Nitekim Nijerya'dan gelen müntesipleri Senegal'de gördükleri mevlid kutlama merasimlerini kendi ülkelerine taşımış ve yaygınlaştırmışlardır.

Kuzeybatı Afrika ülkelerinden Fas'ta geçmiş dönemlerde Sultan, mevlid münasebetiyle ülkenin ileri gelen reislerine, şeyhlerine, din âlimlerine, memurlarına, askerlerine ve öğrencilerine mektuplar göndererek o zamanki payitaht merkezi Merakeş'te icra ettiği törene davet eder ve yılda bir defa da olsa bu vesileyle bu kimseleri sarayında misafir ederdi.

Doğu Afrika ülkelerinden Kenya'nın Lamu adasında yaşayan müslümanlar ise kendilerine mahsus farklı bir mevlid merasimi düzenlemektedirler. Burada Şerîf denilen ve Peygamber soyundan geldiği söylenen kimseler büyük camilerdeki törenlere davet edilmekte ve Hazret-i Peygamber'i methetmek için yazılan şiirler bunlar tarafından okunmaktadır.

Afrika'da okunan mevlid kitapları

Bu kıtada yaşayan müslümanlar diğer kıtalarda olduğu gibi, Hz. Peygamber'in hayatı hakkında öğretici bilgiler veren, ona övgüler içeren ve ahlâkî güzelliklerini anlatan manzum kitaplar ve şiirler okurlar. 1750'li yıllarda Medine Şâfiî Müftüsü Câfer b. Hasen b. Abdülkerîm el-Berzencî (ö.1179/1765) tarafından yazılan *Mevlidü'r-Resûl* veya

Mevlidü'n-Nebî adlı eser, İslâm dünyasının genelinde olduğu gibi Afrika'nın farklı ülkelerinde de okunmaktadır. Arapça yazılan bu mevlid, ilk defa 1873 yılında Kahire'de basılmış, daha sonra İslâm dünyasının farklı bölgelerinde de defalarca yeniden yayımlanmıştır. Mekke müftüsünün bu mevlidin tambur eşliğinde okunabileceğine dair verdiği fetvâ eserin bazı baskılarının sonunda yer almıştır. Bu mevlidin çeşitli diller yanında Afrika dillerine ya-

Mevlid törenlerinde, güne mahsus yazılmış kitaplar yanında Kur'an-ı Kerîm okunması şarttır. Ayrıca mevlid arasında, bir kız veya küçük bir topluluk tarafından Hz. Peygamber'i konu alan ilâhîler söylenir. Özellikle camilerde icra edilen törenlerde hazır bulunan cemaate Efendimizin doğumu hakkında bilgi vermek âdetidir.

pılmış tercümeleri de vardır. Kenya, Tanzanya, Somali, Komor Adaları gibi genelde Şâfiî mezhebine bağlı müslümanların yaşadığı Doğu Afrika ülkelerinde en yaygın okunan mevlid, Berzencî'nine mevlididir. Bundan sonra en çok okunan mevlid ise Şeyhü'l-Kebîr Abdurrahman b. Ali ed-Dibâî ez-Zebîdî'nin *Mevlidü's-Şerîf*'idir. Batı Afrika'nın önde gelen müslüman toplumlarından Fülânîler'in (Pöl) kendi dillerinde, Doğu Afrika'nın en yaygın mahallî dili Svahilice'de de çok sayıda mevlid kitabı yazıldığı ve bunların defalarca baskılarının yapıldığı bilinmektedir. Svahilice'de kaleme alınanlardan birisi Şerîf Mansabî'nin *Kitâbü'l-Mevlid* isimli eseri olup 1935 yılında Almanca'ya dahi tercüme edilmiştir. Su-

dan ve çevresinde yaygın Mirganiyye tarikâtı mensupları mevlid kitabını, sadece Efendimizin doğum günü vesilesiyle değil, günlük hayatlarında da okur ve eşliğinde zikir yaparlar.

Tunus'ta, Osmanlı döneminde icra edilen mevlid merasimi şöyle idi: Tunus Beylerbeyi Zeytûne Camii'nde mevlidi dinleyip dışarı çıktıktan sonra, bu defa ilâhî grupları hep bir ağızdan Şerefüddîn Muhammed el-Busîrî'nin (ö. 696/1296) *Kasîde-i Bürde* adıyla bilinen meşhur *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-berriyye* isimli eserini seslice okurlardı. Bu eser, Somali, Kenya, Fas, Nijerya ve daha birçok ülkede Arapça aslıyla okunduğu gibi bazı müslüman topluluklar tarafından kendi dillerine de tercüme edilmiştir. Afrika'nın en fazla müslüman nüfusa sahip ülkesi Nijerya'da müslüman şâirlerin Hz. Peygamber'i metbetme konusunda kaleme aldıkları şiirlerde büyük bir artış görülmektedir.

Mevlid Merasimlerini zenginleştiren diğer faaliyetler

Mevlid törenlerinde, güne mahsus yazılmış kitaplar yanında Kur'an-ı Kerîm okunması şarttır. Ayrıca mevlid arasında, bir kız veya küçük bir topluluk tarafından Hz. Peygamber'i konu alan ilâhîler söylenir. Özellikle camilerde icra edilen törenlerde hazır bulunan cemaate Efendimizin doğumu hakkında bilgi vermek ve hayatı ile ilgili kısa bir konuşma yapmak âdet haline gelmiştir. Batı Afrika ülkelerinden Mali'de vaaz arasında ilâhî söyle-

me geleneği de mevcuttur. Yine bu ülkenin tarihî Timbüktü şehrinde İslâm dünyasının birçok ülkesinde olduğu gibi mevliden bir gün önce oruç tutulur ve dinî eserler okunur. Son yıllarda bazı devlet başkanlarının iştirak ettiği Timbüktü'deki mevlid törenlerine, başta Afrika ülkeleri olmak üzere diğer İslâm ülkelerinden çok sayıda davetli gelerek büyük bir buluşma gerçekleştirilmektedir. Mevlid günlerinde, Timbüktü şehrinin önde gelen ailelerine mensup genç kadınların gayet güzel giyinerek birbirlerini ziyaret etmeleri âdettendir. Hatta, dışarı çıkma âdeti olmayan hanımlar bile mevlid günü münasebetiyle şehir içinde gezi yaparlar. Kıtada İslâmî geleneğin en kuvvetli olduğu bu ülkenin diğer bir tarihî şehri olan Cenne'de ve diğer bölgelerde müslüman işçiler, çiftçiler ve tüccarlar işleri esnasında Hazret-i Peygamber'i metheden şiirler söylerler. Nijerya'daki Ticânî tarikatı mensupları arasında coşkulu mevlid törenleri bir hafta aralıksız devam etmektedir. Bu vesile ile bir çok ülkede, Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuma yarışmaları yapılır. Yine mahallî dillere tercüme edilen önemli İslâm eserleri okunmakta, Hz. Peygamber'in hayatını ve İslâm tarihindeki bazı önemli hadiseleri konu alan oyunlar temsilî olarak canlandırılmak suretiyle insanlara bilgi aktarılmaktadır.

Kuzey Afrika ülkelerinde, hem Kur'ân-ı Kerîm'i hem de mevlid metinlerini çok sayıda kişinin aynı anda, hep bir ağızdan ve yüksek sesle okuma geleneği hâlâ devam ettirilmektedir. Bu ülkelerden Tunus'ta, bazı bölgelerdeki camilerde 12 Rebûlevvel

Mevlid merasimi münasebetiyle verilen yemeğe katılan çocuklar.

günü başlayan mevlid kutlamaları üç gün sürerken, Kayrevan şehrindeki törenler Sûs, Sifakus ve başkent Tunus'dan gelenlerin de iştirakiyle yedi gün aralıksız devam etmektedir. Burada daha çok el-Cezûlî'nin *Delâilü'l-Hayrât*'ı, el-Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'si ve onun şerhi *Hemziyye* okunur.

Mevlid törenlerine iştirak edenlere yiyecek ve içecek ikramında bulunulması asırlardan beri devam eden bir gelenektir. Tunus'ta mevlid günü için özel hazırlanan ve "asîde" denilen yemek, akrabalara ve komşulara tabaklarla dağıtılarak ikramda bulunmaktadır. Kayrevan şehri esnafı ise bu yemeği pişirtip Ulu Camii'ye gönderirler ve burada fakirlere dağıtırlar. Osmanlı döneminde Zeytûne Camii'ndeki tören bitince kayyumların ve gönüllülerin

cemaate şerbet dağıtmaları âdettendi. Baz bölgelerde çocuklar geceleri ellerine aldıkları mumlarla sokakları dolaşıp ilâhiler söylerlerdi. Kahire ve benzeri büyük şehirlerde önemli bazı mekanların mevlid merasimi günlerinde ışıklandırıldıkları bilinmektedir.

Mevlid törenlerinin toplum hayatına tesiri

Afrikalı müslümanlar mevlidi toplumun bütün kesimlerinin iştirakiyle kutladıkları için bu buluşmadan herkes bir şekilde istifade etmektedir. Özellikle Tunus'ta, esnaf bu günlerde ticarî hayat canlandığı dükkanlarına "Yâ Bereketü'n-Nebî" gibi yazılar asmaktadırlar. Bir çok ülkede alış-verişte büyük bir artış olur. Doğu Afrika'nın Uganda, Kenya ve Tanzanya gibi ülkelerinde bu merasimler sadece müslümanlara değil, putperest kabilelere de te-

siir etmektedir. Bazen yapılan faaliyetlerden etkilenip kitleler halinde ihtida topluluklara rastlanır.

Hazret-i Peygamber'in doğum yıldönümü vesilesiyle okunan mevlid, değişik zamanlarda farklı amaçlarla da okunabilmektedir. Tanzanyalı müslümanlar, yeni doğan çocuğun on dördüncü gününde mevlid okuturlar. Doğu Afrika sahillerindeki Komor Adaları'nda Rebûlevvel ayı dinî ve içtimaî bakımdan oldukça zengin törenlere sahne olur. Bu ay burada "mevlid ayı" manasına "mwezi wa maulida" olarak isimlendirilir ve hemen hemen her gün Efendimiz'in doğumunu kutlamak için farklı törenler yapılır. Rebûlevvel ayında doğan müslüman çocuklar için küçük yaşlarında aileleri mevlid okuturken, büyüdüklerinde bu defa kendileri evlerinde bu âdeti tekrarlamaktadırlar. Genelde öğle sonrası icra edilen merasime aile fertleri, komşular ve çevrede yaşayanlar davet edilir. Merasime Fâtiha ile başlanır ve mevlid kitabından bazı bölümler okunur, aralarda da salâvat getirilmesi ihmal edilmez. Sonunda tekrar Fâtiha okunarak duâ edilir ve ikram faslına geçilir. Komor Adaları müslüman halkında hamile hanımların, yolcuların, kötülüklerden korunmak isteyenlerin, yeni iş yeri açacak olanların uygun bir vakit belirleyerek mevlid töreni düzenlemeleri âdettendir. Yine çoğu aile yeni doğan bebekleri için doğumdan dört gün sonra mevlid okutmaktadır.

Afrika ülkelerinde yapılan mevlid merasimlerinin masrafları geçmişte daha ziyade devlet idarecileri tarafından karşılanırdı. Son yıllarda Mali'de Libya tarafından finanse edilen kutlamaların dışında günümüzde bu faaliyetler, zengin müslümanların, dinî vakıfların ve müslüman halkın yaptığı katkılar sayesinde yürütülmektedir.

Osmanlı döneminde Tunus'ta mevlid merasimlerinin giderleri, kısmen de olsa Azize Osman isimli Türk asıllı bir hanımın kurduğu vakıf tarafından karşılanırdı. *Kâsîde-i Bürde* ve bunun şerhi olan *Hemziye*'yi okuyan çocuklara ve onları yetiştiren hocalara bu vakıftan ücret ödenirdi. Yine bu ülkenin diğer vakıfları da mevlid günü fakirlere irmik ve para dağıtarak kutlama hazırlığı yapmalarını sağlardı. Osmanlı Mısır eyâletinde de Ebu'n-Nûr Mehmed Paşa'nın kurduğu bir vakıf sayesinde mevlid merasimi yeniden canlandırılmıştı.

Özetle söylemek gerekirse, İslâm toplumlarında asırlardır icra edilen mevlid merasimleri, inananların birbirleriyle kaynaşmalarına, geleneklerini yaşamalarına, yeni bilgiler edinmelerine ve özellikle durumu iyi olanların fakirlere yardım etmelerine vesile olmaktadır. Afrika ülkelerindeki kutlamalarda bunu çok açık bir şekilde görmek mümkündür.

Arap Toplumunda Mevlid

■ Prof. Dr. Ahmet Suphi FURAT*

Yemen’de bir mevlid merasimi

Mevlidin İslâm dünyasında merâsim şeklindeki ilk uygulaması, bugün Arap coğrafyanın bir parçası olan Mısır’da hüküm süren Fâtımîlerin son yıllarında görülmür. Esasında İsmailî hareketine dayanan ve kendi inançlarına göre, soyu baba tarafından Hz. Ali’ye, anne tarafından da Hz. Ebu Bekir’e dayanan altıncı imam Cafer Sadık’ın, oğlu İsmail’i imam tayin ettiğine inanan Fâtımîler, daha sonraları Abbâsîlerle rekabet edip hilafetin kendilerinde olduğunu ilan ederek 9-12. asırlarda Mısır’da hüküm sürmüşlerdi. Onların dev-

rinde Mısır toplumu Kiptîler, Magribliler, Deylemliler, Sanhaceliler, Sicilya Rumları, Türkler ve Ermeniler gibi farklı kavimlerden oluşuyordu. Bu toplulukların inanç ve mezhepleri olarak Sünnîlik, İsmailîlik, İmâmîlik, Hristiyanlık ve Yahudilik o dönemdeki Mısır’ın sosyal ve kültürel yapısına etki etmiş ve neticede dinî ve bugünkü ifadesiyle millî törenler çoğalmıştı.

İslâm tarihinde dinî ve millî merâsimlere en fazla ehemmiyet veren devletlerden biri Fâtımîlerdi. Mısır’ın sosyal ve kültürel

hayatını bir medeniyet tarihçisi gözüyle ele alıp tarafsız bir gözle inceleyen el-Makrîzî, bu merâsimler hakkında da geniş bilgiler verir. Kısaca Hitat-ı Mısır diye tanınan *el-Mevâiz ve'l-itibar bi zikri'l-hitat ve'l-âsâr* adlı eserinde söz konusu dinî ve millî bayramlar arasında Mevlid-i Nebî, Mevlid-i Hazret-i Ali, Mevlid-i Fâtıma, Mevlid-i Hazret-i Hasan, Mevlid-i Hazreti Hüseyin, Vilâdet-i Halife, Feth-i Halîc, Nevruz ve diğerleri vardır. Bu merâsimlerin icrası sırasında ihsanlarda bulunulur, sadakalar dağıtılır, karşılıklı olarak para, elbise ve takılardan müteşekkil hediyeler alıp verilirdi.

Öyle görülüyor ki mevlid, Sünnî anlayışa uygun olarak ilk defa bugünkü Irak topraklarında hüküm süren Muzafferüddin Kökböri (ö.1232) tarafından merâsim halinde kutlanmıştır. en-Nâcî diye tanınan ve mevlid konusunda *el-Mevrid es-sâfi fi'l-mevlid el-kâfi* adlı bir eser de yazmış olan Şamlı muhaddis Ebû İshak İbrahim b. Muhammed (ö. 900/1495), mezkur eserinin girişinde “Mevlidi ilk okuyan Musullu Şeyh Ömer b. Muhammed b. el-Hıdır’dır” şeklinde bir not kaydetse de bu Kökböri’nin durumunu gölgelemez. Kaldı ki hadis alimi en-Nâcî bu eserinde, daha sonra gelenlerin mevlid merâsiminde Kökböri’yi örnek aldıklarını söylemiş ve onun mevlid merasimlerini en ince teferruatıyla ele alıp övgü ile anlatmıştır.

Kökböri, Suriye ve Mısır’daki Eyyûbîler hânedanının kurucusu Salâhaddin Eyyûbî’nin eniştesi idi. Zekâsı ve siyasî kabiliyetleriyle müstesna bir devlet adamı idi. Neticede o iyiliği ve dindarlığı üzerine kurduğu iktidarı sayesinde, Sultan Baybars ve Harun er-Reşid ile birlikte halk arasında en çok sevilen ve tanınan şahsiyetler arasına girdi. Kökböri, Erbil Atabeyi idi ve bir Türkmen zümresine mensup olan Begtiginliler ailesinin en büyük ve meşhur siması idi. Selahaddin Eyyûbî ile birlikte Suriye’de Haçlılarla mücadele etmiş ve Frenklere karşı büyük başarılar elde etmişti. O, âlimleri, sûfilere himaye etmek, sosyal yardım müesseseleri yapmak bakımından devrinin en önde gelen şahsiyetlerinden biri olmuştur. Erbil’de cami, medrese, hastahane ve sûfilere mahsus hangâhlar yaptırmıştı. Her yıl hac kafileleri düzenler, Mekke ve Medine’deki hasta ve muhtaç hacılara para yardımında bulunurdu. Kökböri Haçlılar karşısındaki mücâhitliği ve hayır işlerindeki bu başarıları yanında tertiplelediği mevlid törenleri ile de ün salmıştı. O, Hazret-i Peygamber’in doğumunu büyük merasimler ve şenliklerle kutlayarak, mevlidi bir dinî bayram haline getirmişti.

Mevlid töreni Erbil’de uygulanan şeklinden biraz farklılaşmış halde Mekke’de görülmeye başlandı. Buradan İslâm dünyasının batısı ile doğusuna yayıldı. Bunda İslâm dünyasının çeşitli yörelerinden Mekke ve Medine’ye gelen hacıların rolü olduğu söylenebilir.

Endülüslü muhaddis tarihçi ve edip İbn Dihye el-Kelbî, 1207 yılında Erbil’e geldiğinde, Hazret-i Peygamber’in doğumunun büyük törenlerle kutlandığını görmüş ve Kökböri

için *et-Tenvir fî mevlid el-Beşîr en-Nezîr* adlı bir eser yazmıştı. Bugün Paris'te La Bibliothèque Nationale'de yazma nüshâları bulunan bu eseri (nr. 1476, 3141) bizzat müellifinden okuyan Kökböri, İbn Dihye'yi bin dinarla ödüllendirmişti.

Erbil Atabeyi Kökböri'nin mevlid törenine İslâm dünyasının Cezire, Sincar, Nasibin, Mavsıl, Bağdat, İran ve Maverâünnehir gibi uzak yerlerinden misafirler katılırdı. Yukarda sözü edilen muhaddis en-Nâcî'nin mevlid ile ilgili eserinin bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphânesi'nde (Şehit Ali Paşa Koleksiyonu, nr. 2729) bulunuyor. Onun bu eserinde "Kökböri'nin mevlid merasimi için yaptıkları anlatılamaz" diyerek verdiği bilgilere bakılırsa, yukarda sayılan yerlerden fakîhler, kıraat alimleri, vâizler, sûfiler, şâirler ve diğerleri her sene Muharrem ayından itibaren Rebûlevvel ayının başlarına kadar Erbil'e akın ederlerdi. Kökböri ahşaptan yapılmış yirmi ya da daha fazla sayıda kubbeli ve süslenmiş odanın, Muharrem ayında sultan kalesi kapısından meydan yakınındaki sûfi hangâhına kadar yerleştirilmesini emrederdi. Safer ayının başında bu kubbeli odalar, gözalıcı parlak süslerle donatılır; mevlide iki gün kala pek çok deve, sığır ve koyun sürüler halinde meydana getirilir, kesilir, ocaklar kurularak pişirilir, onlardan çeşit çeşit yemek yapılırdı. Mevlid gecesi Kökböri akşam namazını kalede kılar, önünde bir fener alay takımı olduğu halde sûfi hangâhına gelirdi. Ertesi sabah ileri gelenler ve halk, önüne atabeye mahsus bir ahşap kule ile vâiz için bir kürsü konulan hangâh meydanında yeniden toplanırdı. Hâfızlar Kur'ân okur, vâizler vaaz verirler ve bu arada hil'atler giydirilirdi. Daha sonra meydanda fakirler için sofralar kurulur, bunu ileri gelenlere hangâhta kurulan sofralar takip ederdi. Kökböri o geceyi diğer ülkelerden gelen ve sayıları 8 yüz ile bin arasında değişen sûfilerle birlikte geçirirdi. Sûfiler aralarında Kökböri olduğu halde sabaha kadar sema ederlerdi. Kökböri'nin bu merâsimlerde her yıl hil'at ve yiyecek için 300.000 dinar harcadığı söylenirdi. Burada sûfiler ile halkın, törene gösterdikleri ilgi, mevlidin halk arasında kazandığı büyük rağbeti aksettirir. Bu görkemli, ziyafetli merasim ve anma günleri daha sonraları diğer İslâm ülkelerinde de uygulanmaya başlayacaktır.

Salâhaddin Eyyûbî devrinde bu tür mevlid törenlerinin Mısır'da da yaygınlaştığı anlaşıyor. Nitekim fıkıh, hadis ve tefsir âlimi Ali el-Kârî, mevlid konusunda yazdığı *el-Mevrid er-revî fî l-mevlid en-nebevî* adlı eserinde, büyük kıraat âlimi İbn el-Cezerî'nin mevlide en çok özen gösteren topluluklar olarak Mısır ve Suriye halkı olduğuna dair bir rivayetine yer verir. Yazma bir nüshası Süleymaniye Kütüphânesi'nde (Murat Buhari Koleksiyonu, nr. 239) bulunan bu eserden, İbn el-Cezerî'nin 1383 yılında Kahire'de Melik ez-Zâhir Berkuk'un huzurunda yapılan bir mevlide katıldığını öğreniyoruz. İbn el-Cezerî bu mevlidde hâfız, vâiz ve diğerlerine verilen ihsanları hayranlıkla izlediğini hatırlatır.

Mevlid töreni bir müddet sonra Erbil’de uygulanan şeklinden biraz farklılaşmış halde Mekke’de görülmeye başlandı. Buradan İslâm dünyasının batısı ile doğusuna yayıldı. Bunda İslâm dünyasının çeşitli yörelerinden Mekke ve Medine’ye gelen hacıların rolü olduğu söylenebilir. Nitekim önce Kuzey Afrika’da Sebte, Tilemsen, Fas ve sonra Endülüs’te olmak üzere İslâm dünyasının diğer bölgelerinde görülen uygulamalarında esas noktalarında aynı, fakat teferruatta coğrafi bölgelerin âdetleriyle biraz farklılaşmış tören tasvirleri vardır. Nitekim Ali el-Kârî adı geçen eserinde, Endülüs ve Magrib meliklerinin tertiplediği mevlid törenlerine çok sayıda büyük âlimin katıldığını söyler. Elhamra sarayı şairi İbn Zumrek’in (ö. 798/1395) divanında yer alan mevlidîyeler, Endülüs’te V. Muhammed devrinin hatırasıydı.

Mevlid kutlamalarının bu tür gelişimi, bazı fakîhlerce tartışılmıştır. Ünlü âlim es-Suyûtî (öl.911/1505) bazı eserlerinde bu konuya yer vermiş ve bu tartışmaları toplu bir şekilde, Süleymaniye Kütüphanesi’nde (Reîsülküttâb Koleksiyonu, nr. 1151) bir yazma nüshası bulunan *Husn el-maksid fî amel el-mevlid* adlı eserinde işlemiştir.

Günümüzde Arap Dünyasında mevlid kutlamaları / Taha Kılınç

Hem Şîî hem de Sünnî dünya için mevlid kutlamalarının başladığı Arap coğrafyasında bugünkü durum ile ilgili bir iki not düşmek gerekirse şunlar söylenebilir. Suriye’de, mevlid’le alakalı törenler, her yılın nisan ayında başlayıp birkaç hafta boyunca devam etmektedir. Sokakların bayraklarla ve afişlerle süslediği başkent Şam ve diğer büyük şehirlerde, topluca salavat okuma törenleri düzenlenmektedir. Bu törenlerin belli bir zamanı yoktur. Günümüzde, her caminin yılda bir kez mevlid merasimi düzenlemesi âdet haline gelmiştir. Suriye müslümanları, mevlid kutlamalarında, mulebbes adını verdikleri bir tatlı pişirirler.

Nüfusunun çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu Bahreyn’de mevlid törenleri Rebûlevvel ayında başlamakta, uzun bir süre devam etmektedir. Ülkede ayrıca, Hz. Hasan’ın doğum gününde de görkemli törenler düzenlenmektedir.

Günümüzde mevlid kutlamaları, *Kasîde-i Bürde* yazarı İmam Bûsîrî’nin memleketi olan Mısır’da, özellikle Şâzelî tarikatı mensuplarının organize ettiği ve günlerce devam eden festivallerle yapılır. Mısır’da sadece Hz. Peygamber’in doğumu değil, Abdurrahman b. Avf başta olmak üzere birçok sahabenin, İmam Hüseyin başta olmak üzere birçok Ehl-i Beyt mensubunun ve tarikat büyüklerinin de doğum günleri şenliklerle kutlanır. Kutlamalarda kasîdelerin okunması ve tef eşliğinde eğlencelerin yapılması çok yaygındır. Mısır’da ayrıca, devlet yetkililerinin katıldıkları resmî kutlamalar da düzenlenir.

İran'da Hz. Peygamber'i Anma

■ Hüseyin LALE*

İran'da 2006 yılı, "Peygamber Efendimiz'in Yılı" ilân edilmişti. Bu sene de Hicrî Şemsî yılı esasına göre, Hz. Peygamber'in doğum günü iki kere tekrarlanmaktadır. Bu nedenle İran'da uluslararası seminerler yapılmış, Efendimizin hayatıyla ilgili resim sergileri ve çeşitli belgeseller hazırlanmıştır. "Karikatür Olayı"na yanıt olarak

düşünülebilecek onlarca kitabın yayınlanması da bu yılın planları arasında sayılmaktadır. İran Televizyonu'na bağlı olan 'Halk Kültür Araştırma Merkezi' beş araştırma yapmıştır. Bu araştırmadan da yola çıkarak İran'da Hz. Peygamber'in doğumu vesilesiyle yapılan anma etkinliklere değinilecektir.

İran toplumunda çeşitli kavimler ve fırkalar yaşamaktadır. Kürtler, Türkler, Farslar, Gilekler, Lorlar, Türkmenler ve Araplar, İran toplumunu oluşturan unsurlardır. Birlikte yaşayan Şîîler ve Sünnîler toplumun özüdür. İran popüler kültüründe, çeşitli fırkalar ve ırklar arasında ortak gelenekler göze çarpmaktadır. Hz. Resûl'ün doğum gününde Şîîler ve Sünnîler arasında yapılan *Mevlûd-hani* de bu törenlerden biridir.

Sünnî Bölgesi'ndeki törenler

İran'ın Sünnî bölgesi sayılan Kurt yöresinde Rebûlevvel ayının 12. günü, Peygamber Efendimizin doğum günü olarak bilinmekte ve Mevlud-hani töreni yapılmaktadır. Bazı evlerde, Mevlud veya Mevlevî adı altında özel bir seremoni tertip edilmektedir. Bu törenlerde naatlar, övgüler ve şiirler mûsikî eşliğinde veya mûsikîsiz olarak okunmaktadır. Dervişler, Mevlevihânlar ve inançlı insanlar tarafından dillendirilen bu şiirler Peygamber Efendimizi övmektedir. Törene katılanlar temizliklerine, giyim kuşamlarına özen gösterirler. Yüksek sesle konuşulmayan tören esnasında herkesten susması beklenir. Katılımcıların inançlarına göre Hz. Resûl de bu törende hazırdir. O, herkesin nasıl olduğunu, içsel olarak ve görsel olarak yakından bilir. Kadınlar erkeklerle aynı ortamı paylaşmaz, ayrı odalarda toplanırlar.

Törenden önce koç alınıp kurban edilir ve etinden yapılan yemek ve çorba hazır bulunanlara ikram edilir. İkramdan önce

hanendeler tarafından ilâhî, kasîde ve gazellerden seçme eserler okunmaya başlanır. Hanendelerin önlerine daha önceden konmuş olan şekerler hazır bulunanlara dağıtılır. Herkese testiler içindeki sudan ikram edilir. Hastaları olan insanlar şifa için o sudan evlerine götürürler. Tüm bu ikramlar başlamadan önce hanendelerin lideri ev sahibine duâ eder.

Hz. Peygamber'i anarken okunan şiirlerden bir bölümün girişi şöyledir:

Bu meclis, peygamberimizin vasfıdır. Öyle bir peygamber ki bizim meclisimizi aydınlatıyor.

Peygamberimize selamlarımızı ve saygılarımızı göndermekle meclisimizi süsleyelim.

Saâdet isteyen insanlar onun şefaâtine inanmalıdır ve onun şefaatine muhtaçtır.

Dinleyin bu gün mevlit (doğum günü) günüdür. Allah'ın en sevdiği insanın mevlidir.

Onun yaratılışından ve zâtından bahsetmek istiyorum. Bütün iyiliklerinden, cemâlerinden ve sıfatlarından size bahsedeceğim.

Önce bu âlemi hilkatin var oluşundan bahsetmek istiyorum yani Hz. Resûl'ün doğum gününden ve hatem-ül-enbiyadan (خَاتَمُ الْأَنْبِيَا = son peygamber) bahsedeceğim.

Onun kutsal ve vasfa sığmayan ışığı zâtından parlamaya başladı.

Ve...

Terci-i bend vezninde olan bu şiirde aynı beytin, her bendin sonunda tekrar ettiği görülmektedir. Hanendelere bazen ney ve defin eşlik ettiği görülür. Genel olarak bu şiirlerin konusu Peygamber Efendimizin hayatı ve irfanıdır. Bu törenin sonunda namaz kılınır.

Şiî Bölgesi’ndeki törenler

Şiî bölgelerinde Rebûlevvel ayının 17. günü Peygamber Efendimi’zin doğum günü olarak kutlanmaktaydı. İhtilaf olmasın diye, devrimden sonra İmâm Humeynî, Rebûlevvel ayının 12’sinde başlayan haftayı “Vahdet Haftası” olarak adlandırdı. Şiî bölgelerinde, Hz. Peygamberin doğumunu anlatan geleneksel şiirlerin yanı sıra modern dönemde yazılan şiirler de okunmaktadır. Eski törenlerde okunan şiirler hâlâ büyükler tarafından söylenmeye devam edilmekte. Fonetik açısından bazı kısımları sadece kulak ahengi için okunmaktadır.

Doğdu Muhammed
Dünyaya geldi Ahmet
Ey sarı ve mavi kuş
Nerede uyuyacaksın bu gece?
Peygamberin bayrağı altında
Selam olsun kendisine
Selamı ona Cebrâil sundu
O defalarca Peygamberimize söyledi
Hem sana selam olsun
Hem sevgili ailene
Bu gün Hz. Resûl’ün doğum günü ve

herkes seviniyor
Müslüman seviniyor seviniyor
Ve....

Bu şiirlerde İslâm tarihinden bilgiler veriliyor. Peygamber Efendimizin savaşlarından, hayatından, çocukluğundan, kızından ve İmam Hasan ve Hüseyin’den bahsediliyor. Sünnî ile Şiî bölgeler arasındaki fark da buradan kaynaklanıyor. Şiîlerin yaptığı kutlamalarda, Peygamber Efendimizin ailesinden bahsediliyor fakat Sünnî bölgelerinde bu gibi konulara değinilmiyor. şiirlerde Hz. Âmine, Hz. Hatice, Abdulmuttalib, Halime ’den bahsediliyor fakat Hz. Ayşe’den bahsedilmiyor.

Bir gün dünyaya geldi Peygamberimiz
Minber ve mihrabdan geldi hazretleri
Bütün dünyada yaşayanlar memnun oldu
Ama düşmanların gözü kör oldu
Abdulmuttalib’e sevinçle haber verdiler
Yengen bir oğlan getirdi
Onun kalbi sevinçle doldu
Haber getirene para verdi
Evet, evet Muhammed geldi Ahmet geldi

İran’da sadece Hz. Peygamber’in doğum gününe denk gelen vakitlerde değil, onun dışında da peygamberimizin doğumu yâd edilir. Nevruz bayramında da Peygamber Efendimizin doğumu göze çarpar. İran’ın kuzeyinde ‘ZAR’ diye bir seremoni vardır. Bu seremonide hastalar mûsikîyle şifa arıyor. Bu seremoninin önemli bölümü Peygamber Efendimiz’in düğüm günü hatırlatılarak yapılmaktadır.

Solmayan Gül

Ahmet AYDIN*

*Ne hicranına ağlayan bir hasretkâr kalır.
Ne iyilik bilir bir dost, bir vefâkâr kalır.*

*Kıymeti kaybolur en güzel şeylerin bir gün,
Ne cânanda güzellik ne aşkta esrâr kalır.*

*Bu hanlarda ne yolcu ne hancı olur bir dem,
Ne yol gösteren bir kılavuz ihtiyar kalır.*

*Son dostun da kaybolunca bu ölüm çölünde,
Kabrinde ağlayan bulutlar sana yâr kalır.*

*Böyleyken evsâfı cihanın düşündün mü hiç?
Nasıl beşerin gözünde hep kıymettâr kalır.*

*Cennetin eşsiz bir gülüdür nebiyyi zîşan,
Açılıp dünya dikenine yâdigâr kalır.*

*O azîz, o ihtişamlı gülün hayaliyle,
Gönüllerde bu cihana bir itibâr kalır.*

*Vuslatın hayaliyle gül gibi açılmasa,
Gonca mîsâli gönül hicrânında dar kalır.*

*Gül neden böyle kızıl diye sûâl olmasın,
Rasûlün hasretinden ateşe düşâr kalır.*

*Duyulmaz olur ulu şahların adı bir gün,
Ne firavun ne nemrut; ne çar ne sezar kalır.*

*Bu cihan bahçesinde, servi minarelerde,
Kumru müezzinler hep ona dâvetkâr kalır.*

*Yâd olan kim vardır böyle günde beş kere?
Tek ulu peygamber âlemde hürmettâr kalır.*

*Onu arar mahşer günü bunalmış gönüller,
Bir tebessüm etse yürekler bahtiyâr kalır.*

*Bedbahtların üstüne tüm kapılar kapanır,
Hayranların sadece o dem ümitvâr kalır.*

*Şiirler bu alemde sonsuz deryaya benzer.
Yalnız incisi kadar ona itibar kalır.*

*Nebiler incisiyle müşerref olan sözüm,
Şiirler ummânında bir dürr-i şehvâr kalır.*

Hint Alt Kıtasında Hz. Peygamber'in Doğumunu Anma Etkinlikleri ve Mevlid Geleneği

■ Doç. Dr. Abdülhamit BİRİŞİK *

Tarihî arka plan

Hint alt kıtası olarak adlandırılan bölgede günümüzde Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Keşmir ve Sri Lanka devletleri bulunmaktadır. Bu bölge, daha ille sahâbe döneminde İslâm ile tanışmış ve özellikle güney batı kısmı birinci hicrî asırda müslümanların egemenliği altına girmiştir. İslâm'la tanıştıktan sonra kıtaya çok sayıda sahâbe ve tâbiîn, muhaddis, fakîh ve müfessir gelecek yerleşmişler ve bölgeyi İslâmlaştırmada büyük rol üstlenmişlerdir. Gaznelilerin milâdî 11. yüzyılda başlayan Hindistan hâkimiyetlerinden sonra 19. yüzyılın ortalarına kadar müslüman Türklerin idaresinde kalan bölgede kendine özgü bir İslâm anlayışı neşvü nema bulmuştur. Bu İslâm anlayışında Resûlullah'a (s.a.v) sevgi ve bağlılık apayrı bir yer tutmaktadır.

Batılıların bölgeye gelmeleri ve kolonileştirme çalışmalarını başlatmalarından sonra bölge halkı ve ulemâ, yapılan yeni birtakım çalışmalarla Hz. Peygamber'e sevgi ve bağlılık noktasında yeni bir dönem başlatmışlardır. Bu dönemde bazı ilim adamları, Batılıların Hz. Peygamber

ile ilgili olarak ortaya attıkları olumsuz iddialara cevap verecek nitelikte çalışmalar yaparlarken, bazıları da Hz. Peygamber'i sevdiren ve sevgi aşıl原因 eserler kaleme almışlardır. Müslümanların her iki tavrı, Batılı ilim ve fikir adamlarının İslâm'a karşı oluşlarını açıkça belli etmelerine ve Hz. Peygamber'in hayatını merkeze alıp kıyasıya eleştirmelerine bir tepki olarak doğmuştur. Bu dönemde Resûlullah'ın (s.a.v) hayatına ve dindeki yerine dair yazılan kitaplarda büyük bir artış görülmesi bunu doğrulamaktadır. ¹

Mevlide dair eserler

Hint alt kıtasında Resûl-i Ekrem'in hayatını anlatan küçük ve orta hacimli manzum ve mensur eserlerin sayısı, şaşkınlık verecek derecede çoktur. Burada Farsça, Sindce, Pencabice, Peştuca ve Beluci² dillerinde yazılmış çok sayıda mevlid örneği bulunmakla birlikte Urduca mevlidler bütün bunları geride bırakmıştır. Bölgede Urduca'nın, Farsça'nın yerini almasından sonra daha çok bu dilde eser telifinde bulunulmuştur.

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1. Bkz. Abdülhamit Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, II. Bölüm C. 2

Hint alt kıtasındaki Urduca manzum mevlid ve siyer çalışmaları daha çok mîladnâme, mevlidnâme, tevellüdnâme, miracnâme, vefatnâme, şemâilnâme ve nurnâme adlarıyla mesnevi tarzında yazılmışlardır. Kasîde, rubâî ve gazel formlarında yazılanlara da rastlanmakta ise de bunlar Mevlidnâmeler genellikle Hz. Peygamber'in doğumunu ve çocukluk yıllarını konu etmekle birlikte onun hayatının tümünü anlatan mevlidnâmeler de vardır. Vefatnâmeler ise şâirlerin duygu yüklü bir üslûpla Hz. Peygamber'in vefatını işledikleri eserlerdir. Miracnâmelerde kullanılan dil biraz abartılıdır. Şâir burada görmediği, yaşamadığı ve örneğine daha önce muttali olmadığı bir durumu tasvir etmektedir. Bunu anlatmak için tasvirilere ve temsillere başvurması ve farklı bir dil kullanması kaçınılmazdır. Gerek mevlidnâmeler ve gerekse vefatnâmeler ile miracnâmeler öteden beri müslümanlar tarafından evlerde ve başka geniş mekânlarda okunmakta ve bu esnada dinleyenlere ikramlar yapılmaktadır.³

Günümüzde mevlid kutlamaları

Hint alt kıtasında mevlid kutlamalarının tarihi eskidir. Özellikle 11. asırdan itibaren bölgede hâkimiyet kuran Türk devletleri Hz. Peygamber'in doğum gününün kutlanması için çeşitli etkinlikler yaparlardı. Saraylarda şairler hünerlerini gösterirler ve Resûl-i Ekrem Efendimiz için yazdıkları naatları ve mevlidleri okurlardı. Özellikle naatlar dinî içerikli bir müzik olan kavalî müziğinin icracıları tarafından bestelenir ve okunurdu. Biz burada, 1900'lü yılların başından itibaren gittikçe yaygınlaşan mevlid kutlamalarının özellikle Pakistan'daki durumu hakkında bilgi vermek istiyoruz. Hindistan ve Bangladeş'te deki kutlamalar da bazı küçük farklarla bunlara benzemektedir.

Pakistan müslümanları Rebîulevvel ayının girmesiyle Peygamber Efendimizin doğumunu kutlamaya başlarlar. Bu günlere mahalli dilde "İydü Mîlâdî'n-Nebî" denilir ve bu günü kutlamak için Urduca tebrik kartlarının yanında İngilizce "Eid Milad-un-Nabi" yazılı kartlar hazırlanır. Müslümanlar bu kartları birbirlerine göndererek müslüman kardeşlerinin mevlidlerini kutlarlar ve iyi dilek ve temennîlerini belirtirler. Günümüzde elektronik tebrik kartları da yaygınlık kazanmıştır.

Pakistan devleti, Peygamber Efendimizin doğduğu gün olan 12 Rebîulevvel'i her yıl resmî tatil olarak ilân eder. Bu günü kutlamak için yapılan büyük toplantıyı devlet başkanı açar ve diğer üst düzey devlet yöneticileri ve âlimler de konuşmalar yaparlar. Ülkede Rebîulevvel

-
2. Bunların tanıtımı için bk. İnamu'l-Hak Kevser, "Zikr-i Resûl: Belûcî vü Berâhuî Edeb key Âiney meyn", *Fikr u Nazar* (Sîret Number), XXX/1-2, İslâmâbâd 1992, s. 97-108
 3. Enver Mahmûd Hâlid, *Urdu Nesr meyn Sîret-i Resûl*, Lahor 1989, s.231-234; Raca Reşîd Mahmûd, "Pakistan meyn Fenn-i Na't", *Fikr u Nazar* (Sîret Number), XXX/1-2, İslâmâbâd 1992, s. 109-148.

ayının 12. günü ve gecesinde muhtelif programlar yapılır ve ülkenin dirlik düzenliği, insanların mutluluğu, İslâm âleminin birlik ve beraberliği, bütün dünyanın huzur ve refahı için duâ edilir. Gazeteler ve dergiler bu güne mahsus sayfalar ayırırlar ve özel ekler çıkarırlar. Ulusal ve yerel radyo ve televizyonlarda muhtelif türden dinî programlar yapılır. Bu programlarda müslümanlar Resûl-i Ekrem'in, Ehl-i Beyti'nin ve ashâbının daha iyi tanınması için mesajlar verilir, onların hayatlarından örnek alınması için bilgilendirmeler yapılır. Özellikle naathânlar naat-ı şerîf ve ilâhî okurlar; şâirler, şiir okuma meclislerindeki şiir yarışmalarında irticâî olarak Resûl-i Ekrem'i öven şiir söylerler. Hint alt kıtasında önemli bir gelenek olan naathânlık bir bakıma Türkiye'deki mevlidhânlığa benzemektedir. Bazı toplantı ve konferanslarda önce Kur'ân-ı Kerîm okunur ardından güzel sesli bir naathanın naat okumasına yer verilir. Kutlama toplantıları böyle bir giriş merasimi ile açılır. Naat okumaları radyo ve televizyonlarda da çok geniş çerçevede icra edilir.

Rebîulevvel ayında ve mevlid gününde evlerde de mevlid cemiyetleri (mahfil-i mîlâd) yapılır. Mescitlerde ve medreselerde ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) anıldığı mevlid toplantıları düzenlenir. Bu toplantılarda ilim adamları Resûl-i Ekrem'in hayatının muhtelif noktaları üzerine konuşmalar yaparlar. 12 Rebîulevvel geldiğinde sevinç doruk noktasına ulaşır. Mescitler, müslümanların Resûlüllah'a getirdikleri salâtü selâm sesleriyle inler. Bu gün ve gecede müslümanlar nafile namaz kılarlar, hayır hasenat yaparlar, hali

vakti yerinde olanlar yemek pişirip fakir fukaraya ikram ederler. Kandil gününde, çocuk, genç ve yaşlı herkes Resûl-i Ekrem'i anma coşkusuyla mutlu olur. Mevlid günlerinde caddeler ve sokaklar süslenir, fenerlerle aydınlatılır ve renkli ışıklarla ışıklandırılır. Bazı yerlerde mevlid gecesine has aydınlatma ve ışıklandırma özel programları yapılır.

Pakistan'da çok yaygın olan mevlid günlerinde kendi meşrepleri doğrultusunda program yapmaya önem verirler ve en güzelini yapmak için âdeta birbirleriyle yarışırırlar. Bazı büyük şehirlerde halka açık mevlid şenlikleri yapılır. İnsanlar şenlik alanına atlarla, arabalarla ve muhtelif vasıtalarla gelirler. Bazı kimseler araçları üzerine çok büyük hoparlörler bağlar ve gittikleri yerde sürekli salâtü selam ve naat-ı şerîf kasetleri çalarak halkın bu günü bayram havası içerisinde geçirmesini sağlarlar. Zaten bölgede halk dilinde bugünün halk dilinde "Peygamber'in mevlidi bayramı"dır. Toplantıyı tertip edenler, toplantı mahalline açılan yollara Kâbe ve Mescid-i Nebvî maketleri yerleştirirler ve yollara insanların su içmesi için sebiller yerleştirirler. Pakistan halkının renklere düşkünlüğü bu etkinliklerde kendisini açıkça gösterir. Toplantı mahalleri rengârenk elbiseler giymiş kadın, erkek ve çocuklarla dolup taşar.

Pakistan'da "İydü Mîlâdî'n-Nebî" günlerinde sosyal etkinliklere ek olarak çeşitli ilmi toplantılar da yapılır. Bunların başında siyer (sîret) sempozyumları ve konferansları gelir. Bu toplantılar, Vakıflar Bakanlığı'nın ilgili birimi ve Dinî İşler Bakanlığı'nın müşterek

çalışmalarıyla tüm yurt çapında gerçekleştirilir. Bu kurumlar her yıl Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti ile ilgili yarışmalar düzenler ödüller dağıtırlar. Bazı üniversitelerin ve özel kurumların da benzeri geleneksel toplantıları vardır. Sîret konusunda birçok yayını da bulunan Siyalkot şehrindeki Seerat Study Centre adlı özel araştırma kurumu, Resûlullah'ın (s.a.s) topluma tanıtılması ve onunla ilgili araştırmalar yapılması anlamında faaliyet gösterir. Muhtelif kurumlar tarafından yapılan ilmî toplantılarda Asr-ı Saâdet, Resûl-i Ekrem, ashâb ve Ehl-i Beyt ile ilgili tebliğler sunulur ve konuşmalar yapılır. Ayrıca sivil inisiyatif içinde yer alan çeşitli fikir ekolleri ve cemaatler de siyer ve mevlid-i nebevî ile ilgili seri toplantılar yaparlar.

Pakistan Dini İşler Bakanlığı'nın mevlid kutlamaları ile ilgili birimi 2007 yılının kutlu doğum haftası konusunu "Müslümanların mevcut problemleri ile bu dönemde ortaya çıkan meydan okumaların Resûl-i Ekrem'in sîreti ışığında çözümlenmesi" şeklinde duyurmuştur. Bu hafta içerisinde yapılacağı duyurulan etkinlikleri maddeler halinde sıralayarak sözü noktalayalım:

1. Bakanlığın özel mevlid (Eid Milad-un-Nabi) programı, İslâmabad'da 31 pare top atışı ile başlayacak, eyâlet başkentlerinde ise 21 pare top atışı yapılacaktır.

2. Bakanlık 12-13 Nisan 2007 tarihinde İslâmabad'daki Jinnah Convention Centre'de iki günlük Uluslararası Sîret Konferansı tertip

edecek ve buraya Pakistan dışından ve Pakistan'dan önemli ilim ve fikir adamları konuşmacı olarak katılacak, Resûl-i Ekrem'in mesajının evrenselliği konusunda bildiriler sunacaklar.

3. Bu konferansın sonunda, 2006 yılında duyurulan kitap yarışmasına katılıp eserleri dereceye giren yarışmacılara ödülleri törenle takdim edilecektir.

4. Eyâletlerde yapılacak Sîret konferansları eyâlet başkentlerinde eyâlet başbakanları tarafından açılacak, muhtelif merkezlerde yapılacak olanlar ise o yerin mülkî ve idarî âmiri tarafından organize edilecektir.

5. Ulusal çapta yapılan Sîret yarışmalarının benzerleri, eyâlet merkezlerinde ve daha küçük yerlerde de yapılacaktır.

6. Sîret toplantıları Pakistan devletinin dışarıdaki misyonlarında, diğer devlet kuruluşlarında ve askeriyede de yapılacaktır. Bu toplantılara insanların rahat bir şekilde katılabilmesi ve katılımın istenen seviyede olması için tedbirler alınacaktır.

7. Dergilerin ve gazetelerin özel sîret sayfaları çıkarmaları hükümet tarafından teşvik edilecek, Pakistan televizyon ve radyosunda günün anlam ve önemi ile ilgili konuşmalar, şiir sohbetleri, naat okuma programları tertip edilecektir.

8. Ülke çapında mevlidi ve Resûl-i Ekrem'in sîretini hatırlatacak afiş ve posterler ile ışıklı panolar hazırlanacak ve muhtelif kamu ve özel binalara asılacak veya yerleştirilecektir.⁶

4. İlan Pakistan haber ajansı (Associated Press of Pakistan) tarafından duyurulmuştur.

Malay-Endonezya Dünyasında Mevlid Geleneği

■ Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY*

Malezya Milli Üniversitesinde yapılan bir mevlid yürüyüşü

İslâm dünyasının doğu uç bölgesinde yer alan Malay-Endonezya, birçok adadan meydana gelen bir takımadalar bölgesidir. Müslüman tüccarların Uzakdoğu'ya yaptıkları ticârî faaliyetleri neticesinde İslâmiyet'le tanışan bölge halkı, 12. yüzyıldan itibaren müslüman olmaya başlamış ve 16. yüzyılda da adaların büyük çoğunluğu din olarak İs-

lâmiyet'i benimsemiştir. Malay-Endonezya müslüman toplumu, günümüzde Güneydoğu Asya ülkelerinden Endonezya, Malezya, Brunei, Singapur, Tayland'ın güneyindeki Patani bölgesi ile Filipinlerin güneyindeki Moro bölgesinde yaşamaktadır. Bölge, çoğu Endonezya vatandaşı olan 250 milyon civarında müslüman nüfusa sahiptir.

Malay-Endonezya müslümanlarının hepsi Şâfiî mezhebi müntesibidirler ve namaz, oruç, zekat ve hac gibi İslâm dinînin temel ibadetlerini yaygın olarak yerine getirirler. Bu ibadetler arasında özellikle zekat, fitre ve hac konusunda diğer ibadetlere göre daha titiz davranırlar. Başka müslüman toplumlarla mukayese edildiklerinde ağırbaşlı ve mülâyim tavırları her zaman dikkat çeker.

İslâm dünyasının bu bölgesinde Ramazan ve Kurban bayramları, önemli dinî günler ve geceler, kandiller ve çeşitli dinî merasimler toplumsal ve sosyal hayatta önemli bir yer tutar. “Hari Raya Puasa” adıyla bilinen Ramazan Bayramı, kişisel arınmayı ve toplumsal dayanışmayı simgeler. Kurban Bayramı ise, “Hari Raya Korban” veya “Hari Raya Haji” adlarıyla anılır ve Ramazan Bayramına göre daha fazla önem taşır. Kurban Bayramının, aynı zamanda “hacı bayramı” olarak adlandırılması, haccın Kurban Bayramı ile birleşmesi ve Malay-Endonezyalı müslümanların hacca verdikleri önemden kaynaklanmaktadır.

Önemli dinî gün ve geceler arasında, Şaban ayının 15. gününe rastlayan “Nısfu Şaban” ve 10 Muharrem’deki Âşûre, Safer ayının son Çarşambasındaki “Safar” ve Hz. Peygamber’in doğum yıldönümü olan Rebûlevvel ayının 12. gecesini “Maulid Nabî”, Recep ayının 27. gecesindeki Mi’rac kandili yaygın olarak kutlanmaktadır. Kandil gecelerinde Yâsin-i Şerîf okumak da yaygın bir gelenek olup, bu sûrenin Kur’ân’daki diğer sûrelere nazaran kutsallığı ve önemi daha fazladır. Halk arasında, insanları kötülüklerden arındırdığına, hastalıklara şifa olduğuna ve insanları kötü ve şeytanî huy ve arzulardan koruduğuna inanılır. Hatta Yâsin Sûresi, su doldurulmuş bir kab üzerine okunup çocuklara ve kederli olanlara içirildiği takdirde iyileşeceklerine ve kötülüklerden korunacaklarına inanılır.

Hz. Peygamber’in doğum günü kutlamaları, en önemli dinî gün ve gecelerden biridir. Mevlid kandili öncesindeki Cuma konuşmalarında ve hutbelerde genellikle Hz. Peygamber’in İslâm’ı tebliğ ederken çektiği zorlukları, cahiliyye inancı ve kültürüne karşı verdiği mücadeleyi dile getirirler. Ayrıca onun mücadelesi ve sabrı tüm müslümanlar tarafından takip edilmesi gereken örnek bir davranış olarak vurgulanır.

Malay-Endonezya takımadalarında Kutlu Doğum kutlamaları, mevlid kandili gecesinden bir hafta önce hazırlıklar yapılarak başlar ve şehir ve köylerin ana yollarında bir mevlid yürüyüşü düzenlenir. Bu yürüyüşler, köylerde köy caminin, şehirlerde de merkezî ulu caminin önüne varınca sona erer. Gerek Malezya’da gerekse Endonezya’da bu mevlid yürüyüşleri, Din İşlerinden sorumlu en yüksek makamlar tarafından organize edilir ve geniş halk katılımıyla gerçekleşir. Önemli dinî şahsiyetler ve üst düzey resmî görevliler bu yürüyüşün ön safında yer alırlar ve yürüyüşün bittiği yerde İslâm dinî ve Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında konuşmalar yapılarak ve duâlar edilerek sona erer. Brunei’de ise mevlid yürüyüşü, ge-

niş halk katılımıyla gerçekleşir. Önemli dînî şahsiyetler ve üst düzey resmî görevliler bu yürüyüşün ön safında yer alırlar. Yürüyüşün bittiği yerde İslâm dini ve Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında konuşmalar yapılır, duâlar edilir ve merasim bitirilir. Bruney’de ise mevlid yürüyüşü, Bruney sultanının himayesinde yapılır ve mevlid yürüyüşünün yapıldığı caddeler trafiğe kapatılır.

Malay ve Endonezya toplumunda çoğu dînî gün ve gecelerde, yakın akrabaların ve komşuların katıldığı yemekli dînî davetler düzenlenir. Bu tür yemekli merasimler, Cava’da “selamatan”, Malay Yarımadasında ve Sumatra’daki Malaylar arasında “kenduri” veya “duâ selamat” adlarıyla bilinir. Bu merasimler Kur’ân ile başlar, dînî konuşmalarla devam eder ve duâ ile sona erer. Daha sonra da yerlere sofralar kurularak yemek yenir. Yemekte ana menü pirinçtir. Büyük bir kapta pirincin üzerine ve etrafına kızartılmış tavuk, sığır eti ve balık konulur. Ayrıca, sebze ve meyve ile çeşitli tropikal içecekler servis edilir. Bu coğrafyada buğdaydan yapılan yemek bilinmez. “Sapra” (sofra) adı verilen her

bir sofraya, en az dört kişiden oluşur. Selamatan veya kenduri adı verilen bu merasimler, dînî gün ve gecelerin yanı sıra evlilik merasimlerinde, ölenleri anmak ve çeşitli vesileler için de ayrıca yapılır.

Bazı adalarda mevlid kutlamaları, öteden beri yapıla gelen geleneksel merasimlerle gerçekleştirilir. Meselâ, Endonezya’da Cava adasındaki eski sultanlık merkezi olan Yogyakarta’da mevlid kutlamaları, mevlid kandili gecesinden bir hafta önce başlar ve mevlid fuarı, mevlid yürüyüşü, mevlid pastası ve mevlid kandili merasimleri gibi çeşitli etkinliklerle yapılır. Halk bu merasimlere katılmayı, yeni bir hayatın başlangıcı ve kötülüklerden arınmanın bir vesilesi olarak görür. Yogyakarta’da kandilden bir hafta önce, merkezî bir yerde “Sekaten” adı verilen bir mevlid fuarı düzenlenir. Fuarda çeşitli gösteriler yapılır, geleneksel yiyecekler ve el sanatları ile hediyelik eşyalar alınır ve satılır. Fuarın açılışı “Gamelan” denilen geleneksel ve dini müzik eşliğinde bir yürüyüşle başlar. Yürüyüş, “Gamelan” ekibinin ve müzik aletlerinin eski sultanlık merkezindeki saraydan Ulu Cami’nin (Mescid Agung) avlusuna getirilmesiyle sona erer. Bu ekip önce sarayda mûsikî icra eder. Mûsikî arasında Kur’an okunur ve dînî öğütler verilir. İki gamelan ekibinden biri cami avlusunun kuzeyinde, diğeri de güneyinde durarak dînî mûsikî icra ederler. Ezan ve namaz vakitlerinde ara verilir. Gamelan ekibi, nefislerini arındırmak için mevlid kandili öncesinde oruç tutarlar, “Selamatan” denilen yemekli dini

duâlara katılırlar. Sekaten fuarı, “Gerebeg Maulud” denilen mevlid kandili günü ve gecesi yapılan merâsimle sona erer. Mevlid kandilinin gündüzünde sabahleyin binlerce halk Yogyakarta’da bulunan eski sultanlık sarayının önünde toplanır. Geleneksel üniformaları ve silahlarını kuşanmış olan saray muhafızlarının top atışlarıyla merasim başlar. Bando eşliğinde saraydan camiye kadar yürünür. Bu esnada “Gunungan” adı verilen ve düğün pastasına benzeyen süslenmiş mevlid pastaları taşınır. Birkaç gün önceden hazırlanan bu gununganlar, 6 farklı büyüklükte olup pirinç unu, yumurta, sebze, meyve, baharat ve şekerlemelerden yapılır. Gunungan, ülkenin zenginliğini ve refahını simgeler. Her bir gunungan saraydan camiye 16 erkek tarafından omuzlarda taşınır. Mevlid kandili için 30 tane gunungan yapılır. Halk bu yiyecekleri, sultanın bir ikramı olarak kabul eder, mutluluk ve şans getireceğine inanır. Gunungan, cami avlusuna ulaştırıldığında, halk bu yiyeceklerden alıp yer. Bazı kimseler ise aldıkları payı evine götürüp ailesiyle paylaşır. Mevlid kandili gecesinde, sultan geleneksel kıyafetiyle camiye gelir ve onu cami avlusunda “Penghulu” adı verilen en yüksek cami yöneticisi karşılar. Sultan, etraftaki halka para saçarak ve cami sandığına bağışta bulunur. Namazdan sonra Hz. Peygamber hakkında konuşmalar yapılır ve ona salavatlar getirilir. Hz. Peygamberi öven bir mevlid-i şerîf okunur. Malay-Endonezya takımadalarında *Berzencî Mevlid*; *Dibâî* ve *Kasîdetü’l-Bürde* en yaygın olarak okunan mevlid kitaplarıdır.

Yogyakarta’da icra edilen “Gerebeg Maulud” geleneğinin kökü, eski Hindu-Budist dönemdeki Macapahitler’e kadar uzanmaktadır. Cava’da ilk Müslüman sultanlık olan Demak Sultanlığının kuruluş yıllarında bu gelenek bir süre kaldırılmış ancak daha sonra 16. yüzyılda Cava’da İslâmiyet’in yayılışında önemli rol oynayan dokuz veliden biri olan Sunan Kalicaga vasıtasıyla tekrar İslâmî forma dönüştürülerek günümüze kadar gelmiştir. Sunan Kalicaga’nın “gamelan” adı verilen geleneksel Cava müziğini dinî formda kullanarak halkın İslâmiyet’e girişini kolaylaştırdığı da kabul edilir. Cava’daki Mataram Sultanı Agung (1613-1646), Ramazan ve Kurban bayramlarını ve “Maulid Nabi” kutlamalarını sarayda resmî kutlama törenleri olarak başlatan ilk sultan olarak tanınır. Malay-Endonezya dünyasının diğer yerlerinde de benzeri yürüyüşler, mevlid kandili merasimleri ve çeşitli etkinlikler düzenlenir.

Yakın dönemlerde mevlid kutlamalarını bid’at kabul eden bazı dinî görüşlerin tesiri altında kalan çeşitli dinî teşkilatlar ve din âlimlerinin varlığı da bilinmektedir. Bunlar, eski inançların tesiri olduğu gerekçesiyle takımadalarda oluşan bazı geleneksel mevlid kutlamalarına çeşitli itirazlar yapmışlardır. Ancak, tüm bu eleştirilere rağmen, toplumdaki sosyal dayanışmayı perçinleyen ve halkın dinî duygu ve manevî hazlarının yükselmesine vesile olan bu etkinliklerin toplumsal bir işlev gördüğü gerçeğini de unutmamak lazımdır.

Balkanlar'da Mevlid Geleneği

■ Doç. Dr. Muhammed ARUÇI *

Arapça'da "doğum yeri ve zamanı" anlamına gelen mevlid kelimesi, Osmanlı geleneğinin tamamen etkisinde kalan Balkanlar'da özellikle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümünü ve dinî özellik taşıyan bazı münasebetleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. Osmanlı geleneğinde, Hz. Peygamber'in doğum günü

kabul edilen 12 Rebîulevvel'de düzenlenen törenlerin gayr-ı resmî olarak buraların fethinden hemen sonar yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Camii'nin 1531 tarihli vakfiyesinde mevlid için yılda 300 dirhem tahsisat ayrıldığı kayıtlıdır. Bu tarih, mevlid töreninin Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'-

yı fethinden (1463) 68 yıl sonra yapıldığını göstermektedir. Bölgedeki diğer camilere ait vakfiyelerde ve şahsî vasiyetnâmelerde de benzeri kayıtlar mevcuttur.¹ Mevlid kutlama merasimlerinin Kanûnî Sultan Süleyman döneminden itibaren saray protokolünde yer almaya başladığı göz önüne alınırsa, bu geleneğin çok daha önce Balkanlar'da mahallî olarak başlamış olması önemli bir husustur. Selânikî'nin kaydettiğine göre, milâdî 1566 yılında Sigetvar (Macaristan) seferi sırasında Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatının saklanmaya çalışıldığı günlerde 12 Rebûlevvel gecesi padişahın otağında mevlid okunmuş, ertesi gece de sadrazamın çadırında tekrarlanmıştır. Mevlid okunurken cami minaresine kandil yakma uygulamasını başlatan Şeyhülislâm Şeyhî Efendi'nin öğrencisi Sofyalı Bâlî Efendi'nin halifesi Şeyh Necmüddîn Hasan'dır. Bu olay, Padişah III. Murad'ın çok hoşuna gitmiş ve 10 Şubat 1588'de bütün minarelerde Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle kandil yakılmasını, ayrıca camilerde ve mescidlerde mevlid okunmasını emretmiştir. Zamanla Osmanlı Devleti'nin resmî geleneği olarak şekillenen mevlid kutlamaları Balkanlar'da da bu tarihten itibaren resmen kutlanmaya başlanmıştır.²

Balkanlar'daki mevlid törenlerini, konak ve evlerde yapılanlar ve resmî devlet ricâlinin Saraybosna'da katıldığı merkezî camilerden birinde yapılanlar olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Mevlid töreni Gazi Hüsrev Bey Camii'nde gerçekleşmektedir. Bu tören, en yüksek devlet ricâlinden avâm tabakasına kadar kalabalık bir halk topluluğunun katılmasıyla yapılır, sonra, özellikle 19. yüzyıldaki uygulamada vâli konağına gidilir ve zamanın vâlisinin mevlid kandili resmî olarak tebrik edilirdi. Bosna vilâyeti resmî gazetesi olan Bosna'nın 14 Haziran 1870 tarihli nüshasında böyle bir haber yer almaktadır. Osmanlılar döneminde devletin diğer bölgelerinde olduğu gibi Balkanlar'da da, Süleyman Çelebi'nin 1409 yazdığı *Vesîletü'n-necât* adlı mevlidi okunurdu. Bu mevlid Balkan coğrafyasının hemen her yerinde özellikle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle okunmuş, farklı lehçelere çevrilmiş nazîreleri yazılmıştır. Ayrıca tüm Balkan ülkelerinde bütün mübarek gün ve geceler yanında doğum, ölüm, sünnet, evlenme, askere gönderme, satın alınan veya inşa edilen yeni eve girme gibi pek çok vesile bir ibadet anlayışı içerisinde günümüze kadar okutulmaktadır. Mevlidlerde, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ını okumak ayrı bir değer taşır.

Vesîletü'n-necât, Osmanlılar döneminde devletin diğer bölgelerinde olduğu gibi Balkan coğrafyasının hemen her yerinde de özellikle Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle okunmuş, farklı lehçelere çevrilmiş nazîreleri yazılmıştır.

1. Alija Bejtić, "Iz Prošlosti Mevluda u Bosni i Hercegovini", *el-Hidaje*, Sarajevo 1943, VI/6-8, s. 205-213

2. Tayyib Okıç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süyeman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *İİFD*, sy. 1, Ankara 1975, s. 38

Bu eser Türk, Boşnak, Arnavut, Pomak ve benzeri halklar arasında çok beğenilmiş, sevilerek aynen yazıldığı Türkçe ile okunmuştur. *Vesîletü'n-necât* bölgede, asıl isminden ziyade “mevlid”, “mevlid-i Nebî”, “mevlid-i şerif”, “mevlüt”, “mevlûd” veya “mevlûd-i şerif” olarak tanınmaktadır. Boşnaklar ve Pomaklar arasında yeni doğan çocukların bir kısmına “Mevludin”, Arnavutlar'da ise “Mevlüt / Mevlyt” veya “Mevlûdin” isimleri verilir.

Balkan coğrafyasının en önemli merkezi kabul edilen Saraybosna yanında hafızlar diyarı Üsküp (Makedonya), Rumeli İskenderiyesi İşkodra (Arnavutluk), Avrupa yolunun kapısı Belgrad (Sırbistan), Edirne'den Balkanlar'a ilk adım olan Filibe (Plovdiv) ve Sofya ve Dârü'l-hadîs medresesini barındıran Vidin (Bulgaristan) gibi merkezler bulunmaktadır. 16. yüzyılda bu coğrafyadaki mevlid toplantılarında şerbetten başka yemekler de ikram edilirdi. Mevlid geceleri münasebetiyle bütün camiler aydınlatılır, minarelerde kandiller

yakılır, ve merasim kaleden yapılan beş pare top atışıyla ilân edilirdi. Mevlide başlamadan önce Kur'ân-ı Kerîm okunmakta ve ilâhîler söylenmektedir. Türkçe bilmeyen ailelerde de “Allah adın zikredelim evvelâ” mısraıyla “Tevhid” veya “Münâcât” bahrine muhtelif makamlarla okunmaya başlayan mevlid-i şerif, “Her ki diler bu duâda buluna / Fâtiha ihsan ede ben kuluna” mısraının ardından Boşnak veya Arnavut asıllı mevlidhânın yüksek sesle söylediği “Merhûm ve mağfûr Süleyman Çelebî'nin ve kâffe-i ehl-i îmânın rûhiyçun el-Fâtiha” cümlesini söylemesiyle Fâtiha lar okunur ve büyük bir coşku ile mevlid törenine devam edilir. “Nûr” bahrinden sonra gelen “Vilâdet” bahri en coşkulu bir şekilde geçmektedir. “Âmine Hâtun Muhammed ânesi” mısraıyla başlayan bu bahirin başında bir telaş başlar. Camide veya evlerdeki hizmetçiler, “Doğdu ol sâatte ol Sultân-ı dil” mısraının akabinde ayakta kibleye doğru dönüp duran cemaate şerbet takdim etmek için adeta yarışa girerler. Mevlid'in en coşkulu anı budur. Mevlid okunurken arada Boşnakça, Türkçe veya Arnavutça ilâhîler ilâve edilmekte, sonunda da yapılan duâ ile mevlid töreni tamamlanmaktadır. Evlerde yapılan mevlidlerde, duânın ardından özel olarak hazırlanan yemekler ikram edilir. Ben de çok küçük yaşta iken, dînin ilk ve en güzel tezâhüratını bu tür münasebetlerde bizzat yaşamaktaydım. Büyük bir coşku ve büyük bir sevgi ile Resûl-i Ekrem Efendimiz'i bu tür törenler sayesinde küçücük

kalbimle tasavvur etmeyi başarabiliyordum. Bölgede halen hayatta olan büyüklerimizden öğrendiğimize göre, II. Dünya Savaşı ve sonrasında dönemde bu coğrafyada şeker kıtlığı ortaya çıktığında ev sahipleri bir yıl boyunca şeker tüketmekten vazgeçer, mevlid gecesi merasimindeki ihtiyaçlarda kullanılmak üzere şeker tasarrufuna giderlerdi. Balkanlar'da yaşayan Rom (Çingene) müslümanların diğer müslüman topluluklara göre, özellikle evlerinde mevlid törenleri düzenlemeye çok ehemmiyet verdikleri de burada hatırlatılmalıdır.

Bakanlar'da özellikle Arnavutça ve Boşnakça'da bir çok mevlid yazılmış, ayrıca Süleyman Çelebi'nin mevlidinin çeşitli tercümeleri yapılmıştır. Telif mevlidler üzerinde Süleyman Çelebi'nin mevlidiin çok büyük etkisi olduğu görülmektedir. Arnavutça'da ilk olarak Hasan Züko Kamberi tarafından yazılan Mevlud adlı eserin Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i etkisinde yazıldığı, hatta onun Türkçe'den çevirisi olabileceği söylenir. Bu mevlid, geç dönemlere kadar Güney Arnavutluk ve Çamıriya bölgesindeki müslüman halk tarafından çeşitli vesilelerle okunmuştur.⁴ Henüz neşredilmemiş olan bu eseriyle müellif, 19. asırda yaşayan Abdullah Konispol, İsmail Floqi, Hafız Ali Ulqinaku, Haxhi Çiçko ve Tahir Efendi Popova gibi müellifleri veya mütercimlerine öncülük ettiği bilinmektedir.

4. Bkz. Hasan Kaleşi, "Albanska Aljamiado Književnost", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju (POF)*, Sarajevo 1970, sy. XVI-XVII, s. 59-60

Boşnaklar da mevlid törenlerine büyük önem verirler. Bunların evlerde icra ettikleri mevlid törenler Osmanlı geleneğinin bir devamıdır. 1878'd Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan idaresine terkedilmesinden sonra, burada yeni tayin edilen Reîsülulemâ (Diyanet İşleri Başkanı) göreve başlarken menşûr töreni icra edilir. Günümüze kadar devam eden söz konusu menşûr töreni Gazi Hüsrevbey Camii'nde yapılmaktadır. Tören günü yatsı namazında Hünkâr Camii'nde (Careva Džamija) mevlid okunur. Bu mevlid gecesi, Boşnak halkının en önem verdiği âdetlerden biridir. Mevlide Reîsülulemâ yanında törene davet edilen devlet büyükleri ve yabancı misafirler de katılır. Bosna-Hersek'in diğer kentlerindeki merkez camilerde de çeşitli vesilelerle mevlid törenleri tertiplenmektedir.

Boşnakça'da bilinen ilk mevlid Nikšić'li Hafız Salih Gašević tarafından bu dile çevrilen Süleyman Çelebi'nin Mevlid'idir. Mevlid, "Kad

se nađoh u Kolašin Kajmakam / Znadem da sam puno nâkis u ćelam / Moliše me Kolašinski Prviši / Nama Mevlud daj Bosanski napiši" (Kolašin Kaymakamlığı esnasında / Sözde nâkis olduğumu bilerek / Kolašin eşrâfi bana rica ettiler: / Bize Boşnakça Mevlid yaz dediler) şeklinde başlamaktadır. Teklifi kabul eden Gašević, Mevlid tercemesine başlamış ve yaptığı çeviri 1879'da Üsküp'te neşredilmiştir. Sayısız baskısı bulunan bu eser, günümüze kadar Bosna-Hersek bölgesindeki müslüman halk tarafından çeşitli vesilelerle okunmaktadır. Bununla birlikte Süleyman Çelebi'nin Türkçe mevlidi de orijinal haliyle okunma âdeti de terkedilmemiştir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ini Boşnakça'ya kazandıran mütercim, 19. asırda bölgede birçok çevirini yapılmasına vesile olmuş ve Mahmud Džaferović, Muharem Dizdarević, Hafız Said Zenunović ve Arif Brkanić de birer mevlid çevirisi yapmışlardır. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Boşnakça çevirileri yanında Boşnakça olarak kaleme alınan telif mevlidler de vardır. Musa Ćazim Ćatić'in Lejle-i Mevlid (Sarajevo 1904), Safvet Beg Bašagić'in Mevlud (Sarajevo 1924), Rešad Kadić'in Mevlid (Sarajevo 1964), Šemsudin Sarajlić'in Mevlid ve Sancak'ın başkenti Novi Pazar'da yaşayan Vehbija Hodžić'in Mevlud (Novi Pazar 1971) adlı eserleri buna örnek olarak gösterilebilir.⁴ Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'da bulunan Batı Trakya bölgelerinde de müslüman halk arasında aynı mevlid gelenekleri devam etmektedir. Bu bölgelerde yaşayan müslümanların büyük bir kısmı Türk asıllı olduğu için, burada ağırlıklı olarak Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i okunmaktadır.

İslâm Edebiyatından Seçme Mevlidler

■ Sümeyye PARILDAR ★ / Mustakim ARICI ★★

Medeniyet havzaları içinde şekillenen sözlü kültür ile yazılı kültürün birlikte varlageldiği en yaygın ve maruf metinlerinin dilden dile, dilden gönüle ve gönülden gönüle aktarılışı, kültür tarihçilerince bilinen bir vakıdır. İslâm medeniyet havzası söz konusu olduğunda, bu kültürün yazılı ve maruf cephesinde “mevlid” olarak isimlendirilen doğum anı ve o anın zaman ve mekân karelerini birleştiren parçalarıyla örölmüş metinleri bu coğrafyanın hemen her noktasında karşımıza çıkar. Bu durum ancak Efendimize duyulan özlem ve hasretle ifade edilebilir.

Söz söyleme sanatının doruk noktasında olduğu bir kültürde, Hz. Peygamber’e duyulan muhabbetin en seçkin temsilleri de söz ile ortaya konacaktır şüphesiz. Muhabbet ve hürmetin bir tezahürü olan şiir ve mevlid geleneği, İslâm’ın ilk yıllarına, ashâb-ı kirâmdan Abdullah b. Revâha, Ka’b. Züheyr ve Hassân Sâbit (r.a.)’e kadar vardırılabilir.

Zamanla Peygamber Efendimiz’in bu şiirlere müsamahasından ruhsat alan cid-

di bir mevlid külliyyat ve kültürü oluşmuştur. Mevlid literatürü, genel olarak İslâm kültür mirasından ve özel olarak da siyer, sîret, meğâzî, şemâil, hiyel, delâil gibi Peygamber Efendimiz’in konu edildiği kaynaklardan ilham alır.

Hicrî üçüncü yüzyılda Fâtımîler’de bir şenlik ve coşku formuna dökülen Efendimizin doğum hadisesi olan mevlid geleneği, gittikçe yaygınlaşarak, her coğrafya ve kültüre özgü renkli unsurları da ihtiva eder halde çeşitlenmiştir.

Arap dünyasında özellikle Ka’b b. Züheyr’in şiiri ve nazireleri yaygınlık kazanmıştır. Şerefüddin Muhammed el-Busîrî’nin (ö. 696/1296-1297) *Kasîde-i Bürde* adıyla bilinen meşhur *el-Kevâkibü’d-dürriyye fî medhi hayri’l-beriyye*’si, ve bu eserin şerhi *Hemziyye* bu noktada zikredilmelidir.

Arap, Hint-alt kıtası ile Afrika’da en yaygın mevlidlerden biri, Cafer b. Hasan b. Abdülkerîm el-Berzencî’nin (ö. 1179/1765) 1750’li yıllarda Medine’de Şâfiî müftüsü

* Vaiz, Ümraniye Müftülüğü

** Vaiz, İstanbul Müftülüğü

iken yazdığı *Mevlidü'n-Nebî (el-İkdü'l-cevher)* adlı eser olmuştur.

Anadolu ve Balkanlar'da ise, özellikle Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) 1409 yılında yazdığı *Vesîletü'n-necât* ve tercümeleri önem kazanmıştır.

Malay-Endonezya takımadalarında, *el-İkdü'l-cevher*, *el-Dibaî* ve *Kasîde-i Bürde* en yaygın mevlidler olmuştur.

Burada bu nadide eserlerin tek tek sayılması imkân dahilinde olmadığı için, dev bir külliyat halini alan mevlid literatüründen kısa bir liste sunmakla yetineceğiz:

Mevlid Literatüründen Örnekler

Arapça

Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201): *Mevlidün'n-nebî*.

Muhyiddîn ibnü'l-Arabî (ö. 638/1240) : *Menkabetü mevlidi'n-nebî*.

Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî (ö. 671/1273) : *el-İ'lâm fî ma'rifeti fî mevlidi'l-Mustafâ*.

Şemseddîn İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429): *Mevlidü'n-nebî*.

Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517): *Mevlidü'n-nebî*.

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567): *Mevlidü'n-nebî*.

İbn Allân (ö. 1057/1648): *Mevridü's-safâ fî mevlidi'l-Mustafâ*.

Medine Müftüsü Cafer b. Hasan el-Berzencî (ö.1179/1765): *el-İkdü'l-cevher*.

Muhammed b. Cafer el-Kettânî (ö. 1927): *Mevlidü'n-nebevî*.

Türkçe

Süleyman Çelebi (ö. 825/1422): *Vesîletü'n-necât*.

Ahmed (yazılışı: 873/1468): *Mevlid*.

Hafî (yazılışı: 883 1478): *Mevlid*.

Cefâyî (yazılışı: 889/1484): *Mevlid*.

Hamdullah Hamdî (yazılışı: 900/1494-95): *Mevlid*.

Şemseddin Sivâsî (yazılışı: 988/1580): *Mevlid*.

Abdurrahman Ankaravî (ö. 1107/1695-96): *Mevlid*.

Dede Mehmed Efendi (ö. 1147/1734): *Dede Mevlidi*.

Edirne Müftüsü Fevzi Efendi (ö. 1900): *Mevlid*.¹

Urduca

Gulam İmâm Şehîd İlahâbâdî, *Hüdâ ki Rahmet* (Madrâs, 1860).

Râşid el-Hayrî, *Âmine ka Lâl* (Delhi, 1930. Bu kitap çok kabul görmüş ve baskı sayısı otuzu geçmiştir).²

Boşnakça

Musa Kazım Katiboğlu, "Leyle-i Mevlid", Behar, c. V, sayı 3, s. 35-36, Saraybosna, 1904-1905.

Afrika Sevahilice

Şerif el-Mansabî: *Kitâbü'l-Mevlid* (Bu eser Almanca'ya *Kitabu Mavalid* adıyla tercüme edilmiştir. Berlin, 1935).

Farsça

Muhammed b. Mes'ûd el-Kâzerûnî'nin Arapça *el-Müntekâ min sîreti'l-mevlidi'n-nebiyyi'l-Mustafâ* adlı eserinin oğlu Affüd-

dîn el-Kâzerûnî tarafından yapılan Farsça çevirisi: *Terceme-i Mevlid-i Mustafâ*.³

Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümelere

Çerkesce

Abdurrahman Efendi: *Mevlidü'n-Nebiyi Aleyhisselâm* (İstanbul, 1332/1914, Matbaa-i Osmaniyye taş basması).

Rumca

Mütercimi, yazılış yeri ve tarihi belli değil; İstanbul Belediyesi Muallim Cevdet koleksiyonu yazma eserleri No. K. 212, vr. 32b-41a.

Tatarca

Mevlidü'n-Nebiyi (Tokyo, 28 Eylül 1931, Matbaa-i İslâmiyye, Müderris Muhammed Abdülhayy Kurbânali'nin himmeti ile).

Almanca

Irmgard Engelke, *Suleymân Tschelebi's Lobgedichte auf die Geburt des Propheten Mevlid-i Şerîf*, Doktora tezi, 1926, Halle, (Mevlidin bazı beyitleri Almanca'ya çevrilmiştir).

İngilizce

H.A.R. Gibb, *History of Ottoman Poetry*, Londra, 1900, I, s. 241-248.

F. Lyman MacCallum, *The Mevlidi Sherif by Suleyman Chelebi*, Londra, 1943, 1957.⁴

Arnavutça

Ülgünlü Ali Rıza Efendi, *Terceme-i Mevlûd alâ Lisân-i Arnavud*, İstanbul, 1878, Tiran, 1933.

Vuçitrnlı Muhammed Tahir ibn Halil Popova, *Menzûmâtü'l-mevlûd fî efdali'l-mevcûd bi lisâni Arnavûd*, İstanbul, tarihsiz.

Boşnakça

Niksiçli Hafız Salih Gaşeviç, *Mevlidü'n-Nebiyi alâ lisân-i Bosnavî*, 1311/1893, Üsküp, Matbaa-i Valiyet-i Kosova.

Mahmud Caferoviç, *Narodni Mevlud sa objašnjenjem i dovom* (İzahlı ve Duâlı Halk Mevlidi), 1941.⁵

Arapça

Huseyn Mucib el-Mısrî, *el-Mevlidü's-şerîf*, Kahire, 1981.

DİPNOTLAR

1. İsmail Durmuş, "Mevlid; Arap Edebiyatı", *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX; Hasan Aksoy, "Mevlid; Türk Edebiyatı", *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX; bkz. Selami Bakırcı, *Mevlid: Doğuşu ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yayınları, İstanbul, 2003.
2. Abdülhak (haz.), *Kâmûsü'l-kütüb: Urdu*, Karaçi 1961, I, 691-774; Kadı Şihâbuddin, *Urdu meyn Milâdnâme* (doktora tezi, 1964), Nagpur University, Hindistan.
4. İsmail Durmuş, "Mevlid; Arap Edebiyatı", *DİA*, c. XXI; İstanbul kütüphanelerindeki yazma Farsça mevlidler için bkz. Necla Pekolcay, *Mevlid*, TDV Yayınları, Ankara, 1993. Pekolcay ayrıca Kitapçı Raif Bey Kütüphanesinde Cava dilinde bir mevlid nüshası olduğunu belirtmektedir.
5. Bkz. Ali Fuat Bilkan, "The Mevlidi Sherif", *Yağmur*, İstanbul, 2006, XXXI.
6. M. Tayyib Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1976; ayrıca bkz. Metin İzeti, "Rumeli İnsanında Peygamber Sevgisi", *Yedi İklim*, c. XIX, Mayıs, 2006, İstanbul.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن علي رضي الله تعالى عنه كان
إذا وصفت النور صلى الله عليه وسلم قال: لا تكُنْ أبْطِلًا
الْمُعْطَى: وَلَا أَبْصِيرَ الْمُرْتَدِّ: لَا كَانَ رُبْعًا مِنَ الْقَوْمِ: وَلَمْ
يَكُنْ بِالْمَعِطِ: وَلَا بِالسَّطِ: كَانَ جَعْدًا رَجُلًا: وَلَمْ يَكُنْ بِالْطَّيِّفِ
وَلَا بِالْكَلْبِ: وَكَانَ فِيهِ وَجْهُ كَنُذُرٍ: أَيْضًا شَرِبَ مُحَرَّمَةً: أَدْعَى
الْعَيْنَيْنِ: أَهْلَسْنَا الْأَشْفَارَ: جَلِيلُ الشَّيْءِ وَالْكَفَى
أَجْرَدُ: وَمُنْتَرِبٌ: شَرُّ الْكَلَمَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ: إِذَا مَشَى
فَتَلَعَ كَأَنَّمَا يَنْتَبِهُ فِي صُلْبِهِ: وَإِذَا تَلَعَتْ الْفَتَى
مَعًا: يَنْزِعُ نَفْسَهُ حَاوِرًا

وَمَا أَسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

النُّورُ وَهُوَ خَالِقُ النَّبِيِّينَ: أَجْرَدُ الْفَائِزِ صَدْرًا: وَأَسَلْتُ فَهِيَ تَحِيَّةٌ
وَالْيَسْمُ عَرَبِيَّةٌ: وَأَكْرَمُهُمْ عَشْرَةٌ: مَنَافَةُ بَيْتِهِ هَابَةٌ: وَمَنْ
حَاطَهُ مَعْرِفَةُ الْحَقِّ: يَقُولُ تَأْخُذُهُ لَأَرْفَعَهُ وَلَا يَعْزُذُهُ مِنْهُ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلْهَمْتُ صِلَ وَسَلَّمُ عَلَى نَجْوَى الرَّحْمَةِ وَسُكُونِ الْأَمْنِ مُحَسَّنًا وَلَهُ
الْجَمْعَيْنِ وَعَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِ: كَبْرَةٌ فَهَذَا الْبَسْمُ

“Bismillâhirrahmânirrahîm”

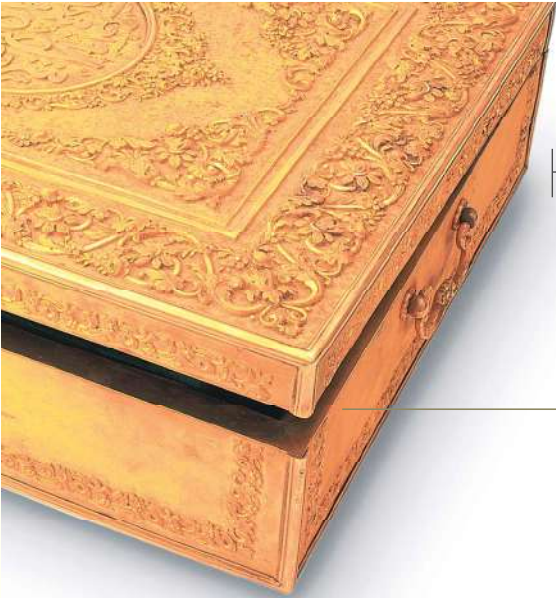
Hz. Ali

Resûl-i Ekremi şöyle tavsif ederdi: Peygamber Efendimiz ne çok uzun ne de çok kısa idi; o kavminin orta boylusu idi. Saçları ne kıvrık ne de dümdüzdü; hafifçe dalgalı idi. Yüzü hafif değirmi ve dolgunca idi. Yüzünün rengi pempe-beyaz, gözleri siyah, kirpikleri sık ve uzun, kemiklerinin eklem yerleri ile omuz başları irice idi. Vücudu kılsız olup sadece göğsünden göbeğine doğru inen ince bir tüy şeridi vardı. El ve ayak parmakları kalınca idi. Yürürken meyilli ve engebeli bir yerde yürürcesine ayaklarını sürtmeden sertçe kaldırır ve adımlarını uzunca atardı. Bir kimseye baktığı zaman yalnızca başını çevirerek değil, bütün vücudu ile o tarafa yönelirdi. Sırtında iki kürek kemiği arasında peygamberler zincirinin son halkası olduğunu gösteren nübüvvet mührü vardı

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”

İnsanların en cömerdi, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendisini ilk defa görenler onun mehabetti karşısında sarsılırlar, fakat dostluk kurup sohbetinde bulunanlar onu çok severlerdi. Efendimizi övmek isteyen kimse “Ben ondan önce ve sonra eşini benzerini görmedim” derdi. Allah’ın salât ve selâmı onun üzerine olsun!

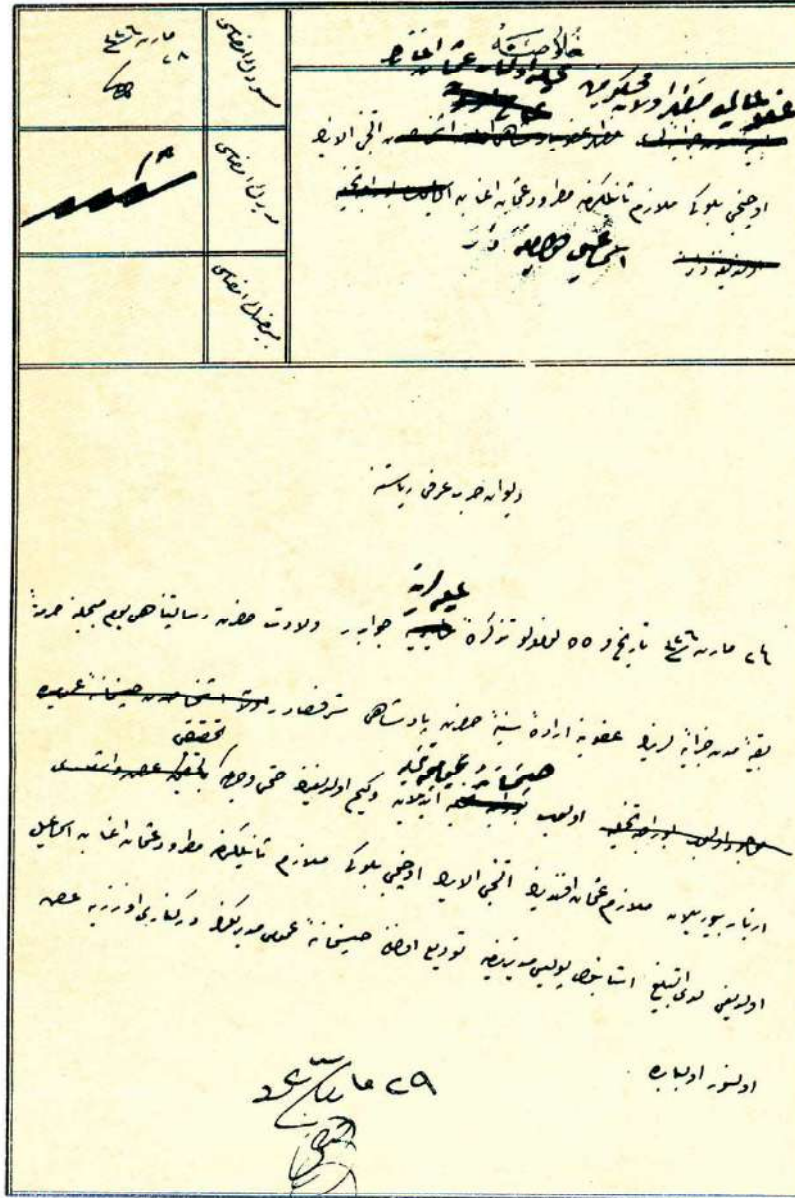
Hazret-i Peygamber'in Doğumu Vesilesiyle Osmanlı'da Mahkumların Affı

Tuğba YALÇIN*

Belgenin değerlendirilmesi*

Hazret-i Peygamber'in doğum gününü kutlama geleneği Fâtımîler zamanında halife Muiz-Lidînillah döneminde resmî olarak başladığı gibi¹ Osmanlılar zamanına kadar da aynı ihtişamla devam etmiştir. Osmanlı Devlet geleneğinde mühim bir yere sahip olan mevlid merasimleri, Sultan III. Murad'ın 1588 senesinde resmî olarak kutlanmaya başlanmışsa da, halk arasındaki kutlamaların çok daha önceden yapıldığı bilinmektedir.² Devlet erkânı ile halkın iştirak ettiği ilk mevlid merasimi Ayasofya Camii'nde³ yapılmış olup, sonraki yıllarda Sultan Ahmed Camii⁴, Bayezid Camii⁵, Nusretiye Camii⁶, Dolmabahçe Camii⁷ ve Hamidiye Camii⁸ kutlama alanlarına dahil edilmiştir. Bu merasimlerin oldukça ihtişamlı ve itinalı bir şekilde yapıldığı bilinmektedir.⁹ Nihayet 1910 tarihinden itibaren ise mevlid, resmî bayramlar arasına dahil edilerek Hazret-i Peygamber'in (s.a.v) doğum günü, tatil olarak kabul edilmiştir.¹⁰

Osmanlılarda Hazret-i Peygamber'in doğum gününe verilen önem sadece mevlid kutlamalarıyla sınırlı kalmamıştır. Bu günün şerefine ikramlar, ih-

sanlar yapılır ve bu arada bazı mahkumlar affedilirdi. Yapılan ciddi araştırmaların ardından, durumu uygun olanlar arasından seçilen mahkumların kalan cezaları, Hazret-i Peygamber'in doğum günü vesilesiyle silinir ve bunlar hapishaneden dışarı salıverilirlerdi. Yukarıda fotokopisini ve aşağıda transkripsiyonunu verdiğimiz belgede, Mevlid-i Nebevî vesilesiyle affedilen böyle bir mahkuma ait bilgiler yer almaktadır.¹¹

Söz konusu belgede; Cenâb-ı Peygamber Aleyhisselâm'ın, Sultan İkinci Abdülhamid'in saltanatının son dönemindeki doğum günü kutlamaları faaliyetlerinden olarak İstanbul Hapishanesi'nden salıverilen, Altıncı Alayın Üçüncü Bölüğünde Mülâzım (Teğmen) iken ordudan atılmış olan İsmail oğlu Osman Ağa'dan bahsedilmektedir

Belgenin transkripsiyonu

Hulâsa: Afv-ı âlîye mazhar olan mahkûmînden tahliye olunan Osman Ağa'nın Altıncı Alayın Üçüncü Bölük Mülâzım-ı Sânîliğinden matrûd Osman Ağa bin İsmail olduğuna dair.

Dîvân-ı Harb-i Örfî Riyâsetine

24 Mart sene [1]326 tarih ve 55 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabdır.

Velâdet-i Hazret-i Risâlet-penâhî yevm-i mübeccelesine hürmeten bakiyye-i cezalarının afvına irâde-i seniyye-i hazret-i padişahî şeref-sâdır olup Hapishane-i Umumî'den tahliye edilen ve kim olduğunun sıhhati vecihle tahkiki izbâr buyurulan Mülâzım Osman Efendi'nin Altıncı Alayın Üçüncü Bölüğü Mülâzım-ı Sânîliğinden matrûd Osman Ağa bin İsmail olduğu lede't-tebliğ İstanbul Polis Müdüriyeti'nden tevdi olunan Hapishane-i Umumî Müdürlüğü'nün der-kenarı üzerine arz olunur. Ol bâbda.

*29 Mart sene [1]324 / [11 Nisan 1908]
Boa, Dh. Eum, Thr 30 / 79*

* Vaize, Beykoz Müftülüğü

1. Ahmet Özel, "Mevlid" DİA, c. 29, Ankara 2004, s. 475-477.
2. Özel, a.g.m., 475.
3. Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı Devleti'nin Son Yüz Yılında Merasimler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 201; BOA, DH. MKT, 1380/ 64.
4. Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, (Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, t.y. s. 151; BOA, DH. MKT, 1380/ 64; A.TŞF, 33/72.

5. Karateke, 201.

6. BOA, DH. MUİ, 76-1/7.

7. BOA, DH. MUİ, 76-1/7.

8.. BOA, İ.HUS, 50.

9. BOA, İ.DH, 83218; DH. MKT, 960/59; İ.HUS, 4/51; İ.MŞH, 5/1332; MV, 258/94; MV, 258/93.

10. Karateke, 201; Özel, a.g.m., 477; BOA, DH. MUİ, 76-1/3.

11. BOA, İ. DH, 85084.

- Tashih ve katkıları için değerli hocam Dr. Mustafa Küçük'e çok teşekkür ederim.

Belgenin değerlendirilmesi

Hazrete-i Peygamber Efendimiz'in doğum günü kutlamaları sebebiyle saliverilen mahkumlar, yalnızca İstanbul gibi merkezî bölgelerden seçilmemekteydi. Bunlar arasında, Balkanlarda mahkum olan kişiler de yer almaktaydı. Nitekim, aşağıda fotokopisini ve transkripsiyonunu birlikte verdiğimiz belgede, 1304/1888 senesi Kutlu Doğum kutlamaları sebebiyle Dersaadet (İstanbul) Hapishanesi'nde tutuklu bulunan Kosova'nın Preşova kazası papazlarından Espaso ile Hristiyan tebeadan İskepan ve Yuva'nın affedilerek saliverildikleri zikredilmektedir.

Belgenin transkripsiyonu

Bâb-ı Âli

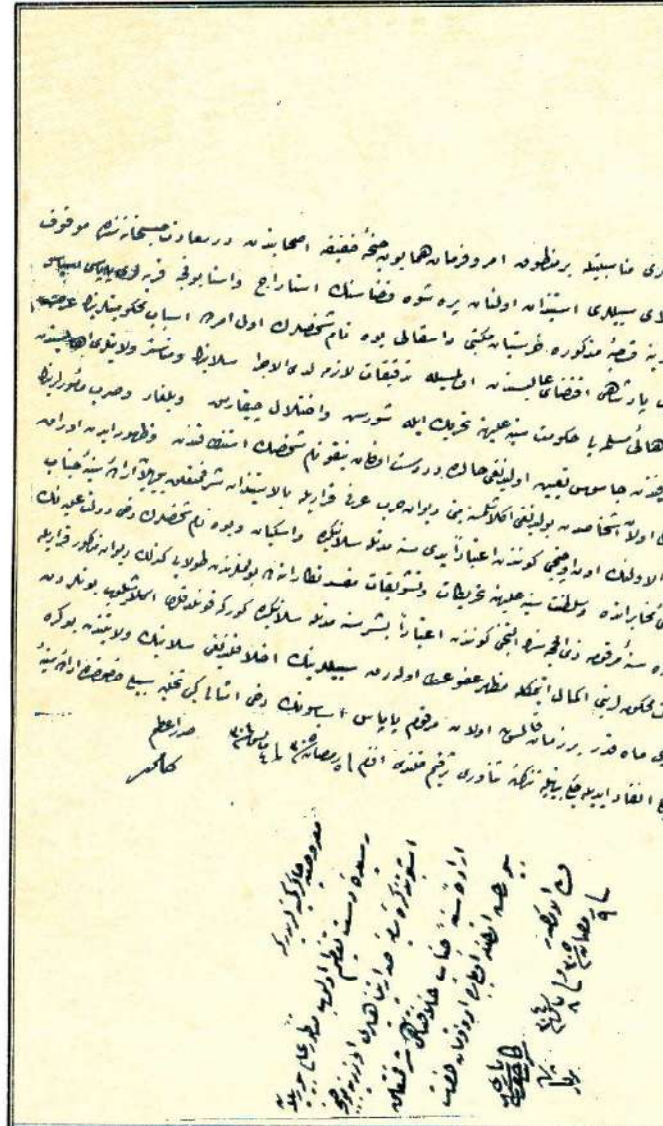
Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Divan-ı Hümayûn

Devletlü efendim hazretleri

Velâdet-i bâhirü's-saâdet-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî rûz-fîrûzu münasebetiyle ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümayûn cünha-i hafife as-hâbından Dersaadet Hapishanesi'nde mevkûf bulunanların defteri arz ve takdim kılındığı sırada ihlâ-yı sebilleri istîzân olunan Preşova kazasının İstarac ve İstabukca karyeleri papazı Espaso ve Yeni Varoş kasabası Hristiyan ahalisinden İskepan ve Yuva kasaba-i mezkûre Hristiyan mektebi daskali Yuva nâm şahısların evvel emirde esbâb-ı mahkûmiyetlerinin arz-ı atebe-i ulyâ kılınması şeref-sâdır olan emr u fermân-ı hümayûn-ı cenâb-ı padişahî iktizâ-yı âlîsinden olmasıyla tedkikât-ı lâzime lede'licrâ Selanik ve Manastır vilâyetleri ahalisinden bazı müfsidler ve metropolid vekilleri ile bil-ittifâk ahali-i Müslimeyi Hükûmet-i Seniyye aleyhine tahrik ile şûriş ve ihtilâl çıkarmak ve

Bulgar ve Sırp memurlarının bunlarla vuku' bulacak muhaberelerine vasıta olmak üzere Sırp tarafından casus tayin olunduğu halde der-dest olunan Niko nâm şahsın istintâkından ve zuhûr eden evrâk-meâllerinden merkum papaz Espaso'nun bu

fesadda zî-medhal olan eşhâstan bulunduğ u anlaşı lmasına meb-
nî Dîvân- Harb-i Örfî kararıyla bil-istîzân şeref müteallik buyuru-
lan irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârî hük m-i celiline tev fîkan ve
doksan dokuz senesi şehir-i Rebûlevvelinin onüçüncü gününden
itibaren yedi sene müddetle Selanik'de ve İskepan ve Yuva nâm
şahısların dahi Devlet-i Aliyye'nin tedâbîr-i mülkiye ve askeriye-
siyle ahvâl-i sâireye dair Sırp hükûmetiyle teâtî-i muhâberâtta n
ve Saltanat-ı Seniyye aleyhine tahrîkât ve teşvikât-ı mefsedet-kâ-
rânede bulunmalarından dolayı kezâlik Divan-ı mezkûr kararıyla
bi'l-istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye mantûk-ı münîfi üze-
re sene-i merkûme Zilhiccesinin altıncı gününden itibaren beşer
sene müddetle Selanik'te küreğ e konuldukları anlaşılıp bunlar-
dan İskepan ve Yuva'nın 20 Haziran sene [1]302 tarihinde sülü-
sân-ı müddet-i mahkûmelerini ikmâl etmekle mazhar-ı afv-ı âlî
olarak sebillerinin ihlâ kılındığı Selanik vilayetinden bu kere iş'âr
olunmuş olduğ undan şu hâlde hitâm-ı müddet-i mahkûmesine
yedi mâh kadar bir zaman kalmış olan merkûm papas Espaso'-
nun dahi emsâli gibi tahliye-i sebili hususunda irâde-i seniyye-i
hazret-i Hilâfet-penâhî her ne vechile şeref-müteallik buyurulur
ise hük m-i celîli infâz edileceğ i beyanıyla tezkire-i senâ-verî ter-
kim kılındı efendim.

Fî 5 Ramazan sene [1]305, fî 4 Mayıs [1]304

Sadrâzam

Kâmil

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zim olup manzûr-i âlî buyurulan iş bu tezkire-i
seniyye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i
cenâb-ı Hilâfet-penâhî şeref-müteallik buyurulmuş olmağ la ol bâb-
da emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Ramazan sene [1]305, fî 8 Mayıs [1]304 / [20 Mayıs 1888]

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî

Süreyya

irâde i Dâhiliye (İ. DH) 85084

İncinmeyen ve İncinmeyen Peygamber

Prof. Dr. H. Kâmil YILMAZ*

Resûlü'nün yüksek şahsiyetinde bu özelliğin çok çarpıcı örneklerini görürüz. Kur'ân onun yaratıklara olan şefkatine, insanlara olan merhamet ve re'fetine işaret etmektedir: *"Size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, sizin hüsrânınıza üzülür, saâdetinizi cidden ister; mü'minler için yüreği rikkatle ve merhametle çarpar!"*¹

Allah Teâlâ bu âyette kendi isimlerinden olan raûf/çok şefkatli ve rahîm/pek merhametli sıfatlarını Peygamber Efendimiz'e de vermiştir ki, önceki peygamberlerden hiçbiri bu sıfatların ikisine birden mazhar olmamıştır.

İnsanî ilişkilerin nîrengi noktası, karşısındakinin farkına varmak ve onun da insan olduğu duygusuna ermektir. Sadece "kendi" merkezli yaşamak, "ben merkezli" düşünmek ve karşısındakileri hiçe sayıp görmezden gelmek insanî ilişkilerin en önemli zaaf noktalarından biridir. Beşerî münâsebetler, insan ilişkileri ve kişisel gelişimle ilgilenenler derler ki: İnsanî ilişkilerin temel noktası, "empati" denilen kendini karşısındakinin yerine koyma prensibidir. Bu açıdan baktığımızda, Allah

Beşerî ilişkilerde empatinin en önemli vasfı yumuşaklıktır. Peygamberimiz de bu özelliği sebebiyle insanların kabulüne mazhar olmuş, gönüllere taht kurmuştur. Zaten beşerî münâsebetlerde insanları etkileyen dehâ ve zekâ değil, karakter ve tutarlı şahsiyettir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah'ın sana olan rahmeti sayesinde insanlara karşı leyyin/yumuşak davrandın. Sen katı yürekli, sert ve acımasız olsaydın insanlar etrafından dağılıverirlerdi."*²

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1. Tevbe, 9/128. Ayrıca bkz. Enbiyâ, 21/107.

2. Al-i İmrân, 3/159

Asr-ı Saâdet'te insanlar Peygamber Efendimiz'in karakter ve şahsiyetine hayranlık duyarak sıcak bir duygu, yanık bir gönülle kendilerini onun etrafında pervâne etmişlerdir. Onun, bulunduğu konumu şahsî çıkarları için kullanmayan, külfette en önde, nimet paylaşımında ise en sonda bulunması insanların gözünden kaçmamıştır. Medine'de sebebi bilinmeyen bir gürültü koptuğunda "Ne oldu, bu ses neyin nesi?" diyerek herkesin birbirinden medet umduğu bir sırada O, Ebû Talha'nın Mendub isimli atına binerek sesin geldiği yere gitmiş ve durumu tetkik ettikten sonra "Korkulacak bir şey yok" sözüyle ashâbına sükûnet telkin etmiştir.³

Diğer yandan, Hendek savaşında hendek kazımı esnasında Câbir b. Abdullah'ın sofrasına davet ettiği yüzlerce sahâbîyi bizzat kendisi servis yaparak doyuran ve en sonunda sofraya oturan oydu.⁴ Ondaki bu fedâkar, gözü tok ve riskten kaçınmayan tavır ashâbının hayranlığını celbediyordu.

Allah Resûlü'nün, yakın çevresinde bulunan aile fertlerinden başlayarak bütün ashâbına ve topyekûn insanlara karşı şefkat ve merhametle davrandığını, hiç kimseyi asla incitmediğini görüyoruz. Gördüğü yanlışlar ve hatalar karşısında insanları uyarırken, "galat-ı ru'yeti" kendine izâfe ederek, yani kendisinin yanlış görmüş olduğunu söyleyerek "Bana ne oluyor ki ben bazı kardeşlerimi şu şu hallerde görüyorum"⁵ derdi. O bu ifadeleriyle, "Kardeşlerim böyle yapmaz, ben herhalde yanlış görüyorum" demek isterdi.

Beşerî ilişkilerde empatinin en önemli vasfı yumuşaklıktır. Peygamberimiz de bu özelliği sebebiyle insanların kabulüne mazhar olmuş, gönüllere taht kurmuştur. Zaten beşerî münasebetlerde insanları etkileyen karakter ve tutarlı şahsiyettir.

Kendisine yapılan her türlü haksızlık ve yanlışla karşı olgunlukla mukâbele eder, insanların yanlışlarını bağışlardı. Nitekim bir ganîmet dağıtımı esnasında kendisinden bol miktarda ganimet isteyen, bunu isterken de yakasına yapışma cüretinde bulunacak kadar ileri giden bedevîye tebessüm ederek talebini yerine getirmiş ve bağışlamıştı.⁶ Çünkü Allah Teâlâ: "(Ey Resûlüm!) Sen af yolunu tut; bağışla; uygun olanı emret; câhillere aldırış etme!"⁷ buyurmuştu.

3. İbn-i Sa'd, *Tabakât*, I, 373; Buhârî, Edeb, 39.

4. Buhârî, Megâzî, 29; Vâkıdî, II, 452.

5. Bkz. Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Salât, 119.

6. Buhârî, Humûs 19, Libâs 18, Edeb 68; Müslim, Zekât 128. Ayrıca bk.z Ebû Dâvûd, Edeb 1; Nesâî, Kasâme, 24; İbni Mâce, Libâs 1

7. A'râf, 7/199.

Haddini bilmeyen, sınırı aşan insanlarla ilişkide sürekli hoşgörülü davranmak, incinmek ve incitmemek zor bir iştir. Hatta denilebilir ki incinmemek, incitmemekten daha zordur. Çünkü incitmemek eldedir. Elinize, dilinize, gözünüze sahip olursunuz, kendinizi frenlersiniz ve insanları incitmeyebilirsiniz. Ama insanların ham, çiğ davranışları karşısında incinmemek elde olan bir şey değildir. Bu ancak çok engin bir gönülle aşılabilecek bir nefis engelidir. Allah Resûlü incitmediği gibi incinmezdi de. Ashâb arasında bedevîlikten gelmeleri sebebiyle kaba davranışlar sergileyen insanlar olurdu. Hatta Mescid-i Nebî'ye bevletmeye kalkanlar bile vardı. Ancak, O bunlara kızmaz ve bu davranışları sergileyen kimseleri incitmemeye özen gösterirdi. Ashâb arasında ölçüsüz tepki gösteren olursa onları da uyarır, hoşgörüye ve incitmeyen nazik tavra davet ederdi.⁸ Kendisinden, zinâ etmek üzere izin istemeye gelen bir delikanlıyı hiç kırmadan, incitmeden birtakım sualler sormak suretiyle bu işin yanlış olduğuna inandırmış ve düşüncesinden vazgeçirmiştir.⁹

Temelinde hamlık ve hoyratlık bulunan kaba davranışlar ve haddini aşan cinsten tavırlar insanları incitir, üzer ve gönüllerini kırar. Nübüvvet pınarının ser-çeşmesi olan peygamberler ve başta Hz. Peygamber (a.s.) incinmeme ve incitmeme konusunda insanlığa model olmuştur. Âhlakî erdemler de ancak model şahsiyetlerden öğrenilebilir. İslâm tarihi boyunca ümmetin yaşadığı güzelliklerde Allah Resûlü'nün yüce şahsiyetinin ve üstün karakterinin izleri vardır. İnsanlar o şahsiyete yaklaşılabildikleri ölçüde toplumda kabule lâyık fazîletlere ermişlerdir. İncinmeme ve incitmeme felsefesi edebiyâtımızda da ayrı bir güzellik rüzgarı oluşturmuş ve pek çok şâir bu konuda duygularını dile getirmiştir. Bunlardan biri olan Pertev Paşa bu mânâyı şöyle ifâde eder:

*Ne şemm et bülbülün verdin, ne de hârdan incin
Ne gayrın yârine meyl et, ne sen ağyârdan incin
Ne sen bir kimseden âh al, ne âh u zârdan incin
Ne sen bir kimseden incin, ne senden kimse incinsin*

Şiirin açıklaması: Ne bülbülün âşık olduğu gülü kokla ne de dikenden incin, dikenden inciniyor ve korkuyorsan gülü koklamamalısın. Çünkü gülü seven dikenine katlanır. Ne Allah'ın dışında başkasının sevgilisine ilgi duy, ne de ağyâr sayılan Allah'ın dışındakilerden incin. Allah'ın dışındaki fânî şeylere gönlünü kaptırırsan incinirsin, çünkü fânîye güvenmek sonuçta insanın güvenliğini yıkar. Ne sen başkasından âh al, ne de başkasının âh u zârından incin. Çünkü başkasından âh alacak işler yapanın başkalarının kendisine âh çektiirmesiyle incinmeye hakkı yoktur. Doğrusu başkasından incinmek ve başkasını incitmektir. Tek kelimeyle kalb-i selîm sâhibi olmaktır.

8. Buhârî, Vudû' 58, Edeb 80. Ayrıca bkz. Müslim, Tahâret, 98–100; Ebû Dâvûd, Tahâret 136; Tirmizî, Tahâret 112; İbni Mâce, Tahâret 78.

9. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 256-257; Heysemî, *Mecmau'z-zevâd*, I, 129

Osmanlı'da Nakîbu'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbu'l-Eşrâf Defterleri

■ *Ayhan IŞIK**

İslâm Devletlerinde Hz. Peygamber'-in torunları olan seyyid ve şeriflerin doğum ve vefat kayıtlarını tutan ve onların her türlü işleriyle ilgilenen kurum, Nakîbü'l-Eşrâflık'tır. Bu kurumun idarecisi de Nakîbü'l-eşrâf'tır.

Ehl-i Beytten olanlara İslâmiyet'in her döneminde muhabbet beslenmiş ve kendilerine pek ziyade tazimde bulunulmuştur. Hz. Peygamber'in torunlarından Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere şerif; Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere ise seyyid denir. Evlâd-ı Resûl olan bu kıymetli insanlara Abbasiler, Memlûkler ve Selçuklular gibi İslâm devletlerinde hürmet gösterirdi. Osmanlı Devletinde de gösterilen hürmetin yanında, onlara ait işleri görmek için vazifeli memur tayin edilmiştir. Peygamber (s.a.v) de şöyle buyurur: "Nimetleriyle sizi beslediği için Allah (c.c.)'ı sevin, beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi benim

İstanbul Müftülüğü Şer'i Siciller Arşivi'nde bulunan
Nakîbü'l-eşraf defterlerinden birinin kapağı

* Arşiv, İstanbul Müftülüğü

sevgim için sevin.” Resûlullah’ın Ehl-i Beyt’ini severek büyük bir ecir ve sevaba nâil olma ümidi ve peygamber sevgisini kazanmanın Allah’ın sevgisini kazanmaya vesile olacağı anlayışından hareketle mü’minler, bu sevgiye yaklaşmaya vesile olacak her şeye ihtimam göstermişlerdir. Bu çaba, İslâm kurumlar tarihinde bu insanların haklarını koruma, adlarını, ailelerini, işlerini, evlatlarını ve yaşadıkları yerleri kaydetme, herhangi bir anlaşmazlık doğduğunda davalarına bakma, sicillerini tutma şeklinde bir kurum ihdası yönünde olmuştur.

Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerine gelen seyyidler bulundukları bölgelerde huzur ve sükûn kaynağı, manevî bir otorite olarak görülürlerdi. Halka örnek teşkil etmelerinden dolayı, meslekî tercihlerinden evlenmelerine kadar her hususa dikkat edilirdi. Seyyidler, halk arasında belli olmaları için yeşil sarık sararlardı. Bir seyyid ancak Şeyhü'l-İslâm olduğunda yeşil sarığını çıkarıp, Şeyhü'l-İslâmlık makamına mahsus beyaz sarık sarabilirdi.

Seyyid ve şeriflerden herhangi biri, cezayı hak edecek bir suç işlediğinde kabahati sabit olan seyyidler İstanbul’da Nakîbu'l-eşrâf, taşrada ise Nakîbü'l-eşrâf kaymakamları tarafından cezaya çarptırılırdı. Nakîbu'l-eşrâf konaklarında kabahatlıların cezalandırılması için ayrı bir yer olduğundan, suçlu ve borçlu olanlar burada hapsolunurdu. Suç işleyip hapse atılan bir seyyid cezasını çektiğinde Nakîbü'l-eşrâf ve şahitlerin huzurunda, bir daha kabahat işlemeyeceğine dair söz verir ve ardından serbest bırakılırdı. Böylece soylarının şahsi kabahatler sebebiyle rencide edilmemesine dikkat edilir, hatta had' cezası uygulanacaksa önce başlarındaki seyyidlik nişânesi olan yeşil sarık alınır ve sonra cezası infaz edilerek yeşil sarığı iade olunurdu.

Nakîbu'l-eşrâflar tarafından Hz. Peygamber’in soyundan gelenlerin ellerine Siyâdet Beratı denilen ve o soya mensubiyetini gösteren bir hüccet verilirdi. Bu hüccetlerin bir sureti de Nakîbu'l-eşrâflar tarafından tutulan defterlere kaydedilirdi.

Osmanlılar döneminde bu seyyidlere düzenli maaş ödenir, askerlikten muaf tutulur ve kendilerinden vergi alınmazdı. Seyyid ve şerîflerin imtiyazlı durumları, Osmanlı tarihinin bütün dönemlerinde, bu sınıfa dâhil olmak ve mali ayrıcalıklardan kolaylıkla yararlanmak isteyen muhtelif şahısların suistimallerine sahne olmuştur. Bu suistimalerin en yaygın olanı, sahte şahitler vasıtasıyla Nakîbu'l-eşrâf kaymakamlarından siyâdet hücceti almak veya sahte siyâdet hücceti düzenlemektir.

Yıldırım Beyazıd zamanında seyyid ve şeriflerin kayıtlarının tutulması, suç işlediklerinde yargılanıp cezalandırılması gibi muameleler için 1400 tarihinde Nakîbü'l-eşrâflık makamı, Nâzır-ı Sâdât ismiyle ihdas edilmiştir. İlk defa Seyid Ali Natta isimli bir

zat seyyid ve şeriflerin işlerini düzenlemekle görevlendirilmiş, Seyyid Ali Natta'dan sonra yerine oğlu Seyyid Zeynelabidin tayin edilmiş ve ölünceye kadar da bu görevde bulunmuştur. Seyyid Zeynelabidin'den sonra, Fatih Sultan Mehmet yeni bir nazır tayin etmeyerek görevi lağvetmiştir. Bir süre kesintiye uğradıktan sonra II. Beyazıt zamanında, Seyyid Mahmud Nakîbü'l-eşrâf ünvanı ile seyyid ve şeriflerin başkanı seçilmiştir. Emir Mahmud nâzır-ı sâdât tabiri yerine Arap memleketlerinde olduğu gibi unvanının tayin menşurunda Nakîbü'l-eşrâf yazılmasını istemiş ve Emir Mahmud'la ilk defa bu unvan kullanılmıştır. İlk dönemlerde Nakîbü'l-eşrâf olmak için mutlaka yüksek derecede ulemâya mensup olmak gerekmezdi. 18. yüzyıldan itibaren seyyid veya şerif olup da, İstanbul kadısı ve kazasker olanlardan emekliye ayrılan zâtlar, Nakîbü'l-eşrâf tayin edilmeye başlandı. Bu vazifeye yeni tayin edilecek zat, Bâb-ı Âlî'ye davet edilir, burada sadrazam tarafından ayakta karşılanır, kahve, gülsuyu ve buhur ikram edildikten sonra memuriyeti ilan edilir ve beratı kendisine takdim edilirdi.

Nakîbü'l-eşrâfların resmî ikamet mahalleri olmadığı için, işlerini konaklarında yürütürlerdi. Ağa kapısının Şeyhülislâmlığa tahsisinden bir müddet sonra burada görev yapmaya başlamışlar, Sultan II. Abdülhamid Han döneminde ise ikametleri için Yıldız civarında bir konak tahsis edilmiştir. Nakîbü'l-eşrâfların önceleri kalabalık bir kalem heyeti varken son dönemlerde maiyetinde 1000 kuruş aylıklı bir kâtip görev yapmaktaydı.

İlmiye sınıfından olan seyyidlere verilen Nakîbü'l-eşrâflık, Osmanlı devlet teşrifatında yüksek bir mevkiye sahipti. Hatta Nakîbü'l-eşrâflar, ilmiye sınıfının en yüksek rütbelileri ile eşdeğer tutulurdu. Padişah cüluslarında duâ etmede ve bayram tebriklerinde de öncelik yine onlarındı. Nakîbü'l-eşrâflar, ilmiye ve idarenin en büyük fertleri içinde Hırka-i Şerîf ziyaretlerine de katılırlardı. Her yıl Peygamber (s.a.v)'in doğum gününü kutlama münasebetiyle Sultan Ahmet Camii'nde yapılması âdet olan Mevlid Cemiyetine, Sadrazamın mektupla daveti üzerine katılırlardı. Mahfil-i Hümayûn'un altında veya sağında yeşil perdeli, kendilerine has mekanda mevlidi dinlerlerdi. Devlet idaresi ile ilgisi olmadığı halde Nakîbü'l-eşrâfların katıldığı bu törenlerde Nakîbü'l-eşrâf'a ve seyyidlere olan tazim açıkça görülmektedir.

Ordu sefere çıktığı zaman Nakîb Efendi, beraberinde seyyid ve şerîfleri de götürürdü. Savaş sırasında seyyidler Sancak-ı Şerîf altında tekbîr ve salavât-ı şerîfe getirirlerdi. Böylece seferde imamlik vazifesini îfâ ederler ve ordunun muzaffer olması için de duâ ederlerdi.

Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerine gelen seyyidler bulundukları bölgelerde huzur ve sükûn kaynağı, manevî bir otorite olarak görülürlerdi. Halka örnek teşkil etmelerinden dolayı, meslekî tercihlerinden evlenmelerine kadar her hususa dikkat edilirdi.

Nakîbü'l Eşrâf Defterleri

Ey muhafız bu dolap içre ne var bilesin
Toplamışlar Hz. Peygamber'in silsilesin
Yüzlerini süresin, tozlarını hem silesin
Sakinup terk-i edepten yemiyessin sillesin
Safha-i evrakını elin ile pak düresin
Ayn-ı kevsermiş meğer, feyzanını bak göresin
Şer'înin mahzenine muhteremâne giresin
Ola kim, matlab ve me'mûline nâgâh iresin.¹

Sâdât silsilenâmelerinin, Seyyid Mahmud'un Nakîbü'l-eşrâf olmasından sonra nakîb cerideleri'ne kaydedilmeye başlandığı bilinmektedir. İstanbul Müftülüğü Meşîhat Arşivi'nde toplam 39 adet Nakîbü'l-eşrâf defteri mevcuttur.

Meşîhat Arşivi'ndeki ilk iki Nakîbü'l-eşrâf defteri Seyyid Mahmud'dan sonra Nakîbü'l-eşrâf olan Muhterem Efendi'ye ait olup hicri 942 ve 984 tarihlerini taşımaktadır. Bu defterlerde, seyyid ve şerîfler isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmış olup harf başlangıcı harfû'l-elif şeklinde kırmızı hatla yazılmıştır. Her harfin sonunda kaç seyyid olduğu belirtiltikten sonra "ye" harfinin sonunda cem'an 352 yazılarak toplam seyyid adedi gösterilmiştir.

3 ve 4 numaralı defterler Mâ'lûl-zâde Efendiye ait olup, üç numaralı defterin 1b varağında Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi'nin, ancak baba tarafından seyyid veya şerif olanların yeşil sarık sarabilecekleri-

1. Nemekâhu Abdülkadir. Muharrem 1368. Şer'î siciller arşivinde, Nakîbü'l-eşâf defterlerinin de muhafaza edildiği bir numaralı salonda asılı olan levhada, arşivde görev yapacak personele ikaz niteliğinde bu ifadeler yer almaktadır.

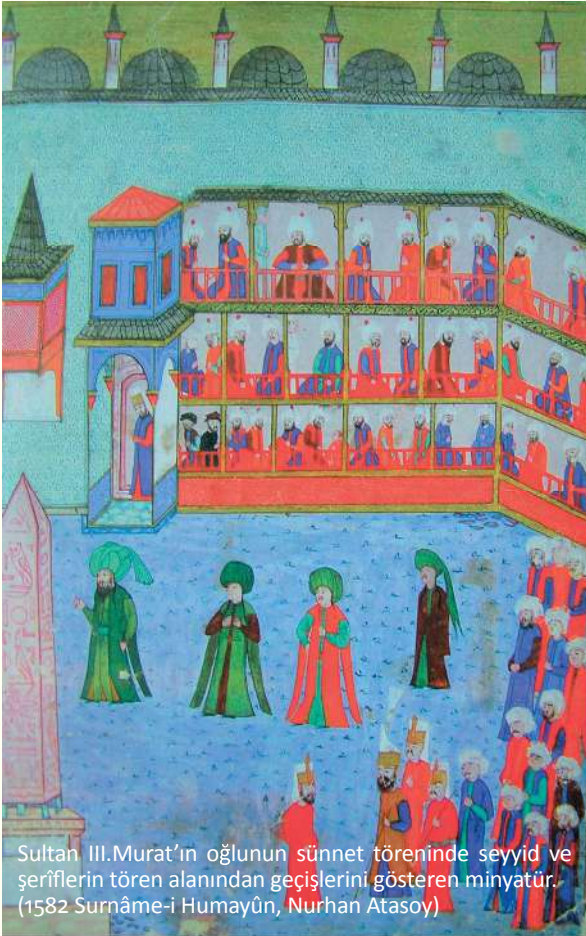
ne dair fetvası kayıtlıdır. Bu defterde seyyid ve şerifler için düzenlenmiş siyâdet hüccetlerinin suretleri kayıtlı bulunmaktadır. Hüccet içerisinde seyyid ve şeriflerin isimlerinin kolay bulunması için üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Dördüncü defter ilk iki defter gibi alfabetik isim listesi şeklinde düzenlenmiştir.

5 ve 6. defterler, beşinci Nakîbü'l-eşrâf Seyyid Mirzâ Mahmud Efendi'ye ait olup 993-994 tarihlerini kapsamaktadır. Bu defterde Farsça hüccet kayıtlarının yanı sıra Osmanlıca kayıtlar da mevcuttur. Beşinci defterin 36a varağında: Hasan bin Seyyid Mustafa bin Seyyid Ahmed bin Seyyid Mahmud el-Edirnevî isimli bir şahsın Hz. Fatıma (r.a.)'ya baba tarafından nesebi muttasıl olduğu, fakat önceki Nakîbü'l-eşrâf tarafından sâdât defterine kaydedilmediği için; sâdât çavuşları tarafından seyyidin yeşil sarıya mâni olunmaması için deftere kaydedildiği ve kendisine siyâdet beratı verildiği kayıtlıdır. Bu kayıttan da anlaşıldığına göre seyyid ve şerifleri toplumda kollayan sâdât

çavuşları vardır. Bu soya mensup olmadığı halde yeşil sarık saranları tespit etmekte ve onları böyle davranmaktan men etmektedir.

7 ve 8. defterler seyyidler için düzenlenmiş siyâdet hüccetlerini ihtiva etmektedir. Hüccet içerisinde geçen seyyid isimlerinin üzeri kırmızıyla çizilmiş ve her varağın kenarına isimler kırmızıyla yazılmıştır. Defterde diğer Nakîbü'l-eşrâfların defterlerinden de kayıtlar mevcuttur.

9. defter hicrî 1010-1013 tarihlerini kapsayan, Yavuz Efendi adıyla meşhur Merhum es-Seyyid Mehmed Efendi ve Abdülkâdir Efendi'nin müşterek defterleridir. Bu defterde de aynı şekilde seyyidler için düzenlenmiş siyâdet hüccetleri kayıtlıdır. Defterin 82b varağında seyyid veya şerif olmadığı halde başına yeşil sarık sarıp halk arasında dolaşan ve seyyidlikten istifade etmeye çalışan bir kişinin,

Nakîbü'l -eşrâfın huzuruna getirilmesi ve bu davranışından men ettirilmesi ile ilgili kayıt yer almaktadır. Yine aynı varaktaki diğer bir kayıt ise, seyyid olduğu halde suç işlemiş ve hapse atılmış bir kişinin bir daha suç işlemeyeceğine dair yemin ederek kefaletle serbest bırakıldığını göstermektedir.

10 ve 11. defterde, siyâdet hüccetlerinin yanı sıra alfabetik olarak düzenlenmiş seyyid silsileleri de kayıtlıdır. Defterdeki her hüccete müteselsil bir numara verilmiş, alfabetik sıra üzerinde her seyyidin adı hangi hüccette geçiyorsa o numara alfabetik silsile üzerine de kaydedilmiştir. Seyyid isimleri hüccetlerle irtibatlandırılmış ve istifa de kolaylaşmıştır. 11. defterin 54 ve 56. varaklarında, Nakîbu'l-eşrâf Şerîf Efendi kendi hayatını, Nakîbü'l-eşrâf seçilmesini ve şeceresini vermiştir.

12. defter isim listesi şeklinde hazırlanan defterlerin sonuncusu olup, Şerîf Efendi, Allâme Efendi, Yunus Efendi, Ankaravî Efendi ve oğlunun müşterek icmâl defteridir. Defterde, her Nakîbü'l-eşrâf için ayrı bir bölüm ayrılmıştır. Bir sayfa 16 kareye bölünmüş ve her kareye bir silsile gelecek şekilde seyyidlerin isimleri yazılmıştır. Silsilelerin üzerinde ismin hangi hüccette geçtiğini bulabilmek için de hüccet numarası verilmiştir. Kimi silsilelerin altında tarih de verilmiş olup genel olarak 1034 tarihlidir.

14. defter bir icmal ve teftiş defteri olup, defterde Seyyidlerin silsileleri, hangi hüccete göre seyyidliğine karar verildiği ve nerede ikamet ettiği kayıtlıdır. 15. defterden 18. deftere kadar olanlar (hicrî 1045–1059 tarihleri) yine siyâdet hüccetlerini ihtiva etmektedir.

19. defter, Kudsî-zâde Efendiye ait olup hicri 1070–1082 tarihlerini kapsamaktadır. Bu defter Rumeli'de mevcut seyyid ve şeriflerin teftişine aittir. Silistre ve Niğbolu sâdâtı Edirne'ye davet olunmuş ve hüccetleri tetkik edilerek deftere kaydedilmiştir. 20 numaralı defter 1096-1150 tarihli Kudsî-zâde Efendi, Hoca-zâde Es-seyyid Osman Efendi ve Hoca-zâde Es-seyyid Ömer Efendi'nin müşterek hüccet defterleridir.

21-23. defterler aynı şekilde siyâdet hüccetlerini ihtiva etmektedir. 22. defterin ilk sayfasında seyyid olmadığı halde başına yeşil sarık saran ve halk arasında böyle dolaşp seyyidlikten istifade etmek isteyen ne gerekeceğini belirten bir fetva kayıtlıdır. 23 numaralı defterde hüccet kayıtlarının yanı sıra, seyyidlikleri anne tarafından olanların siyâdet hüccetlerinin iptal edildiğini gösteren kayıtlar da vardır.

25. defter hicri 914-1190 tarihlerini kapsayan Hoca-zâde Osman Efendi'nin Anadolu ve Rumeli teftiş defteridir. Defterde alfabetik yer isimlerine göre seyyidlerin teftişi yer almaktadır. Defterin başında İstanbul ve Bilâd-ı Selâse seyyid ve şeriflerine ait kayıtlar da mevcuttur. 27. defter Esad-zâde Efendi ve 28. defter Emir Câfer Efendi'ye ait olup üzerlerinde tarih mevcut değildir. Bu iki defter Sivas, Amasya ve Çorum teftiş defteridir.

Nakîbü'l-eşrâf defterlerinin 32. si bir icmal defteri olarak düzenlenmiştir. Defterin dış kapağında "Birinci Nakîbüleşraf Muhterem Efendi hazretlerinden Nakîbü'l-eşrâf Ca'fer Efendi Hazretlerine gelince 18 Nakîbü'l-eşrâf defterinden menkul defterdir ğa-fera lehüm" ve "Tatbik mühürleri bu defterdedir." kaydı vardır. Defterde seyyidlerin isimleri alfabetik olarak düzenlenmiş olup, Nakîbü'l-eşrâflara ait mühür tatbikleri de defterin sonundadır. Yine bu defterin 181a varağında, Nakîbü'l-eşrâf defterlerin sayısı ve muhafaza edildiği yer hakkında bilgiler yer almaktadır.

34. defter 1294-1322 tarihleri arasında Nakîbü'l-eşrâf kaim-i kaymakamlıklarına tayin veya ibkâ edilen kişilerin isimleri, tayin mahalleri ve tarihlerini göstermektedir. 35 ve 36. defterler Osmanlının son Nakîbü'l-eşrâflarından, es-Seyyid Muhammed Ali Rıza bin Emin el-Hasenî'ye ait olup; vilayet ve sancaklara göre Nakîbü'l-eşrâf kaymakamlarının tayin ve taltiflerini gösteren defterlerdir. Bu defterlerde tayin ve taltif durumu geniş olarak ele alınmıştır. Sahife başlarına şehir adı yazılarak tanzim edilen defterde Nakîbü'l-eşrâf kaymakamlığı yapanların tayinleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Tayin edilen veya azli gerekenlerin ne sebeple tayin ve azl edildikleri, İstanbul Nakîbi elinde bulunan bu defterlerde kayıtlıdır. Geri kalan son üç defter Nakîbü'l-eşraflığa gelen ve Nakîbü'l-eşraflıktan yazılan tahrirat ve tezkirelerin kayıt defteridir.

Bu defter serisi İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde muhafaza edilmekte olup, tamamı dijital ortama aktarılmış yerli ve yabancı araştırmacılarının hizmetine sunulmuştur.

Kaynakça:

1. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, *Nakîbü'l-eşrâf defterleri*, 1-39.
2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İbnü'l-Emin Tasnifi Vesikalarından*, Ensab, no: 3-27.
3. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı*, TTK. Basımevi, Ankara, 1998,
4. Sarıçık, Murat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi*, TTK. Basımevi, Ankara, 2003.
5. Kılıç, Rüya, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
6. Aydın, Bilgin, *Meşihat Arşivinde Muhafaza Edilen Nakîbü'l-eşrâf Defterleri*, Türklük Araştırmaları Degisi-10, İstanbul, 2001.

Hırka-i Şerif Camii

■ Sümeyra GÜLDAL*

Peygamberimizin Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Ali (r.a.) aracılığıyla Veysel Karânî Hazretlerine hediye ettikleri mübarek hırkaları veraset yoluyla yıllar boyunca el değiştirmiştir. Bu emanet, çeşitli serüvenlerden sonra varislerden Şükrullah el-Üveysî tarafından Sultan I. Ahmet zamanında (1611) İstanbul'a getirilmiştir. Rivayetlere göre; ilk etapta İstanbul'da Hırka-i Şerîf'in muhafaza edileceği mekanın tespitinde güçlükler yaşanmışsa da nihayetinde Üveys Ailesi, Hırka-i Şerîf Camii'nin bulunduğu

yere yakın bir evde ikâmete karar kılmışlar. Böylece Üveys Ailesi, arzu edenlere Hırka-i Şerîf'i evlerinde ziyaret ettirmeye başlamışlardır.

Hırka-i Şerîf'in özel bir mekânda ziyaret edilmesine ise ilk kez 1780 tarihinde, dönemin hükâmî Sultan I. Abdülhamit zamanında ve günümüzde cami avlusunda bulunan tek odalı bir mekânda başlanmıştır. Bu bina sonraları, 1811 yılında Sultan II. Mahmut tarafından yeniden tadilat

geçirilmiş. Zamanla Hırka-i Şerîf'in bulunduğu mekân ziyaret için kâfi gelmeyince dönemin hükûmârı Sultan I. Abdülmecit, bu mukaddes emanetin önemine layık bir cami ve ziyaret mahalli yaptırmaya karar vermiştir. 1847 yılında inşaat başlamış ve ilk icraat olarak da çevredeki bir çok bina istimlak edilerek yıkılmıştır. İnşaat dört yıl sürmüş ve 1851 yılında cami tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Hırka-i Şerîf Camii, Hırka Dairesi, Hünkâr Mahfili, Hünkâr Kasrı, Üveys ailesinin en yaşlı erkek ferdi ve ailesi için bir meşrûta, bu kişinin reşit olmaması durumunda kendisine refakat ve vekalet edecek muhafız için bir vekil dairesi ve Hırka-i Şerîf'i korumakla görevli bir bölük jandarma için bir kışla (günümüzde Fatih İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır) inşa edilerek adeta bir külliye tesis edilmiştir.

Hırka-i Şerîf Camii ziyaret adabına uygun olarak inşa edildiğinden diğer camilerimizden oldukça farklıdır. Cami iki katlıdır ve üst katında cemaatin rahatça ziyaretini yapabileceği giriş ve çıkış koridorları mevcuttur. Hırka-i Şerîf dairesi ise sekizgen

*Ziyaret kılın ümmetler ridâ-i can-bahadır bu,
Cenab-ı Üveys'e ihsân atây-ı Mustafa'dır bu,
Eşiğine Şeref rûy-ı siyâhın sür niyâz eyle,
Makam-ı Hırka-i pâk-i Habib-i Kibriya'dır bu.*

planlı olmakla birlikte bu koridorların tam ortasına isabet eder. Böylece ziyaret devam etse bile ibadeti aksatmayacak bir düzen sağlanmıştır. Kaynaklarda caminin mimarı belirtilmemekle birlikte Üveysi ailesinden olan Haşim Köprülü (ö. 1966), cami projesinde İtalyan mimarların fikrinin alındığı yolundaki bir rivayetten söz etmektedir.

Doğuda Akseki Caddesi, güneyde Kadı Sokağı, batıda Keçeciler Caddesi ile çevrelenen caminin istinat duvarlarından avluya yine bu cadde ve sokaklarla bağlantılı olan ve kesme küfeki taşından yapılmış üç büyük abidevi kapıdan girilmektedir. Doğuda Akseki Caddesiyle bağlantıyı sağlayan kapı ise asıl cümle kapısıdır. Kadı Sokağına açılan kapı günümüzde hanımlar giriş kapısı olarak sadece Ramazan aylarında kullanılmaktadır. Çeşitli âyet ve hadislerle bezenen avlu kapılarındaki yazıların hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi'dir. Meşrûta, çevresindeki bahçesiyle birlikte caminin kuzeyinde yer almaktadır. Jandarma karakolu (kışla), caminin kible yönünde bulunmaktadır.

Hırka-i Şerîf Camii, doğudan batıya doğru eğimli olan bu arsanın merkezinde yer almaktadır. 11. 50 m. çapındaki bir kubbenin örttüğü sekizgen prizma biçimindeki harîmin kible tarafında Hırka-i Şerîf Odası mevcuttur. Ziyaretçiler caminin doğu tarafındaki girişinden camiye girmekte, merdivenlerden çıkarak üst kattaki koridorlara vasil olmakta, tam kible yönünde Hırka-i Şerîf'i ziyaret ederek çıkış koridoruna geçmekte, sonra merdivenlerden inerek avluya çıkmakta ve ziyaret son bulmaktadır. Bu özelliği ile

de İslâm mimarisinin en erken tarihli ve en önemli ziyaret yapılarından olan Kudüs'teki Kubbetü's-Sahra'nın, sekizgen planı ve merkezdeki mukaddes mahalli çepeçevre kuşatan ziyaret galerileriyle Hırka-i Şerîf Camii'ni etkilemiş olması muhtemeldir.

Cami, gövdeden başlayan, kurşun kaplamalı tek şerefeli iki minareye sahiptir. Camiye kuzey yönünde üç kapıdan girilmekle birlikte, bunlardan harîmin girişine tesadüf eden ana girişin dışında koridorlarla bağlantılı iki adet yan giriş kapısı daha bulunmaktadır. Doğu ve batı yönlerinde ise yine ziyaretçi koridorlarıyla bağlantılı olan iki adet giriş kapısı daha bulunmakta ise de günümüzde Hünkâr Kasrının altına denk gelen batıdaki kapı ziyaretçilere kapalı olan bahçeye tesadüf etmektedir. Harîmin asıl giriş kapısı üzerindeki celî tâlik hatla mermere işlenmiş olan kitabenin metni A. Sadık Ziver Paşa'ya, hattı ise yine avlu kapılarındaki yazıların hattatı olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye aittir. Bu kitabede camiinin banisi Sultan I. Abdülmecit'ten övgüyle bahsedilmektedir. Yine ana giriş kapısının üzerine tesadüf

eden katta yuvarlak bir pencere bulunmaktadır. Güneş biçimindeki camekânın ortasına Sultan Abdülmecit Han'ın tuğrasının bulunduğu beyzî bir madalyon yerleştirilmiştir. Tuğra ve madalyonu yaldızlı bir çelenk kaplamakta birlikte, camekânın etrafı yuvarlak ve dikdörtgen şekillerle hareketlendirilmiştir. Caminin bütün giriş kapıları birbirlerine oldukça karmaşık bir düzen arz eden sofa, koridor ve merdivenlerle bağlanmış, Hırka-i Şerîf Dairesi'ne yönelik ziyaretçi akışı, harîmi yanlardan kuşatan iki katlı galerilerle sağlanmıştır. Harîmin karanlıkta kalmaması için de bu galeriler camekânlarla donatılarak o devrin mimarisine modern bir bakış açısı getirilmiştir. Galerilerin üstü ise dışarıya doğru eğimli kurşunlarla kaplanmıştır.

Harîm kısmında bulunan ve siyah zemin üzerine altın varakla yazılan hemen hepsinde de namazla ilgili ayetlerden oluşan celî sülüs tablolar Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye aittir. Yine siyah zemin üzerine altın varakla yazılan ve harîmi süsleyen dört halife ile Hasaneyn levhâlârı ise caminin banisi Sultan I. Abdülmecit tarafından yazılmıştır. Kubbeyi ise, hattı Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye ait olan Nûr Sûresi'nden âyetler süslemektedir. Harîmdeki diğer eserlerden, minberin kapısındaki 1267 tarihli siyah zemin üzerine celî sülüs ile yazılan levha ise Sultan I. Abdülmecit'in eseridir.

Mihrap, minber ve vaaz kürsüsünde beyaz mermerin yanı sıra daha çok Tanzimat

Devrinden önce Osmanlı mîmari süslemesinde hemen hiç rastlanmayan koyu kırmızı renkli -Hereke civarında mevcut olan ve iyi cila kabul eden- breş taşı bolca kullanılmıştır. Mihrabın en ilginç ayrıntısı, unutulmak üzere olan mukarnas işlemeciliğinin tekrar ace-mice kullanılarak diriltilmeye çalışılmasıdır. Vaaz kürsüsü, 19. yüzyıla ait benzerlerinin çoğu gibi lale biçiminde yapılarak bir kaide üzerine oturtulmuş, yaprak ve çiçek motifle-riyle bezenmiştir.

Harîmin güney kısmında yer alan Hırka-i Şerîf odası, sekizgen planlı, basık kubbeli bir türbeyi andırır. Bu oda yuvarlak kemerli dört pencere tarafından aydınlatılır. Yine bu odada da breş taşı sıkça kullanılmıştır. Pencereler, sim işlemeciliğinin en güzel ör-nekleriyle bezenen kalın siyah kadife perdelerle kapatılmıştır. Perde işlemlerinde Hz. Peygamber'in isim ve özelliklerini anlatan yazılar bulunmaktadır. Hırka-i Şerîf, bu odanın orta yerinde bulanık nişin önünde ve som altından bir sehpanın üzerinde bulunmak-tadır. Üveysi soyundan gelen kişi ziyaret esnasında bu nişin arkasında durarak ziyareti gerçekleştirmekte iken zamanla bu gelenek sehpanın sağında ve solunda durularak icra edilmiştir.

Harîmin kuzey kısmına tesadüf eden Hünkâr Kasrı caminin bu yöndeki cephesine sivil mimari görünümü kazandırmıştır. Basık kemerli pencerelerle aydınlatılan hünkâr kasrı o dönemin devlet ricalinin hırkayı ziyareti esnasında dinlenmesi için yapılmış, süslemeleri ve mobilya aksamı ile saray üslubunun güzel ayrıntılarından biri olmuştur. Hünkâr Kas-rının duvarında asılı olan ve İstanbul Müftülerinden merhum Şeref Güzelyazıcı'ya ait olan şu dörtlük Hırka-i Şerîf'in önemini anlatan güzel bir örnektir:

Ziyaret kılsın ümmetler ridâ-i can-bahadır bu,
Cenab-ı Üveys'e ihsân atây-ı Mustafa'dır bu,
Eşiğine Şeref rûy-ı siyâhın sür niyâz eyle,
Makam-ı Hırka-i pâk-i Habîb-i Kibriyâ'dır bu.

Hünkâr kasrından hünkâr mahfiline geçiş, çıkış koridorunda yer alan kapılardan sağ-lanmaktadır. Hırka-i Şerîf Camii de İstanbul'daki bazı camiler gibi 1999 yılındaki Marma-ra depreminde zarar görmüş ve Hırka-i Şerîf Vakfı'nın gayretleri sayesinde 2003 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

Hırka-i Şerîf Camii bir ziyaret cami olarak gerçekten fevkalade tasarlanmış. Ancak günümüzde ziyaretçi yoğunluğunu göz önüne aldığımızda artık ne camii avlusu, ne de çevredeki daracık yolların rahat bir ziyarete imkân sağlamadığı anlaşılabacaktır.

Yokluğuna Düşülmüş Notlar

■ Ömer Faruk ŞENTÜRK *

-salât ve selâm sana-

EY

Varlığın çehresindeki perdeyi kaldıran
Âlemlerin Efendisi; ışıyla karanlık dün-
yalarımızı aydınlatan nur, enfes kokusuyla
cihanları itriyat çarşısına çeviren gül,

SEN

akılla kalbi en sağlam esaslar çerçe-
vesinde buluşturup muhakemenin
ufkunu fizik ötesi enginliklere ulaştır-
dın;

canlı-cansız her şeyi en doğru şekilde
okudun; okuduklarını, herkesten çok önce
ve en büyük araştırmacıların idrak ufkunu
aşkın bir seviyede yorumlayıp küllî kâide-
lere bağladın.

Başını yaranlar, dişini kıranlar karşısın-
da bile ellerini açıp duâ duâ yalvardın.
Çünkü Sen af ve Duâ İnsanıydın. Seni bil-
memelerini mazeret kabul ederek, lânet
ve bedduâda bulunmadın, lânet ve bed-
duâya "âmin" de demedin.

Sineni, Ebû Cehil'leri bile ümitlendire-
cek ölçüde açabildiğin kadar açtın ve her
sözünü, her davranışını Hakk'ın rahmeti-
nin enginliğine bağladın.

BİZLER

yaşadığımız şu âlemde Rabbimiz'i Se-
ninle tanıdık.

Sağanak sağanak başımızdan aşağı dö-
külen nimetleri Senin basiretlerimize saç-
tığın nurlar sayesinde duyup hissettik.

Nimete minnet ve şükran duygusunu;
ihسان, hamd ü senâ düşüncesini Sen-
den öğrendik.

Senin sunduğun mesajlarla Yaratan ve
yaratılan arasındaki ilişkileri,
kul ve Mâbud münasebetlerini, Yara-
tan'ın ululuğuna ve bizim kulluğumuza
yaraşır şekilde duyup anlayabildik.

SENDEN SONRA

ümit sabahlarımız kapkaranlık bir hic-

ran gecesine döndü.

Göz gözü görmez oldu ve yollar bütün-
le birbirine karıştı.

Gün geldi, akıl senin yolundan çıkıp baş-
ka vadilere saptı ve düşünce bütün bütün
sana karşı kapandı.

Bizler durduğumuz yerde duramadık,
olmamız gerektiği gibi olamadık mânâ
köklerimizden koptuk.

maddeyi ve dünyayı doğru okuya-
madık.

kendimizi bir korkunç hazanın solduran
ikliminde sararıp solmaya saldık.

Ne İmâm Rabbânî şivesiyle ‘aleyhi ek-
meletü’t-tehâyâ’;

Ne Ahmet Naim deyişiyle ‘Zamân-ı Sa-
âdet Nişân-ı Risâlet Penâhi’;

Ne Karaçam hocanın ifadesiyle ‘Resûlü
zî-şân Efendimiz’ demeyi becebildik.

Ne de Necip Fazıl gibi ‘Gaye insan ufuk
peygamber’ ne de Sezai Bey gibi ‘Ey sev-
gili en sevgili’ diyebildik.

ŞİMDİ;

korkutan bir belirsizlik var dünyada;
anlaşılar dar,

düşünceler çarpık,

yenilenme ve dirilme duyguları da ta-
mamen meflûç.

Şam, Bağdat sürekli anomali doğuruyor.

Belhler, Buharalar hiçlik vadilerinde
hiçi arıyor.

Bir baştan bir başa koca Endülüs, ruhu-
nu katledenlere teslim.

İstanbul gayesizlik ve hedefsizlik pen-
çesinde

ve koskoca bir âlem garip, yetim ve za-
manzede...

YA RESÛLALLAH!

Gel de gönüllerimizdeki karanlıkları kov,
bütün benliğimize ruhunun ilhamlarını
duyur.

YA NEBİYYALLAH!

Gel de, her gün biraz daha azgınlaşan
şu zulmetleri ışıgınla doldur.

YA HABİBALLAH!

Gel de sevgiye, merhamete, şefkate
hasret giden sinelerimizi muhabbetle
çoştur.

YA KERÎMALLAH!

Gel de ruhlarımızı aklın aydınlığı, gö-
nüllerimizi de mantık ve muhakeme
enginliğiyle buluştur.

EY DOST!

Bu dünya ışığa hasret gidiyor.

Bizler o kırık azimlerimiz ve o çatlamış
ümitlerimizle, yolların hakkını vereme-
sek de hep yollardayız.

EY SEVGİLİ!

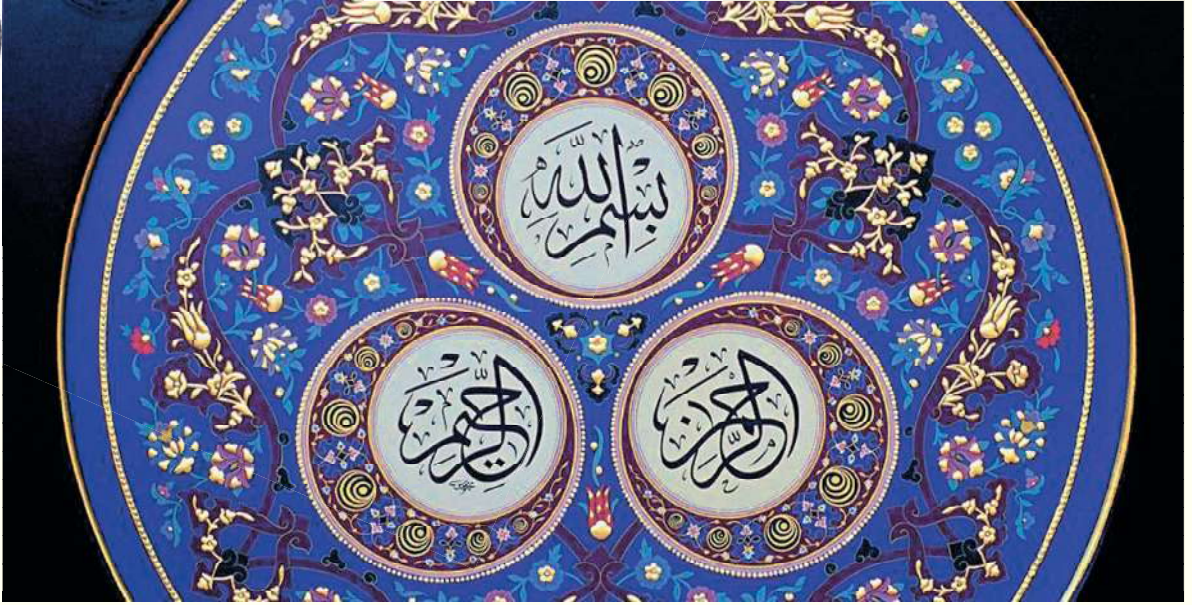
Gel, bir kere daha yeniden misafirimiz ol.
Tahtını sinelerimize kur ve bize buyura-
bildiğin her şeyi buyur.

Gel son kez içimize doğ ki gönüllerimiz
ışıkla dolsun.

Ve ufuklarımızı saran uzun geceler bir
son bulsun.

Kur'ân Diliyle Hz. Muhammed (s.a.v)

■ Kerîme CESUR*

Kur'ân-ı Kerîm'de, Peygamber Efendimiz'-in Allah ü Teâlâ nezdindeki değerini, sıfatlarını, mü'minlerin onun karşısında nasıl davranmaları gerektiğini anlatan bir çok âyet-i kerîme bulunmaktadır.

Ahzâb Sûresi 56. ayette şöyle buyrulur: *"Allah ve melekleri, Peygambere çok salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selâm verin."* İstiğfâr, mağfiret, duâ, bereket, övgü, namaz gibi manalara gelen salât, Allah

tarafından olunca rahmet, meleklerden olunca Allah'ın mağfiretini istemek, mü'minler tarafından söylenince de hayır duâ etmek mânâlarına gelir. "Selâm" kelimesi ise selâmet, esenlik, emniyet anlamlarına-
dır ki "selâmet ve emniyet senin üzerine olsun" demektir. Bu âyet, Hz. Peygamber'e salavât getirmenin her müslümanın görevi olduğunu göstermekte, âyet-i kerîmenin bu sîga ile gelmesi, Resûlullah'a salavâtın sürekli yenilenmesi ve devamlı tekrar edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Kalem Sûresi'nin 4. âyetinde *“Şüphesiz sen yüce bir ahlâk üzeresin.”* buyrulmak suretiyle Peygamber Efendimiz'in her türlü iyilikte örnek ve önder olduğuna, Allah'ın çeşitli faziletleri kâmil şekliyle onda topladığına ve onu bütün kusurlardan uzak tuttuğuna işaret edilmektedir. Allah Resûlü'nün en güzel ahlâka sahip olması, ona edebi öğretinin Allâh Teâlâ olmasındandır: *“...Allah, sana Kitâb'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfu büyüktür”* (Nisâ, 4/113). Onun hayatının her safhası, inananlar için takip edilmesi istenilen bir hayat tarzıdır. Çünkü, en güzel örnekler onun hayatında mevcuttur. O toplumu teşkil eden her kademedeki insanın, örnek alması gereken bir kişidir. *“Muhakkak Allah'ın Resûlü'nde, sizin için, Allah'ın rahmetini ve âhiretin nimetlerini arzulayanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için güzel bir nümûne vardır.”* âyeti buna işaret etmektedir (Ahzâb, 33/21).

“Ey Resûlüm, Biz seni insanlar ve bütün varlık için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik.” (Enbiyâ, 21/107). *“Allah Resûlü, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır”* (Ahzâb, 33/6) âyetleri ise Efendimizin bütün mü'minler ve mevcûdât için rahmet vesilesi olduğunu gösterir. Efendimizin hürmetine Cenâb-ı Hak, toptan helâk etmeyi kaldırmıştır. Kur'ân diliyle Hz. İsa: *“Eğer azap edersen onlar Senin kulların”* (Mâide, 5/118) demektedir; Cenâb-ı Hak Efendimize hitaben ise: *“Sen onlar arasında bulunduğun sürece Allah onlara azap edecek değildir”* (Enfâl, 8/33) buyurmaktadır.

Efendimizin mü'minlere olan şefkati ve merhameti Tevbe Sûresi'nin 128. âyetinde şöyle ifade edilir: *“Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.”* Allah Teâlâ bu âyette kendi isimlerinden olan, Raûf (çok şefkatli) ve Rahîm (pek merhametli) sıfatlarını Peygamberimiz'e de (s.a.v) vermiştir ki, önceki peygamberlerden hiç biri bu sıfatların ikisine birden mahzar olmamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, meleklere, Hz. Peygamber'e, Güneş'e, Ay'a, geceye, değişik beldelere yemin edilmektedir. Bir şeye yemin edilmesi, o şeyin faziletinden, faydasından veya onun büyük bir delil olmasındandır. Bazen yemin, konu olan şeyde bulunan öğüt, ibret, fayda, zarar gibi şeylere dikkatleri çekmek için yapılır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamber'in (s.a.v) de hayatına yemin edilmektedir: *“(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, kendilerini öylesine kaybetmişlerdi ki sarhoşlukları içinde sürünüp gitmekte idiler.”* (Hicr, 15/72). Burada onun hayatına yemin edilmesi, onun yüce makamına ve üstünlüğüne bir işarettir ki, böyle bir yemin, ondan başka hiç kimsenin hayatı adına yapılmamıştır.

“De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu kadar var ki) bana, İlâh'ınızın sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor.” (Kehf, 18/110). Bu âyet, peygambere verilecek değer ile onun da bir insan oluşu arasındaki dengenin kurulmasının gerekliliğini anlatır. Bir peygamber Allah'a elbette ki diğer insanlardan daha yakındır. Ancak bu yakınlık ne kadar fazla olursa olsun

Cenâb-ı Hakk'ın seviyesine çıkmasına O'nun ilmini kuşatmasına imkan yoktur. Bu âyet aynı zamanda Hz. İsa, Hz. Üzeyr gibi büyük zatların büyüklüğünü ifadede dengenin korunamayıp uluhiyet payesine yükseltilmelerine de bir reddir.

Veryüzüne gönderilen son peygamber olarak Efendimizin, üstünlük bakımından farklı bir konumda bulunduğu daha bir çok âyette belirtilmektedir. Diğer peygamberlere verilmeyen birçok özellik ona verilmiştir. Bunların bazıları şunlardır: Son peygamber olması (Ahzâb, 33/40); risâletinin evrenselliği (A'râf, 7/158; Enbiyâ, 21/107; Sebe', 34/28; Bakara, 2/21; Nisâ, 4/179); risâletinin cinleri de kapsamı (Ahkâf, 46/29; Cinn, 72/1-2); hanımlarının müminlerin anneleri olması (Ahzâb, 33/6); geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmesi (Feth, 48/12); kendisine inanılması noktasında peygamberlerden söz alınması (Âl-i İmrân, 3/81); Kevser'in verilmesi (Kevser, 108/1); ganimetlerin helâl kılınması (Enfâl, 8/1); özelliklerinin ehl-i kitâb tarafından bilinmesi (Bakara, 2/89, 146; A'râf, 7/157); getirdiği dinin korunacağına dair teminatın verilmesi (Tevbe, 9/33; Mâide, 5/3; İbrâhîm, 14/9), İsrâ ve Mi'rac'ın ona has olması (İsrâ, 17/1; Necm, 53/118); çeşitli zamanlarda meleklerin yardım etmesi (Âl-i İmrân, 3/13, 122-123; Enfâl, 8/9-12); ismiyle hitap edilmemesi (Mâide, 5/67; Enfâl, 8/64; Müddessir, 74/1; Nûr, 24/63); kendisine soru sorma kasdıyla görüşmeden önce sadaka verilmesi (Mücâdele, 58/12-13); kendisine itâatin aynı zamanda Allah'a itâat olması (Âl-i İmrân, 3/32, 132; Nisâ, 4/80; A'râf, 7/158); âhirette şâhit olması (Bakara, 2/143; Nahl, 16/89; Ahzâb, 33/45), kendisine Makâm-ı Mahmûd'un verilmesi (İsrâ, 17/79); ümmetinin en hayırlı ümmet olması (Âl-i İmrân, 3/110).

“Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir” (Tevbe Sûresi 128).

İslâm'da imanın üç temel esasından birini nübüvvet konularının teşkil ettiği bilinmektedir. Bu konular arasında Resûl-i Ekrem'in nebîlik konumuna temas eden âyetlerin Kur'ân'ın muhtevasında çok önemli bir yer tuttuğu görülür. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'i de kapsayan yüz yetmiş civarındaki âyette “resûl” ve “nebî” kelimeleri geçmekte, on üç âyette “yâ eyyühe'n-nebî”, iki âyette “yâ eyyühe'r-resûl” hitabı yer almaktadır. Kur'ân'da ikinci ve üçüncü şahıs olarak Hz. Peygamber'le bağlantılı zamirlerin sayısı binleri bulmakta, ona yönelik “de ki” (kul) hitaplarının sayısı üç yüzü aşmaktadır.

Kur'ân'daki bu hitapların yanı sıra ezan içinde yer alan Muhammed ismi, 24 saatin her anında Allah adıyla birlikte anılmaktadır. Buna çeşitli münasebetlerle tekrarlanan kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdeti, farz namazlardan önceki kâmette, ayrıca namaz içindeki Tahiyât, Salli ve Bârik duâlarında nebî ve Muhammed isminin tekrar edilmesini eklemek gerekir. Çok defa dikkat çekmeyen bu iç içe sistem, Hz. Peygamber'in dindeki konumu göstermektedir.

Yaşatılan Kültür Mirasımız: İstanbul Müftülüğü Şer'î Siciller ve Meşihat Arşivi

■ E. Betül ÇAKIRCA★

*Ey muhafız burasıdır Şer'î Siciller Mahzeni
Selefine mer'iyetle halef eylediler seni
Çıkarıldıkça hem aslından müteferriasını
Yazmalısın menfa'at-ı ibad çün göreyim seni*

Süleymaniye kimliğinin önemli bir parçası olan İstanbul Müftülüğü'nün cümle kapısından içeri girdiğinizde muhafız edasında iki ayrı müstakil yapı, sizi karşılar ve

girmekte olduğunuz kurumun geçmişini hatırlatır. Sağ tarafınızda göreceğiniz yapı Şer'î Siciller, sol tarafınızdaki ise Meşihat Arşivi'dir. Bu binanın dışarıdan merdivenle ulaşılan ikinci katı, Müftülük Kitaplığı olarak hizmet vermektedir. Düşünmeden edemezsiniz bir devlet kurumuna iki arşiv ve bir kütüphaneden geçerek ulaşmanın çok da alışıldık olmadığını... Her iki arşivin de isimleri

* Restoratör, İstanbul Müftülüğü

tanıdık gelmez günümüz insanına. Yakınlarında bir kurum çalışanı varsa sorarlar Meşihat ne demek diye? Şer'î Siciller daha yakın durur bu güne. Her iki yapı da tarihçiler ve araştırmacılar için paha biçilmez kıymette hazineler saklar.

Başlangıçta Ağa Kapısı olarak kullanılan mekanın 1826 senesinde yeniçeriliğin kaldırılmasıyla Yeniçeri Ağası'na verdiği hizmet son bulmuş, Sultan II. Mahmut yeniçeriliğin ve Ağa Kapısı'nın unutulması için burasının şeyhülislâmlara verilmesini, adının da Fetvâhâne olmasını emretmiştir. Bu sırada çıkan bir yangın sebebiyle Meşihat ancak 1827'de buraya taşınabilmiştir. 1836'ya kadar sadece Fetvâhâne olarak kullanılan mekana, bu tarihten itibaren kazaskerler, kadılar da yerleşmiş ve böylece başlıca şer'î-hukuk kurumlar bir araya toplanmıştır. 1924'e kadar resmi olarak Şeyhülislâmlık makamı olan mekân, 1924'ten sonra İstanbul Müftülüğü'ne tahsis edilmiş. Ancak buradaki binaların önemli bir kısmı 1927'deki yangına kadar İstanbul Kız Lisesi olarak kullanılmıştır. Yangından sonra lise buradan ayrılmış; müftülük, hizmetlerine Şeyhülislâmlığın Fetvâhâne olarak kullanılan binasında devam etmiştir. 1985'de aslına uygun olarak yeniden inşa edilen bu bina, günümüzde müftülüğün ana binası olarak kullanılmaktadır. Yanan diğer binaların yerinde ise bahçe ile daha sonradan inşa edilen ve bugün İstanbul Üniversitesi'nin Botanik Enstitüsü olarak kullanılan yapı bulunmaktadır. İstanbul Müftülüğü'ne bağlı olarak hizmet veren Şer'î Siciller ve Meşihat Arşivi ile Meşihat Kitaplığı (Müftülük Kitaplığı) ise orijinal yerlerinde muhafaza edilmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi müftülüğün cümle kapısından içeri girdiğimizde sol tarafta kalan iki katlı kâgir kütüphane binasının alt katı Meşihat Arşivi'dir. Üzerindeki kitabe bize bu kütüphane binasının "Kütüb-i fıkıh ve fetvaya mahal olmak" üzere yaptırıldığını söyler. 1827'den Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasına kadar geçen yaklaşık bir asırlık süre zarfında şeyhülislâmlar tarafından verilen fetvalar ile kurumun defter kayıtları, gelen giden evrakı ve memurlarının şahıs dosyalarından oluşan kurum arşivi burada muhafaza edilmektedir. 1927 yangını ve daha sonraki yıllarda depolama koşullarının olumsuzluğu nedeniyle ne yazık ki bu önemli arşivin bir kısmı yok olmuştur. Tüm bu olumsuzluklara rağmen günümüze kadar ulaşabilmiş olan arşiv malzemesi yine de küçümsenmeyecek bir kültür birikimidir.

Arşivde 5451 defter ve tahmini olarak 150–160 bin tasnif edilmemiş evrak bulunmaktadır. Osmanlı dönemine ek olarak Cumhuriyet dönemi müftülük defterlerinin bir kısmı da bu arşivin bünyesindedir. 1991 yılında başlanan defter tasnif çalışması günümüzde meyvesini vermiş ve Şeyhülislâmlık Arşiv Defter Kataloğu, Bilgin Aydın, İlhami Yurdakul ve İsmail Kurt'un ortak çalışmasıyla yayımlanmıştır. Sözünü ettiğimiz binlerce evrakın tasnifi tamamlandığında ise Osmanlı Devleti'nin bu önemli kurumu hakkında çok daha fazla bilgiye ulaşmak ve yeni çalışmalara ışık tutmak mümkün olacaktır. Bu çalışmaların tamamlanması için de Osmanlı-

ca bilen ve işin tozunu yutmaya hazır genç arşivcilere ihtiyaç olduğu her fırsatta arşivin çalışanları tarafından ifade edilmektedir.

Meşihat Kitaplığı ise (bu günkü adıyla İstanbul Müftülüğü Kitaplığı) 456'sı el yazma eser olmak üzere toplam 3.961 âdet kitapla Osmanlı tarihi üzerine çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynaktır. Bu kütüphanede fıkıh alanında ana kaynak sayılan kitaplardan oluşan bir koleksiyonu ve önemli bütün fetva kitaplarını bulmak mümkündür. Kitaplıkta aynı zamanda bazı önemli matbu eserlerin ilk baskıları da bulunmakta ve bu eserler içerikleriyle olduğu kadar fiziksel özellikleriyle de dikkatleri çekmektedir.

Şer'î Siciller Arşivi kitâbesinden anlaşıldığı üzere II. Abdülhamid tarafından yaptırıl-

mıştır. Sultan'ın da isteği üzerine, İstanbul ve çevresindeki mahkemelere ait siciller dağınıklıktan kurtarılmış ve burada bir çatı altında toplanmıştır. Bâb-ı Meşihat'ın (Şeyhülislâmlığın) girişindeki yeniçeri mahzenlerinin üzerine inşa ettirilen bu yapının üst katında İstanbul ve Bilâd-ı Selâse (Eyüp, Galata, Üsküdar) mahkeme kayıtlarını ihtiva eden toplam 27 mahkemenin sicil defterleri bulunmaktadır. Rumeli Kadiaskerliği, Anadolu Kadiaskerliği ve Nakîbü'l-Eşrafılık defterlerinin yanı sıra Osmanlı ulemâsına ait sicil dosyaları da Şer'î Siciller Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Siciller sürgü kapaklı, parmaklıklı ve iç kısmı telli abidevi dolaplarda korunmaktadır. Üzerlerinde Sultan'ın tuğrası bulunan dolapların Yıldız Marangozhanesi'nde bizzat Sultan II. Abdülhamid tarafından yapıldığı söylenmektedir. Bu hazinenin günümüze intikali de sultanın Şer'î Sicilleri bir çatı altında toplaması sayesinde olmuştur.

Arşivdeki en eski sicil defteri 15. yüzyıl Fatih dönemine aittir. Arşivin katalog çalışması yapılmış ve iki cilt halinde Türk Dünyası Araştırma Vakfı tarafından yayımlanmıştır. Bu defterler, Osmanlı hukuk anlayışını ortaya koyacak çok önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Buradaki kayıtlarda şahıs hukuku, aile hukuku, eşya hukuku ve hatta gayr-i müslimlerle ilgili hukuki düzenlemeler hakkında bilgiler de bulunmaktadır. Özellikle buradaki gayr-i müslimlere ilişkin bilgiler Osmanlı'da halkların bir arada nasıl yaşadıklarını göstermektedir.

Kadılar aynı zamanda günümüzün noter ve belediye reisliği görevlerini de yürüttükleri için bu kayıtlarda adlî vakaların yanı sıra şehrin sosyal-kültürel ve ekonomik yönlerine dair bilgiler de vardır. Bu yönüyle siciller iktisat tarihi, teşkilat tarihi ve harp tarihi gibi konularda da ana kaynak niteliğindedir. Sosyal tarihçilik anlayışının yükselişe geçmesiyle birlikte cevap aranan Osmanlı'nın sosyal hayatına yönelik sorular Şer'î Sicillere olan ilgiyi arttırmaktadır. İnsan ilişkileri, İstanbul mahallelerinin o devirdeki atmosferi, fiyatların tespiti, askerlik teşkilatına dair konular ve daha birçok konuda meraklısına umulandan fazlasını vadeden Şer'î Siciller, aynı zamanda günümüz mahkemeleri için de önemli bir kaynak konumundadır. Ayrıca konusu geçmişe dayanan bazı davalarda adaletin sağlanması için Şer'î Siciller'deki kayıtlardan faydalanılabilmektedir.

Şer'î Siciller, Meşihat Arşivi ve İstanbul Müftülüğü Kitaplığı, sanat tarihi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Bu arşiv binaları hem dışındaki kitâbeleri, iç mekanlardaki levhâlârı, hem de defter ve el yazmalarının ciltleri, kâğıtları ve tezyinleriyle, klasik İslâm sanatlarının bir arada görülebileceği ender mekanlardandır. Evvelce de belirttiğimiz gibi uzun yıllar kötü şartlarda muhafaza edilen arşiv malzemesi, yıllar içinde bozulmaya uğramıştır. Şer'î Siciller ve Meşihat Arşivi'nin zarar görmüş olan defter ve evrakının tamiri ve koruma çalışmaları, iki sene önce İstanbul Müftülüğü tarafından kurulan restorasyon bölümünde sürdürülmektedir. Burada eserlerin kâğıt ve cilt tamirleri aslına uygun olarak yapılmakta ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaşması için azami gayret sarf edilmektedir. Bu yönüyle de İstanbul Müftülüğü ileride yapılacak çalışmalara bir model teşkil etmektedir. Ayrıca Osmanlı dönemi kitap tarihi açısından önemli olan bir sürecin, matbaaya geçişin, izlerini müftülük sınırlarında da görmek mümkün. Bunca kıymetli el yazma eserin yanı sıra müftülük bünyesinde Osmanlı döneminden kalma taş baskı ve krom Kur'ân-ı Kerîm kalıpları da bulunmaktadır. Şer'î Siciller Arşivi altındaki yeniçeri mahzenlerinde uzun yıllar sağlıksız şartlarda saklanan bu baskılar şimdilerde yeniden gün yüzüne çıkmaya hazırlanıyor. Mahzenlerin Müftülüğümüzün girişimleriyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne desteğiyle yapılan restorasyon ile modern bir depolama alanına kavuşan kalıplar için ahşap kaplama çelik dolaplar yaptırılmıştır. Bir kısmı halen orijinal sandıkları içerisinde. Peyderpey devam eden kalıpların temizlik ve restorasyonu bittiğinde bu kalıplar hakkında çok daha fazla söz söylemek mümkün olabilecektir.

Restorasyon çalışmalarının yanı sıra eserlerin dijital ortama aktarımı ve Meşihat evrakının tasnif çalışmaları da sürdürülmektedir. Özellikle gelecekte bu çalışmaların tamamlanmasıyla Osmanlı sosyal tarihi çalışmalarına yeni ufuklar açılacaktır. Günümüzde ise burada Salı ve Perşembe günleri geçmişiyle bağ kurmak isteyen herkese hizmet verilmektedir.